Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler

Saha Araştırması - Eylül 2012

TESEV
DEMOKRATİKLEŞME PROGRAMI

Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler

Saha Araştırması

Eylül 2012

TESEV
YAYINLARI

Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler
Saha Araştırması - 2012

TESEV

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı

Demokratikleşme Programı

Bankalar Cad. Minerva Han
No: 2 Kat: 3
Karaköy 34420, İstanbul
Tel: +90 212 292 89 03 PBX
Fax: +90 212 292 90 46
info@tesev.org.tr
www.tesev.org.tr

Araştırmayı Gerçekleştiren ve Rapor Yazımı:
KONDA Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti.

Yorum ve Değerlendirmeler
Etyen Mahçupyan, Ferhat Kentel, Özge Genç

Yayına Hazırlayan:
Özge Genç, Pınar Çanga

Dil düzeltisi:
Belgin Çınar

Yayın Kimliği Tasarımı: Rauf Kösemen, Myra
Sayfa Düzeni: Gülderen Rençber Erbaş, Myra
Koordinasyon: Sibel Doğan, Myra
Üretim Sorumlusu: Nergis Korkmaz, Myra

Basım Yeri: İmak Ofset Basım Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti.
Atatürk Cad. Göl Sok. No : 1 Yenibosna
Bahçelievler/İSTANBUL-TÜRKİYE
Tel: 0212 656 49 97

Basım adedi: 1000

TESEV YAYINLARI

ISBN 978-605-5332-29-7
Copyright © Kasım 2012

KONDA

Araştırma Konda Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti. tarafından 22-23 Eylül 2012 tarihinde yapılmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve TESEV'in kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

SWEDEN

AÇIK TOPLUM VAKFI

TESEV Demokratikleşme Programı, bu yayının hazırlanmasındaki katkılarından ötürü Açık Toplum Vakfı'na, İsveç Uluslararası Kalkınma Ajansı'na ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür eder.

İçindekiler

TEŞEKKÜR, 5

TESEV SUNUŞU, 6

1. YÖNETİCİ ÖZETİ, 7

2. GÖRÜŞÜLEN KİŞİLERİN SİYASİ PROFİLİ, 11

3. GENEL TERCİH VE TUTUMLAR, 15
    - 3.1. Güçlü Devlet mi İnsancıl Toplum mu?, 15
    - 3.2. İdeal Anayasa Neyi Çözer?, 20
    - 3.3. Anayasa En Çok Neye Vurgu Yapmalıdır?, 23
    - 3.4. Kalkınma mı Çevre mi?, 26
    - 3.5. Devlet Bazı Kesimlerle Nasıl Barışsın?, 27

4. ANAYASA YAPIM SÜRECİNE DAİR, 29
    - 4.1. Anayasa Nasıl Kabul Edilebilir Olur?, 29
    - 4.2. Şu Andaki Anayasa Çalışması İstendiği gibi mi Yürüyor?, 30
    - 4.3. Anayasa Yürürlüğe Nasıl Girmeli?, 32

5. ANAYASANIN TEMEL İLKELERİ, 34

6. DİL, 40
    - 6.1. Resmî Dil, 40
    - 6.2. Anadilde Yaşama, 42
        - 6.2.1. Eğitim dili, 42
        - 6.2.2. Yerel Yönetimlerde Anadil Kullanımı, 43

7. LAİKLİK, 46
    - 7.1. Laiklik Anayasada Kalmalı mı?, 46
    - 7.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Durumu ve İşlevi, 48
        - 7.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Yeni Anayasada Olmalı mı?, 48
        - 7.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Kime Hizmet Vermelidir?, 49
        - 7.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Kalkmalı mı, Bağımsız mı Olmalı?, 50
    - 7.3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri, 52
        - 7.3.1. Zorunlu mu? Seçmeli mi? Kalksın mı?, 52
        - 7.3.2. İçeriği Ne Olsun?, 54

8. HAKLAR VE YURTTAŞLIK, 56
8.1. Anayasada Kimlik Tanımlama, 56
8.2. Devletin Tarafsızlığı, 59
8.3. Ayrımcılığa Karşı Koruma, 61
8.4. Grupların Kimlik Hakları, 63
8.5. Devletin Grup İçi Baskılara Müdahalesi, 65
8.6. Örtünme, 67

9. HAKLARIN SINIRLANDIRILMASI, 70
9.1. Şiddet Nedeniyle Hak Sınırlandırılması, 70
9.2. Genel Ahlâk Nedeniyle Hak Sınırlandırması, 70
9.3. Hak Sınırlandıran Kanunlar, 72

10. YEREL YÖNETİMLER, 73
10.1. Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesi, 73
10.2. Ek Vergi Düzenlemeleri, 75

11. YARGININ ROLÜ, 78
11.1. Kurumların Denetimi, 78
11.2. Askerî Mahkemeler Kaldırılmalı mı?, 79
11.3. Yargı Gerekirse Devleti Tutabilir mi?, 79
11.4. Anayasada Yargının Bireyi Koruma Görevi, 82

12. YÖNETİM VE DEVLET KURUMLARI ARASINDA DENGE, 85
12.1. Ülke Yönetiminde En Büyük Yetki, 85
12.2. Son Karar Yetkisi Kimde Olmalı?, 88

13. SEÇİM VE SİYASET, 90
13.1. Seçim Barajı, 90
13.2. Seçilmiş Kişilerin Görevden Alınması, 91
13.3. Siyasi Partilerin Kapatılması, 92

14. ANAYASADA ASKERLİK, 94

15. ANAYASAYA DAİR BEKLENTİ VE TALEPLERDE KÜMELENMELER, 97

16. ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ, 102
16.1. Araştırmanın Genel Tanımı, 102
16.2. Örneklem, 102

17. SONUÇ YERİNE, 104

Teşekkür

Bir ekip çalışmasının ürünü olan bu rapor, aynı zamanda yoğun ve zahmetli bir hazırlık sürecinin sonucunda orta çıktı. Raporun temel aldığı saha çalışmasının gerçekleşmesindeki katkılarından ötürü Konda Araştırma ve Danışmanlık'tan Aydın Erdem, Bekir Ağırdır, Eren Pultar ve Yasemin Güney Ağırdır'a teşekkürü borç biliriz. Soruların hazırlanmasından bulguların değerlendirilmesi aşamasına kadar büyük bir sabırla bizlere destek veren ve yol gösteren, sayısız toplantıda soruları ve bulguları birlikte tartıştığımız ve raporun değerlendirmelerini kaleme alan İstanbul Şehir Üniversitesi Öğretim Üyesi Ferhat Kentel olmadan bu çalışma eksik kalırdı. Saha çalışmasının ardından bulguları değerlendirmek üzere 15 Ekim 2012'de İstanbul'da yapılan toplantıya katılarak görüşlerini bizlerle paylaşan ve bulguların değerlendirilmesine katkıda bulunan Uludağ Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi Ali Yaşar Sarıbay, Şehir Üniversitesi İletişim Bölümü Öğretim Üyesi Fahrettin Altun, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Meyda Yeğenoğlu, Işık Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi Sinan Birdal ve SETA Hukuk ve İnsan Hakları Direktörü Yılmaz Ensaroğlu'na teşekkürü bir borç biliriz.

TESEV Demokratikleşme Programı

TESEV Sunuşu

Meclis ve siyasi partiler tarafından 2012 sonunda bitirilmesi hedeflenen yeni anayasa teklifi hazırlama sürecinin sonuna yaklaşıyoruz. İçinde bulunulan dönem sürecin en kritik aşamalarından biri ve kamuoyunun sürece ilişkin bilgi ve beklenti düzeyi, sürecin en tartışmalı konularına dair algısı ve bunların metne ne şekilde ve ne derecede yansıdığı cevap bekleyen sorular. TESEV Demokratikleşme Programı, Yeni Anayasa Sürecini İzleme Çalışması çerçevesinde, toplumun özellikle üzerinde uzlaşılması zor konular ile ilgili görüşlerini anlayabilmek amacıyla, Türkiye çapında geniş kapsamlı bir araştırma hazırladı.

TESEV için KONDA tarafından gerçekleştirilen saha çalışmasında, il ve ilçelere bağlı mahalle ve köylerde toplam 2.699 kişiye yeni anayasa ile ilgili beklenti, kanaat ve eğilimleri soruldu. Çalışmada, görüşülen kişilerin cevaplarını etkileyen sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik özelikler ve siyasal kimlik ve tercihlere göre analizler yapıldı. Her bölümün sonunda ve toplu olarak raporun sonunda araştırma ekibinin bulgulara dayanarak yaptığı yorum ve değerlendirmelere yer verildi.

Başlarken, vurgulanması gereken en önemli noktalardan biri, ideal anayasanın Kürt meselesini çözeceği yönündeki beklentidir. Öte yandan, en fazla kırılmanın yaşandığı konuların da yine Kürtlerin talepleriyle doğrudan ilişkili konular olduğunu görüyoruz. Anadilde yaşama hakkı, Türk kimliği vurgusu, yerel yönetimlerin anadilde hizmet vermesi ve ek vergi düzenlemesi yapabilmesi gibi konular tartışmalı olma özelliğini koruyor. Yeni anayasa sürecinde, siyasi aktörler tarafından Kürt meselesine ilişkin yapıcı ve demokratik adımların atılması, bu yöndeki kırılmaların azalmasına, korkuların çözülmesine ve toplumun demokratik taleplere ve demokrasiye ilişkin desteğinin ve güveninin artmasına yol açacaktır. Nitekim, temel hak ve özgürlüklere ilişkin diğer konularda, anayasanın koşulsuz olarak uluslararası antlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olması gerektiği, devletin Dersim, 6-7 Eylül, Sivas, Madımak ve Uludere gibi olaylarla yüzleşmesi ve tazminat ödemesi veya özür dilemesi gibi onarıcı mekanizmaları harekete geçirmesi gerektiği gibi konulara verilen destek, toplumun bu konularda çok ileri bir noktaya gelmiş olduğunun bir göstergesi.

TESEV Demokratikleşme Programı, yeni anayasa yapım çalışmaları esnasında, süreci siyasi ve toplumsal aktörler ve medya üzerinden takip ederek, ihtiyaç duyulan bilgi ve analizlerin elde edilmesi yönünde katkı sunmaya önümüzdeki günlerde de devam edecek. TESEV, bu yolla hem sürecin olumlu yönde seyretmesini, hem de çalışmalarla anayasa tartışmasını canlı tutmayı hedefliyor.

Anket sonuçlarının da ortaya çıkardığı üzere toplum kendi anayasasını yapmak istiyor; ancak sürece dair memnuniyetin düşük kaldığı görülüyor. Özellikle temel ilkeler, dil, laiklik (diyanet kurumu ve din dersleri) ve yönetim biçimleri gibi görüş farklılıklarının belirginleştiği konuların toplumsal sözleşme niteliği taşıyan bir anayasada yeniden düzenlenmesi için, alışılmış kalıpların dışına taşılarak ve siyasi partilerin sınırlarının ötesine geçilerek toplumun genelinin katılacağı bir tartışma ortamının yaratılması gerekiyor. Hâlihazırda olduğu gibi siyasi parti temsilcileri tarafından hazırlandıktan sonra, yeni anayasa metninin tartışmacı demokrasinin ilkelerine uygun biçimde kamuoyunda tartışılması bu aşamada büyük önem taşıyor.

TESEV Demokratikleşme Programı'nın Anayasa İzleme çalışmaları hakkında bilgi edinmek için www.anayasaizleme.org 'u ziyaret edebilirsiniz.

1. Yönetici Özeti

ARAŞTIRMA HAKKINDA

Anayasaya Dair Tanım ve Beklentiler araştırması, Türkiye'nin 18 yaş üstü yetişkin nüfusunu temsil eden bireylerin yeni anayasadan beklentilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi; bazı temel anayasa konularındaki kanaat ve eğilimlerinin öğrenilmesi, diğer taraftan bu kanaatleri, eğilimleri ve beklentileri etkileyen siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik unsurların neler olduğunun tespit edilmesi için tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Araştırmanın saha çalışması 22-23 Eylül 2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında merkez dahil 29 ilin 101 ilçesine bağlı 150 mahalle ve köyde 2.699 kişiyle, hanelerinde yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

GENEL TERCİHLER

- Genel olarak ülkenin birinci niteliğinin ne olması gerektiği sorulduğunda görüşülen kişilerin yüzde 40'ı "güçlü devlet", yüzde 39,7'si "istikrarlı ekonomi", yüzde 20,3'ü de "insancıl toplum" cevabı veriyor. Toplumun görece geri kalmış, mağdur kesimlerinde insancıl toplum talebi diğerlerine göre oldukça yüksek.
- İdeal bir anayasanın çözeceği düşünülen ilk iki sorun Kürt meselesi (yüzde 53,4) ve ekonomik durum olarak görülüyor (yüzde 40,7).
- Anayasanın temel ilkeleri arasında daha çok vurgulanması istenen konular olarak "haksızlığa karşı adalet" (yüzde 65,1) ve "Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi her tür farklılık arasında eşitlik" (yüzde 50,4) isteği öne çıkıyor.
- Görüşülen kişilerin yüzde 68,9'u "kalkınma için doğadan hiçbir biçimde fedakârlık yapılamaz" düşüncesinde.
- "Farklı nedenlerle Dersim, 6-7 Eylül, Sivas Madımak, Uludere (Roboski) gibi olaylarda devletin gazabına uğramış kesimler için aşağıdaki hangi seçenekler doğrudur?" sorusuna görüşülen kişilerin yüzde 13,5'i "özür dilesin", yüzde 10,2'si "tazminat ödesin" derken yüzde 45,2'si "ikisini de yapsın", yüzde 31,1'i de "ikisini de yapmasın" cevabı veriyor.

ANAYASA YAPIM SÜRECİNE DAİR

- Görüşülen kişilerin yüzde 78,5'i "toplumun tüm kesimlerinin katıldığı ve uzlaştığı bir anayasanın kabul edilebilir bir anayasa olacağı" fikrinde.
- "Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin istediğiniz şartlara uygun ilerliyor mu?" sorusuna görüşülen kişilerin yüzde 49,9'u "hayır" cevabı verirken, yüzde 33,1'i "kısmen", yüzde 17'si ise "evet" cevabı veriyor.
- Yeni anayasanın yürürlüğe girmesi için hem meclis hem de referandum onayını gerekli görenler yüzde 74 oranında.

ANAYASANIN TEMEL İLKELERİ

- "Anayasa Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmalı ve bu konuda hiçbir istisna olmamalıdır" önermesine görüşülen kişilerin yüzde 74,9'u katılıyor.
- "Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir" önermesine ise görüşülen kişilerin yüzde 82,3'ü onay veriyor.
- Bunlara karşılık "Ankara başkent olmasa da olur" önermesine toplumun üçte ikisinden fazlası karşı çıkarken beşte biri onay veriyor.

LAİKLİK

- Toplumun yarısı laikliğin anayasada aynen kalması gerektiğini (yüzde 50,6), beşte ikisi ise kalması gerektiğini ancak "devletin tüm dinlere aynı mesafede olacağı şekilde yeniden tanımlanması" gerektiğini düşünüyor. Her on kişiden biri ise laikliğin anayasadan tamamen çıkartılması gerektiği görüşünde.
- Diyanet kurumunun anayasada yer alması gerektiğine inananların oranı yüzde 84,3, yer almaya devam ettiği takdirde tüm din ve mezheplere hizmet vermesi gerektiğine inananların oranı yüzde 84,1, anayasadan çıkarılır ise devletten ve hükümetten bağımsız olmakla birlikte kurum olarak var olmaya devam etmesi gerektiğine inananların oranı yüzde 78,1.
- Diyanetle ilgili üç soruya verilen cevaplar bir arada incelendiğinde, toplumda hâkim görüşler şu şekilde ortaya çıkıyor:
  - Yüzde 71,4'lük kesim diyanet kurumunun anayasada kalması ancak sadece Sünnilere değil herkese hizmet vermesi;
  - Yüzde 69,2'lik kesim diyanet kurumunun anayasada kalması ancak devletten ve hükümetten bağımsız bir kurum olması;
  - Yüzde 62,5'lik kesim diyanet kurumunun bağımsız olması ve herkese hizmet vermesi;
  - Yüzde 58,5'lik kesim ise diyanet kurumunun anayasada kalması, bağımsız olması ve herkese hizmet vermesi görüşünü savunuyor.
- Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri hakkındaki sorulara cevap verenler arasında, kaldırılması gerektiğini düşünenler yüzde 3,6 oranında, zorunlu olsun diyenler yüzde 50,1 ve seçmeli olsun diyenler yüzde 46,3 oranında.
- "Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi mevcut haliyle devam edecekse içeriği ne olmalıdır" sorusuna toplumun dörtte üçü (yüzde 76,9) "Sünni Müslümanlık yanı sıra tüm din ve mezhepler öğretilsin", toplumun yüzde 23,1'i ise "yalnızca Sünni Müslümanlık öğretilsin" diyor.

DİL

- "Ülkenin resmî dili ne olmalıdır" sorusuna çok büyük bir kesim (yüzde 85) "yalnızca Türkçe olmalıdır" derken, yalnızca yüzde 15'lik bir kesim "Türkçenin yanı sıra bu topraklardaki bütün diller resmî dil olabilir" diyor.
- "Temel eğitimde eğitim dili ne olmalıdır?" sorusuna yüzde 73'lük kesim "Yalnızca Türkçe olmalıdır", yüzde 27'lik kesim de "Türkçenin yanı sıra herkes ana babasından öğrendiği ve konuştuğu dilde eğitim alabilir" cevabını veriyor.

- “Seçilmiş yerel yönetimler anadilde veya yerelde insanların konuştuğu dilde eğitim ve kamu hizmetlerinde kullanılmasına ilişkin yetki sahibi olabilmelidir” fikrinde halkın kararsız veya ikiye ayrılmış olduğu görülüyor: Yüzde 40’lık kesim bu ifadeye katılıyor, yüzde 45’lik kesim ise katılmıyor.

HAKLAR VE YURTTAŞLIK

- Görüşülen kişilerin yüzde 56’sı anayasada halen olduğu şekilde sadece Türk kimliğinin yer alması gerektiğini düşünüyor. Yüzde 35’i ise “Türk, Kürt, Çerkes, Ermeni, Rum, Gürcü gibi tüm etnik kimliklere yer verilmeli” diyor. Yüzde 9 ise hiçbir kimliğe yer verilmemesi taraftarı.
- Görüşülen kişilerin yüzde 70’i, devletin başörtüsü, cinsel yönelim gibi her türlü kişisel tercih konusunda, bu tercihler ne olursa olsun tarafsız kalması gerektiği hakkında hemfikir.
- Toplumun tüm kesimlerinin, devletin vatandaşlarını ayrımcılığa karşı korumakla yükümlü olduğu konusunda hemfikir olduğu söylenebilir. Görüşülen kişilerin yüzde 92’si şu ifade için “doğru” veya “kesinlikle doğru” diyor: “Devlet vatandaşlarını, onların tercihlerinden ötürü maruz kalabilecekleri ayrımcılığa ve saldırılara karşı korumakla yükümlüdür.”
- Görüşülen kişilerin yüzde 72’si vatandaşların ait oldukları grup, kültürel kimlik ya da cemaatleri yaşatma özgürlüklerinin tanınmasını istiyor.
- Görüşülen kişilerin yüzde 85’i, ait olunan kültürel grup içinde baskıya maruz kalan vatandaşların hakları için devletin müdahale etmesi gerektiğine inanıyor.
- Dört kişiden üçü (yüzde 76) öğretmen, hâkim gibi kamu çalışanları da dahil olmak üzere örtünmek isteyen herkesin örtünebilmesi gerektiğini düşünüyor.

YEREL YÖNETİMLER

- “Kamu hizmetleri mümkün olduğunca halkın seçtiği yerel kurumlarca yürütülmelidir” fikri dörtte üç oranında destek görüyor.
- “Seçilmiş yerel yönetimler yalnızca kendi bölgelerinde geçerli olmak üzere merkezî sisteme ek olarak vergi düzenlemeleri yapabilmelidir” fikri yüzde 33 oranında onay görüyor, yüzde 48,5’lik kesim ise bu fikre karşı çıkıyor.

YARGININ ROLÜ

- Görüşülen kişilerin yüzde 84’ü “Cumhurbaşkanı, Hükümet, Ordu dahil hiçbir kurum yargı denetimi dışında bırakılmamalıdır” ifadesine katılıyor.
- “Askerî Mahkemeler kaldırılmalıdır” ifadesi görüşülen kişilerin yüzde 38’inden onay görürken, daha yüksek oranda (yüzde 46) bir kesim tarafından onaylanmıyor.
- “Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireye karşı devletin tarafını tutabilmelidir” ifadesi karşısında toplum ikiye ayrılmış görünüyor. Yüzde 45’i bu durumu doğru bulurken, 38’i karşı çıkıyor.
- Görüşülen kişilerin yüzde 77’si “Yargı devleti değil bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasada yer almalıdır” şeklindeki ifadeye katılıyor, yüzde 11 ise katılmıyor.

YÖNETİM VE KURUMLAR ARASI DENGE

- "Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı?" sorusuna görüşülen kişilerin yüzde 56'sı meclis, yüzde 23'ü devlet başkanı veya cumhurbaşkanı ve yüzde 20'si başbakan veya hükümet cevaplarını veriyor.
- "Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar kime ait olmalıdır?" sorusuna yüzde 44 oranında "anayasa mahkemesi", yüzde 39 oranında "meclis" ve yüzde 17 oranında "hükümet" cevabı veriliyor.

SEÇİM VE SİYASET

- "Seçim barajının yüzde 4 oranına düşürülmesi" önerisi yüzde 37 oranında destek bulurken, yüzde 42'lik kesim bu öneriyi desteklemiyor.
- "Milletvekili, belediye başkanı gibi siyasi görevlere seçilenler, seçimi beklemeden bölgelerindeki seçmenlerin belirli bir sayısının imzası ile görevlerinden alınabilmelidir" ifadesi üçte iki oranında destek buluyor.
- Görüşülen kişilerin yüzde 61'i "siyasi partiler herhangi bir şiddet eylemiyle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdır" ifadesini onaylıyor.

ASKERLİK

- Halihazırda Türkiye'de tüm erkekler için geçerli olan askerlik zorunluğunun yeni anayasada aynen devam etmesi gerektiğini düşünenlerin oranı yüzde 70. Ancak her on kişiden üçü profesyonel orduya geçilmesi veya yeni anayasada vicdani red hakkı ya da zorunlu askerlik yerine sosyal hizmet seçeneğine yer verilmesini tercih ediyor.

2. Görüşülen Kişilerin Siyasi Profili

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere demografik özelliklerle ilgili soruların yanı sıra "kendilerine yakıştırdıkları" veya "kendilerini ait hissettikleri" siyasi akımlara dair sorular da sorulmuştur.

Bulgulara geçmeden şu noktaların altı çizilmelidir:

- Sol-sağ ekseninde kendini nerede gördüğü veya siyasal kimlik olarak kendini nereye ait hissettiği ile ilgili sorular sorulurken, görüşülen kişilere bu tanımların ne ifade ettiği ile ilgili bir açıklama yapılmamıştır.
- Görüşülen kişinin sol veya sağdan ne anladığı veya "ulusalcıyım/demokratım/muhafazakârım" cevabı verirken bu kavramlarla neyi kastettiği sorgulanmamıştır.
- Bu nedenle görüşülen kişilerin kendi bildikleri ve hissettikleri tanımlar üzerinden cevap verdikleri unutulmamalıdır.
- Siyaset literatüründeki klasik sol-sağ kavramları veya siyasal akımlarla ilgili tanımların görüşülen kişilerin anladıkları ve bildikleri kavram ve tanımlarla birebir örtüşmeyeceği baştan kabul edilmelidir.
- Bu nedenle de görüşülen kişilerin siyasal olarak kendilerini nasıl konumlandırdıkları ile ilgili sorulara verdikleri cevaplardan hareketle "solcu/sağcı" veya "ülkücü/muhafazakâr/Atatürkçü" yorumları yapmak ve bu kişilerin bu konudaki cevaplarıyla yeni anayasaya dair diğer sorulara verdikleri cevaplar arasında bir çelişki olduğunu düşünmek doğru olmaz ve bu ayrım bu araştırmanın konusu dışındadır.
- Kaldı ki, siyasal ideolojilerin sade vatandaşın gündelik hayatında ne anlama geldiği ve sorulara verdiği cevapların siyaset biliminin teorileriyle çelişip çelişmediği, bir siyasal aktörün ideolojik tutarlılığını sorgulamaktan farklı birşeydir.
- Görüşülen kişiler kendilerini, kendi duyguları, bilgileri, anlam dünyaları ve gerçeklikleri üzerinden tanımlamışlar, yeni anayasaya dair beklenti ve taleplerini bu şekilde dillendirmişlerdir.

Bu nedenle, aşağıda öncelikle siyasi kimlik, aidiyet ve tercihlere dair bulgular verilmiştir. Anayasaya dair beklenti ve talepler hem görüşülen kişilerin ifade ettikleri bu siyasal kimlik ve tercihler üzerinden, hem de eğitim/etnik köken/din-mezhep/kır-kent gibi demografik ve sosyolojik özellikler üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 1: Siyasi açıdan Türkiye'de yıllardır bir sağ–sol–merkez diye bir gelenek var. Siz kendinizi siyasi görüş olarak nerede tanımlarsınız? (%)

Sol	%12.8
Ortanın solu	%4.2
Merkez	%15.6
Ortanın sağı	%4.7
Sağ	%25.5
Hiçbiri	%37.1
Toplam	%100.0

Görüşülen kişilerin yüzde 37,1'i kendisini sol-sağ ekseni üzerinden konumlandırmanın yanlış olduğunu düşünüyor ve "hiçbiri" cevabını veriyor. Kendisini solda ve ortanın solunda olarak konumlayanlar yüzde 17 iken sağ ve ortanın sağında olarak konumlayanalar yüzde 30,2 oranında. Yüzde 15,6'lik bir kesim ise kendisini merkezde olarak konumlandırıyor.

Görüşülen kişilerin kendilerine yakıştırdıkları siyasi kimliklere bakıldığında, Atatürkçüler yüzde 28,2 oranıyla en büyük kümeyi oluşturuyor. Daha sonra sırasıyla İslâmcılar (yüzde 18,9), muhafazakârlar (yüzde 15,6), milliyetçiler (yüzde 15,1), demokratlar (yüzde 7,2), sosyal demokratlar (yüzde 5,6), ülkücüler (yüzde 4,7), sosyalistler (yüzde 2,1), ulusalcılar (yüzde 1,8) ve liberaller (yüzde 0,9) geliyor.

Tablo 2: Kendinizi tanımlamak için aşağıdaki hangi siyasi kimlikleri /sıfatları kullanırsınız? (%)

	Yüzde
Ülkücü	%4.7
Milliyetçi	%15.1
Muhafazakâr	%15.6
İslâmcı	%18.9
Demokrat	%7.2
Liberal	%0.9
Atatürkçü	%28.2
Ulusalcı	%1.8
Sosyal demokrat	%5.6
Sosyalist	%2.1
Toplam	%100.0

1,000 kişi üzerinden yapılan bir değerlendirmeyi sunan aşağıdaki tabloda, kişilerin kendilerini siyasal kimlik olarak ve sol-sağ eksenindeki yerlerine göre konumlandırmalarını birlikte değerlendirmek gerekir.

Örneğin en büyük küme olan Atatürkçüler 1.000 kişi içinde 281 kişi iken bunların 71'i kendini solda, 26'sı ortanın solunda, 25'i sağda görüyor, 110 Atatürkçü ise kendini sol-sağ ekseninde konumlandırmıyor.

Kendini İslâmcı olarak tanımlayan 1.000 kişi içindeki 190 kişinin 90'ı kendini solda veya sağda olarak konumlandırmıyor, 65'i ise kendini sağcı olarak konumlandırıyor.

Tablo 3

(1.000 KİŞİ)	Sol	Ortanın solu	Merkez	Ortanın sağı	Sağ	Hiçbiri	Toplam
Ülkücü			5	2	30	10	46
Milliyetçi	6	1	29	13	54	47	150
Muhafazakâr	1	1	28	13	74	40	156
İslâmcı	4	0	23	7	65	90	190
Demokrat	12	4	14	4	8	31	72
Liberal	0	2	2	1	2	2	9
Atatürkçü	71	26	44	6	25	110	281
Ulusalcı	1	2	4	1	2	9	19
Sosyal demokrat	27	7	7	2	3	11	56
Sosyalist	13	1	1			5	21
Toplam	134	44	157	48	262	355	1.000

12 Haziran seçimlerinde görüşülen kişilerin yüzde 44,1'i Ak Parti'ye, yüzde 21,1'i CHP'ye, yüzde 9,5'i MHP'ye, yüzde 3,3'ü BDP'ye oy verdiğini söylüyor.

Yaşı tutmadığı için oy kullanmayanlar, boş oy verenler veya sandığa hiç gitmediğini söyleyenler çıkarıldığında araştırma sonucu elde edilen bulguya göre Ak Parti'nin oy oranı yüzde 52,5, CHP'nin yüzde 25,1 ve MHP'nin 11,3 hesaplanıyor ki, seçim sonuçlarıyla birlikte değerlendirildiğinde, hata payı dahil bu oranlar doğru bulgunun elde edildiğini gösteriyor.

Tablo 4: Geçen yıl yapılan 12 Haziran 2011 milletvekili genel seçimlerinde oyunuzu kime, hangi partiye vermiştiniz? (%)

	Araştırma bulgusu (%)	Bulgu seçim sonuç (%)	Resmî seçim sonucu (%)
Ak Parti	44.1	52.5	49.8
CHP	21.1	25.1	26.0
MHP	9.5	11.3	13.0
BDP/ Bağımsız	3.3	7.4	6.3
Diğer Partiler	3.1	3.7	4.9
Bağımsız adaya verdim	2.9		
O tarihte yaşım tutmuyordu	3.1		
Sandığa gitmedim, oy kullanmadım	7.8		
Boş oy verdim	5.1		
Toplam	100.0	100.0	100.0

Partilerin oy tabanlarıyla siyasal kimlikler birlikte değerlendirildiğinde, Ak Parti'nin oylarının yüzde 32,2'sinin kendini İslâmcı olarak tanımlayanlardan, yüzde 28,8'inin muhafazakâr olarak tanımlayanlardan, yüzde 15,2'sinin milliyetçi olarak tanımlayanlardan, yüzde 13,2'sinin de Atatürkçü olarak tanımlayanlardan geldiği görülüyor.

Buna karşılık CHP'nin oylarının yüzde 67'si Atatürkçülerden, yüzde 13,4'ü de sosyal demokratlardan geliyor.

MHP'nin oylarının ise yüzde 39'u milliyetçilerden, yüzde 33,1'i ülkücülerden, yüzde 16,9'u Atatürkçülerden oluşuyor.

Tablo 5

	Ak Parti (%)	CHP (%)	MHP (%)	BDP (%)	Diğer P. (%)	Yaşı tutm. (%)	Sandığa gitmedi (%)	Boş oy verdi (%)	Türkiye (%)
Ülkücü	1.7	0.2	33.1	1.2	4.2	2.8	3.3	4.2	4.7
Milliyetçi	15.2	5.0	39.0	2.4	19.7	12.7	18.8	13.4	15.1
Muhafazakâr	28.8	1.0	3.8	1.2	9.9	9.9	10.5	10.9	15.6
İslâmcı	32.2	1.7	3.4	19.0	25.4	21.1	18.2	10.1	18.9
Demokrat	5.0	4.8	2.5	41.7	9.9	4.2	9.9	9.2	7.2
Liberal	0.8	1.3	0.4	0.0	2.8	0.0	1.1	0.0	0.9
Atatürkçü	13.2	67.0	16.9	0.0	18.3	40.8	27.6	37.0	28.2
Ulusalcı	1.0	2.9	0.4	0.0	0.0	2.8	2.2	6.7	1.8
Sosyal demokrat	1.8	13.4	0.4	20.2	4.2	1.4	6.1	5.0	5.6
Sosyalist	0.2	2.7	0.0	14.3	5.6	4.2	2.2	3.4	2.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Benzer şekilde siyasi tercihlerle sol-sağ konumlanmalarına bakıldığında Ak Parti'nin oylarının yüzde 48,1'i sağcılardan, CHP'nin oylarının 58,3'ü solculardan, MHP'nin oylarının yüzde 49'u sağcılardan geliyor.

Tablo 6

	Ak Parti (%)	CHP (%)	MHP (%)	BDP (%)	Diğer P. (%)	Yaşı tutm. (%)	Sandığa gitmeği (%)	Boş oy verdi (%)	Türkiye (%)
Sol	0.6	43.3	2.1	44.0	9.1	10.7	8.3	3.9	12.8
Ortanın solu	0.5	15.0	0.8	3.6	1.3	1.3	3.1	3.1	4.2
Merkez	16.7	12.4	13.0	3.6	19.5	17.3	18.2	17.2	15.6
Ortanın sağı	7.0	1.3	8.4		5.2	5.3	2.6	1.6	4.7
Sağ	41.1	2.5	49.0	2.4	26.0	20.0	12.5	7.0	25.5
Hiçbiri	33.9	25.5	26.8	46.4	39.0	45.3	55.2	67.2	37.1
Toplam	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

3. Genel Tercih ve Tutumlar

3.1. GÜÇLÜ DEVLET Mİ İNSANCIL TOPLUM MU?

Ülke için genel tercih olarak hangisini seçecekleri sorulduğunda görüşülen kişilerin yüzde 40'ı "güçlü devlet", yüzde 39,7'si "insancıl toplum", yüzde 20,3'ü de "istikrarlı ekonomi" cevabı vermiş.

Grafik 1: Ülke için aşağıdakilerden birisini tercih etmek durumunda olsaydınız, hangisini tercih ederdiniz? (%)

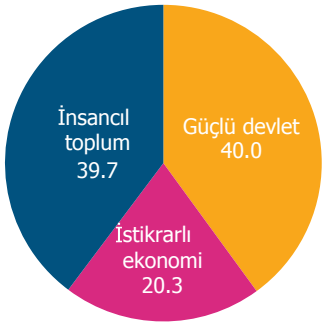

Bu çok temel tercihleri oluşturan demografik, sosyolojik ve siyasal kümelere bakıldığında şu bulgular öne çıkıyor:

Kadınlar daha çok insancıl toplumu öne çıkarırken, erkekler güçlü devleti öne çıkarıyor.

Yaş ilerledikçe güçlü devlet, yaş gençleştikçe insancıl toplum öne çıkıyor.

Eğitim seviyesi yükseldikçe önemli ölçüde istikrarlı ekonomi talebi yükseliyor.

Lise altı eğitimlilerde hem güçlü devlet hem de insancıl toplum talebi, üniversite eğitimlilere kıyasla oldukça yüksek.

Kürtler Türklere kıyasla oldukça yüksek oranda insancıl toplum talebini öne çıkarıyor.

Buna karşılık Türklerin güçlü devlet vurgusu Kürtlere kıyasla oldukça yüksek.

Sünnilere kıyasla Alevilerde de insancıl toplum talebi daha güçlü.

Gelir seviyesi yükseldikçe güçlü devlet, gelir seviyesi düştükçe insancıl toplum talebi diğerlerine kıyasla yükseliyor.

Yaşanılan konut lüks konutlara doğru kaydıkça güçlü devlet vurgusu öne çıkıyor.

Bu bulgular doğrultusunda şunu söylemek mümkün: Toplumun görece geri kalmış, mağdur kesimleri ve kümelerinde insancıl toplum talebi diğerlerine göre oldukça yüksek seviyede.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 2: Ülke için aşağıdakilerden birisini tercih etmek durumunda olsaydınız, hangisini tercih edersiniz? (%)

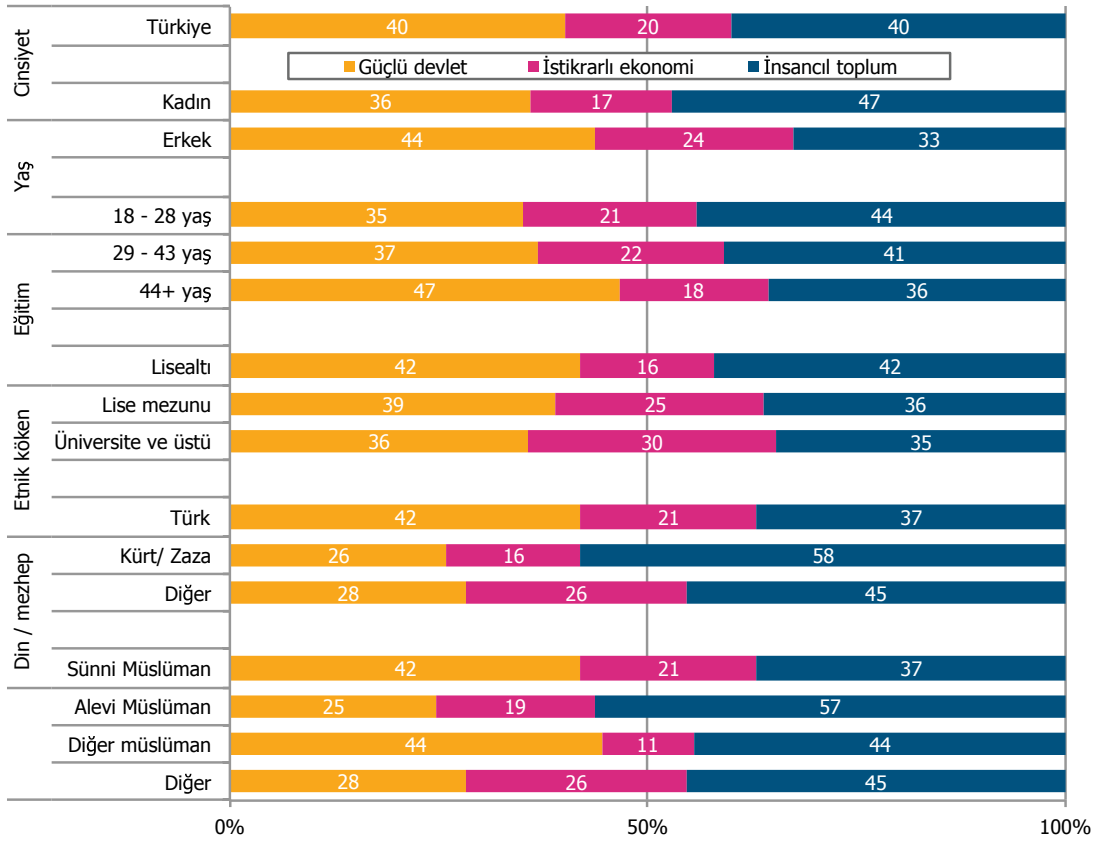

Siyasi tercihlere göre bakıldığında şu bulgulara ulaşılıyor:

İnsancıl toplum talebi en yüksek oranda BDP seçmenlerinde, en düşük oranda ise MHP seçmenlerinde görülüyor.

Güçlü devlet vurgusu Ak Parti ve MHP seçmenlerinde oldukça güçlü. Ak Parti ve MHP seçmen tabanları birbirine benzer tercihlere vurgu yapıyorlar.

En yüksek oranda güçlü devlet tercihi12 Eylül referandumunda "evet" diyenlerden gelirken en düşük oranda "boykot" edenlerden geliyor. Referandumu boykot edenler en güçlü insancıl toplum talebinde bulunanlar.

Siyasi kimliklere göre bakıldığında, soldan sağa doğru gidildiğinde güçlü devlet talebi yükselirken insancıl toplum talebi düşüyor. İstikrarlı ekonomi talebi en yüksek, merkez sağda.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 3: Siyasi tercihlere göre öncelik (%)

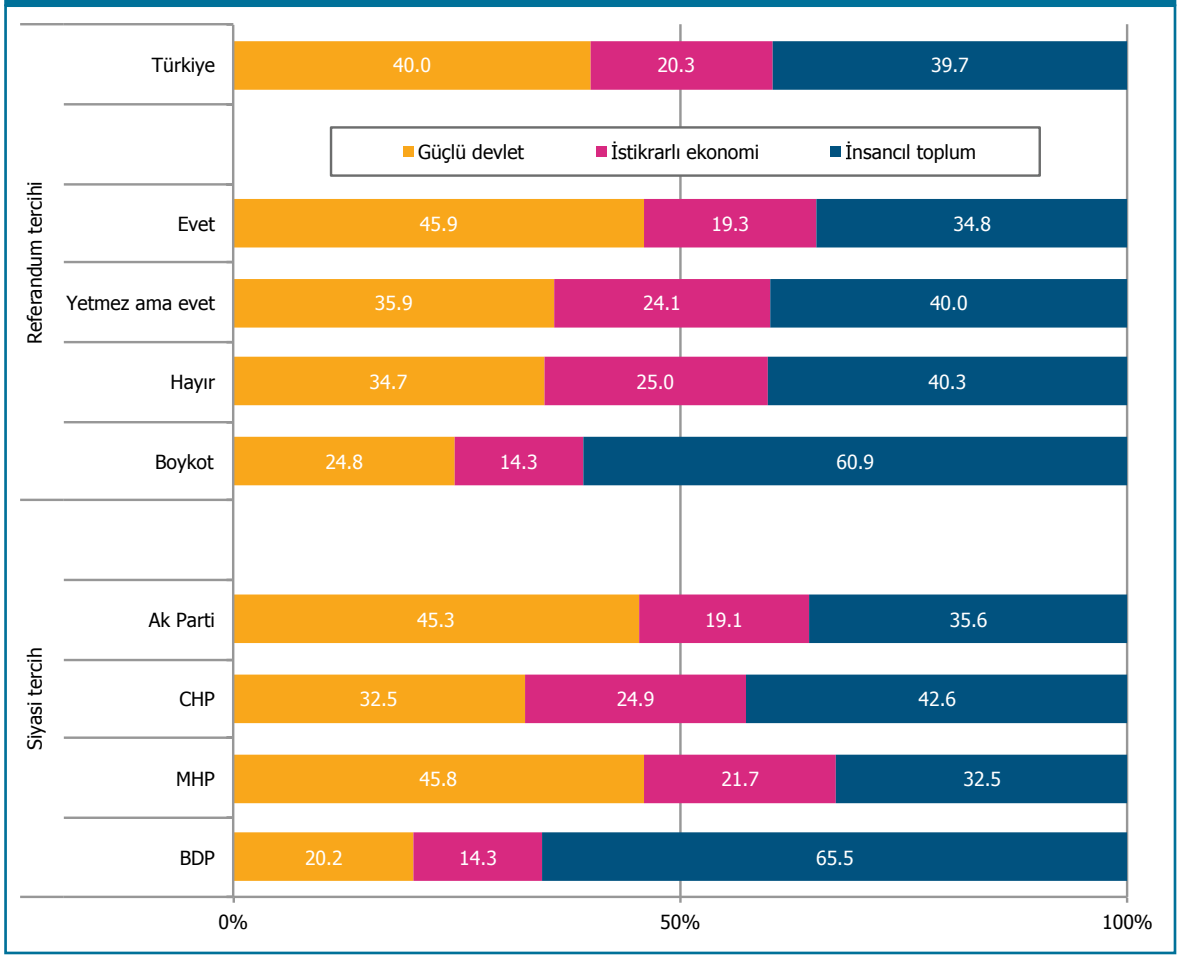

Siyasi kimliklere göre öncelik tablosunda görüldüğü üzere, sosyalistlerden ülkücülere doğru gidildiğinde insancıl toplum talebi düşüyor, güçlü devlet talebi yükseliyor.

Bu soruya verilen cevaplardaki "güçlü devlet" tercihinin yüksekliği ile aşağıdaki başlık altında yer alan "anayasa en çok neye vurgu yapmalıdır" (bkz. 3.3., s. 23) sorusuna verilen cevaplardaki "devletin bekası" tercihinin düşüklüğü birlikte değerlendirilebilir.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 4: Siyasi kimliklere göre öncelik (%)

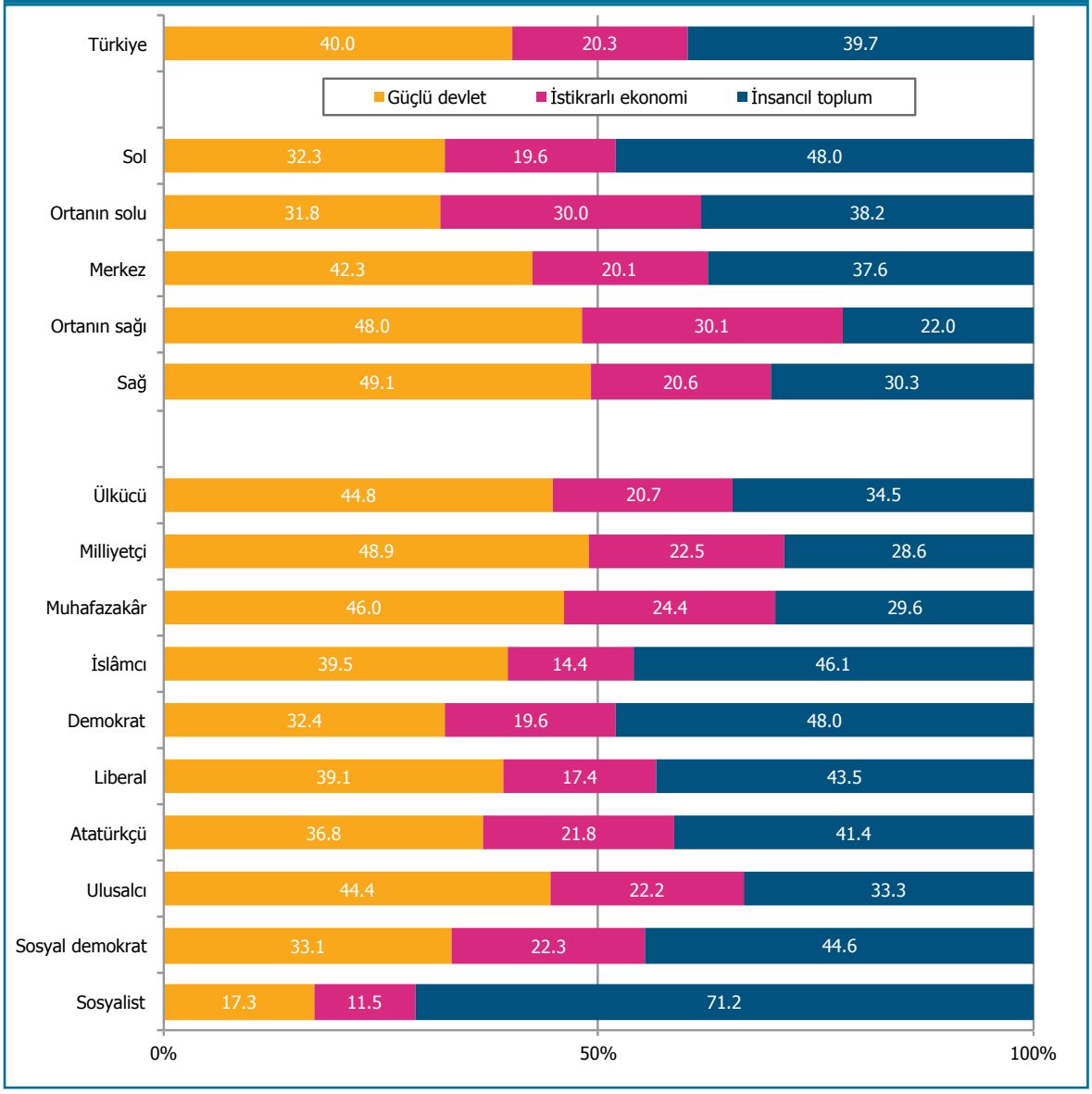

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Öncelikle, araştırma boyunca bundan sonra karşımıza çıkacak verilere ilişkin şu genel saptamayı yapmak gerekiyor: Toplum hiçbir zaman net kategorilere bölünmüş değildir. Toplum içindeki bireyler, farklı toplumsal ve kültürel gruplar, aynı anda birden çok ve hatta birbiriyle "çelişir gibi görünen" tanımları, seçenekleri ya da çözümleri zihninde taşıyabilir. Araştırmanın en temel bulgularından birine işaret eden bu veriye göre de toplum kategorik olarak "üçe bölünmüş" değildir. Yani "tercih etmek zorunda kalsalar" "insancıl toplum"u seçecek olanların, aslında zihin dünyalarında "güçlü devlet" seçeneği de az veya çok vurgulanmış şekilde mevcut olabilir.

Toplumu oluşturan bireylerin genel olarak, belli bir konuda aynı anda birkaç duyguyu birlikte yaşayabildikleri göz önünde tutularak bakıldığında, bu soruda daha ziyade diğer iki tercihe kıyasla daha küçük bir kesimi (yüzde 20,3) oluşturan üst sosyo-ekonomik (eğitimli ve üst gelir) gruplar "istikrarlı ekonomi" yönünde tercih belirtmiştir. Daha ziyade üst sosyo-ekonomik gruplarda dile gelen bu görüş, özellikle "istikrar" kelimesinden ötürü, "rasyonel" bir bakışı yansıtıyor. Ancak neredeyse eşit olarak dile getirilen diğer iki tercih "sıcak", "acil" meselelere, daha ziyade duygular dünyasına, hayatta yaşanan zorluklara ve bu zorluklar karşısında aranan çözümlere gönderme yapıyor. Yani toplumun yüzde 39,7'lik bir kesimi (kuşkusuz kafasında farklı yorumlar getirerek) bütün haklarıyla, adalet duygusuna uygun bir şekilde, eşit ve özgürce ("insancıl toplum") yaşamak istediğini dile getiriyor. Bir başka kesim ise, zorunda kalsa, neredeyse tamamen aynı oranda (yüzde 40) "güçlü devlet" seçeneğini tercih edeceğini belirtiyor.

Başka bir ifadeyle, toplum bütün karmaşıklığı ve gerilimleri arasında aynı anda hem "insan yerine konmak", "insan gibi yaşamak" istiyor, hem de böyle "adil" ve "insana saygılı" bir hayatı kurma çabası içinde, ayaklarını bastığı zeminin sarsılmasından duyduğu "korku" karşısında bir "güvence" arıyor; bu güvenceyi de "güçlü" devlet şeklinde dile getirilen seçenekte buluyor.

Bu durum aslında toplumun, özellikle alt sosyo-ekonomik kesimleri ve mağdurları içeren büyük bir kesiminin temel meselesine işaret ediyor: Daha ilerideki bulgularda göreceğimiz gibi, toplumun bireyleri "insanca yaşamak" ("özgürlük", "adalet" vs.) istiyor; ancak aynı zamanda bunun bir tür "devlet garantisi" altında olmasını arzuluyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

3.2. İDEAL ANAYASA NEYİ ÇÖZER?

"Sizin kafanızdaki ideale uygun bir anayasa, sizce esas olarak hangi öncelikli iki sorunu çözer?" sorusu görüşülen kişilere **açık uçlu** olarak sorulmuş ve iki cevap vermeleri istenmiş, cevaplar daha sonra tasnif edilmiştir.[1]

En yüksek oranda ifade edilen ilk iki sorun Kürt meselesi (yüzde 53,4) ve ekonomik talepler (yüzde 40,7). Daha sonra sırasıyla eşitlik meseleleri (yüzde 18,8), özgürlük ve haklar kapsamındaki meseleler (yüzde 11,8), adalet meseleleri (yüzde 8,9) dile getiriliyor.

Grafik 5: İdeal anayasa hangi sorunu çözer? (%)

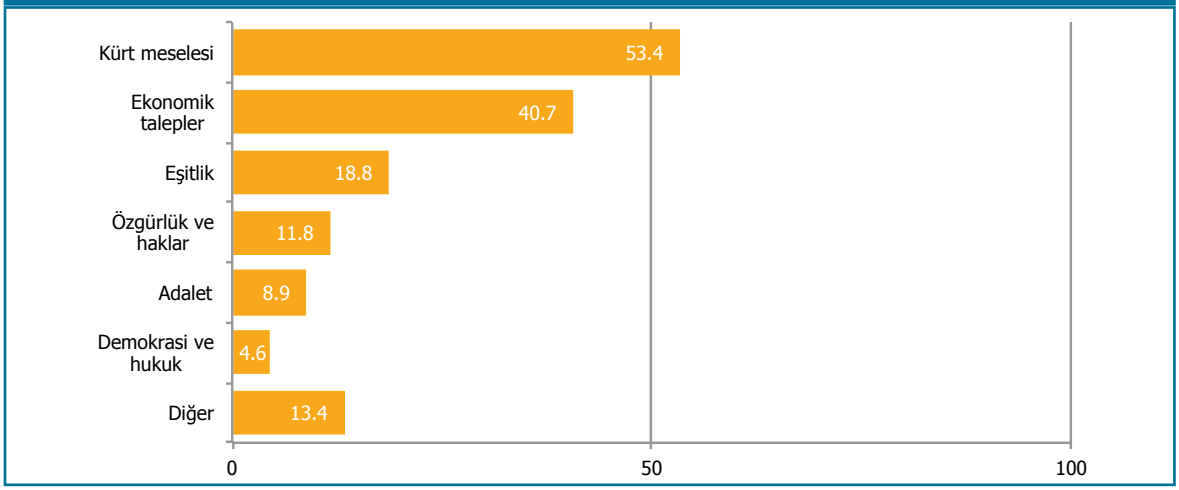

Grafik 6: İdeal anayasa hangi sorunu çözer? (%)

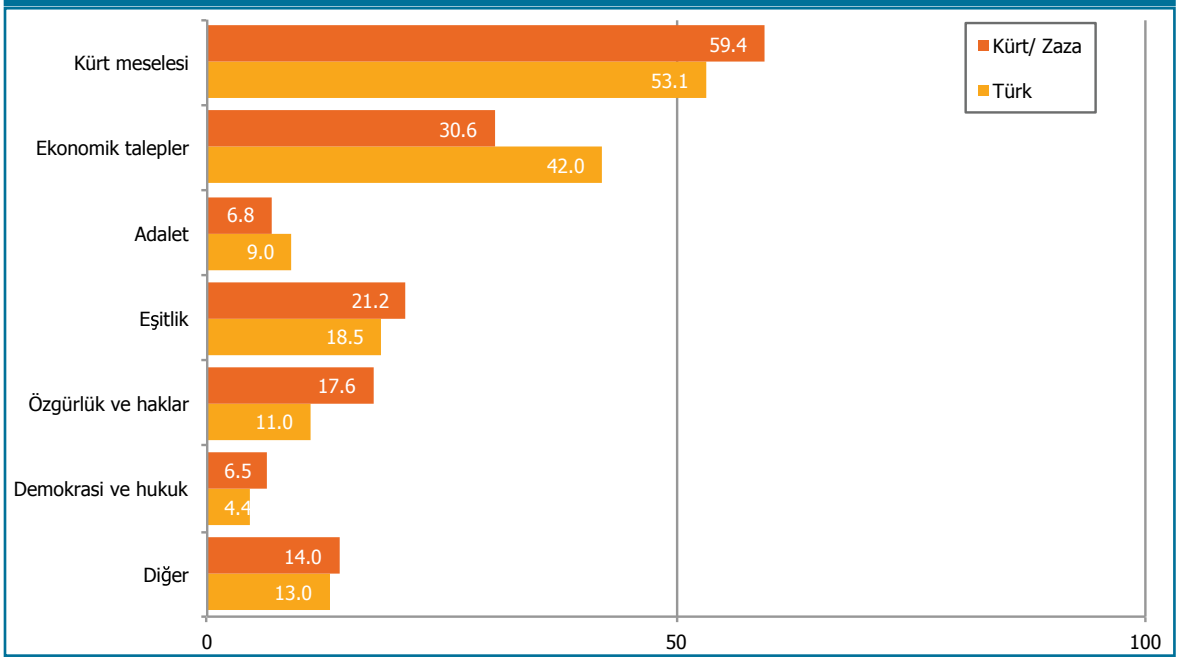

1 **Açık uçlu sorulara verilen cevapların tam listesine www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.**

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Yukarıdaki tabloya baktığımızda, ideal anayasanın çözeceği en önemli sorun olarak görülen Kürt meselesi hem Türkler hem de Kürtler için birinci sırada.

Ekonomik talepler de hem Türkler hem de Kürtler için ikinci sırada. Ancak Kürtlerde yüzde 31 olan bu oran Türklerde yüzde 42'dir.

Elbette Kürtlerde Kürt meselesinin çözümü daha yüksek oranda, ancak burada kayda değer olan, Türklerin de yüzde 53'ü için birinci mesele Kürt meselesi.

Kürtlerde yeni ve ideal anayasadan "eşitlik" ve özgürlük" talepleri Türklere kıyasla daha yüksek.

Yeni anayasada Kürt meselesinin çözümü beklentisi kırlarda kentlere kıyasla, varoşlarda geleneksel evlerde oturanlara kıyasla, gelir dilimi düşük kümelerde yüksek gelir gruplarına kıyasla daha yüksek.

İstikrarlı ekonomiyi tercih edenlerde yeni anayasanın çözeceği öncelikli sorun olarak elbette ekonomik talepler görülürken, hem güçlü devlet diyenler hem de insancıl toplum diyenler için öncelikli mesele Kürt meselesinin çözümü olarak görülüyor.

Hem kendini solda görenler hem de sağda görenler için de öncelikli mesele Kürt meselesi iken, kendini merkezde tanımlayanlar için yeni anayasadan ilk beklenti ekonomik talepler.

Hem ülkücüler hem de sosyalistler için en yüksek beklenti Kürt meselesinin yeni anayasa ile çözülmesi.

BDP'lilerin büyük çoğunluğu için Kürt meselesi öncelikli iken Ak Parti ve MHP seçmenleri de CHP seçmenine kıyasla daha yüksek oranda Kürt meselesi diyorlar. Yeni anayasa ile ekonomik sorunlara çözüm bekleyenler en yüksek oranda CHP seçmenleri arasında.

12 Eylül referandumunda "evet", "yetmez ama evet" ve "boykot" tercihinde bulunanlar için de Kürt meselesi daha öncelikli iken, "hayır" diyenlerde ekonomik sorunlara çözüm talebi en yüksek orana ulaşıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Yapısallaşmış ya da konjonktürel çeşitli konular, "yakıcı" oldukları ölçüde toplumsal kesimlerin gündemine girerler. Ekonomik sorunlar(gelir dağılımı, sosyal adalet vb.) ve bu sorunlara bağlı olan talepler Türkiye'nin yapısal ve süreklilik arz eden konuları olarak kabul edilebilir. Dolayısıyla, anayasa gibi "toplumun kurucu metni", "en üst metni" olarak kabul edilen bir metnin bu temel meselenin çözümüne yol gösterecek, siyasal ve toplumsal aktörlerin içinde evrilecekleri çerçeveyi çizecek ve umut bağlanan bir metin olarak görülmesi anlaşılabilir bir durumdur.

Ancak, öyle anlaşılıyor ki, adı ne konursa konsun (Kürt sorunu, Güneydoğu sorunu, hak ve özgürlükler sorunu, ekonomik sorun, terör sorunu vb.) ve çözümü konusundaki öneriler ne olursa olsun (askerî yöntemler, demokratik açılım, ekonomik iyileştirme vb.) verilen cevaplardan hareketle "Kürt meselesi" olarak adlandırdığımız mesele, toplumun en acil olarak çözüm bekleyen meselesidir. Çünkü Kürt meselesi, öncelikle toplumun neredeyse bütün kesimlerinde insani acılar yaşanmasına neden olan, ama aynı zamanda toplumsal enerjiyi ve ekonomik kaynakları tüketen bir mesele haline gelmiştir. Bu haliyle Kürt meselesi toplumsal kesimler nezdinde çok güçlü bir "güvensizlik" duygusu yaratıyor. Yapılacak ve tüm toplumu "olabildiğince uzlaştıracak" iyi bir anayasanın, Kürt meselesinde de "uzlaşmayı" getireceği ve dolayısıyla belki de toplumun "özgüvenini" tesis edeceği umuluyor.

Bu anket sonucunda elde edilen bulgulardan en önemlisinin, ideal bir anayasanın Kürt meselesini çözeceği beklentisi olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, konuyla doğrudan bağlantılı sorulara verilen cevaplara bakıldığında, Kürt meselesinin nasıl çözüleceğine ilişkin net bir düşüncenin bulunmadığı anlaşılıyor. Örneğin, anadilde eğitim ve kimlik konularında genel eğilim Kürtlerin taleplerine ters düşer nitelikte.

Bu sorunun cevabı Eylül 2012 tarihli "Konda Barometresi" araştırmasının bulgularıyla birlikte okunabilir. Araştırmaya göre, yıkıcı çözümler (silahlı mücadele vb.) toplumda yüzde 35 oranında destek görürken, yapıcı çözümler (hak odaklı çözümler vb.) yüzde 40 oranında destek görüyor. Cevaplar iki uca doğru kristalize olurken, aradaki gri alan kaybolmuş durumda. Anadile desteğin düşük ve Türk kimliğine vurguya desteğin yüksek olmasını bu kutuplaşmanın bir sonucu olarak ele alabiliriz. Öte yandan, ileriki bölümlerde yer alan anadilde yaşam, geçmişle yüzleşme ve hak ve özgürlüklerle ilgili sonuçlar bu konularda toplumun anlayış düzeyinin yükseldiğine de işaret ediyor. Yeni anayasa süreci safların çözüme ilişkin olarak uzlaşması ve uzlaşma alanının genişlemesi için önemli bir imkân sunuyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

3.3. ANAYASA EN ÇOK NEYE VURGU YAPMALIDIR?

"Sizce anayasanın temel esasları, ilkeleri arasında aşağıdakilerden hangi iki tanesine daha çok vurgu yapılmalıdır?" sorusunda görüşülen kişilere "adalet, eşitlik, özgürlük, devletin bekası" seçenekleri okunarak **iki cevap** vermeleri istenmiştir.

En yüksek vurgu olarak "haksızlığa karşı adalet" (yüzde 65,1) ve "Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi her türden farklılıklar arasında eşitlik" (yüzde 50,4) öne çıkıyor. Daha sonra sırasıyla "herkesin kendini kısıtlamadan yaşayabilmesi için özgürlük" (yüzde 35,6) ve "her türlü bölünme ve yıkıcılığa karşı devletin bekası" (yüzde 33,6) dile getiriliyor.

Grafik 7: Anayasanın temel esasları, ilkeleri arasında hangisine daha çok vurgu yapılmalıdır? (%)

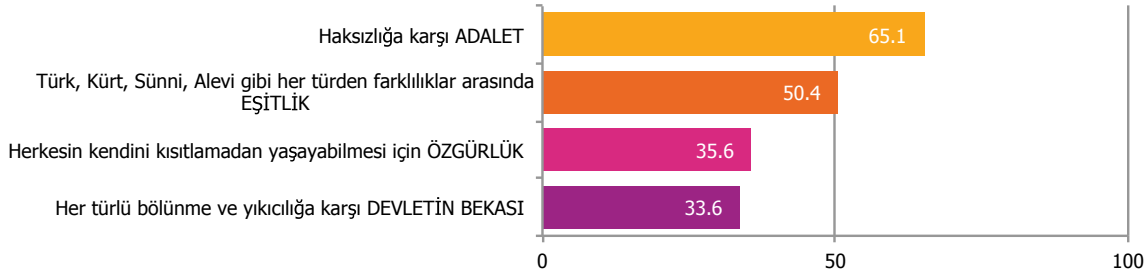

Sonuçların din/mezhep ve etnik kökene göre dağılımına bakıldığında, Türkler için "adalet" vurgusu daha önemli iken Kürtler için "eşitlik" vurgusu daha önemli. Benzer şekilde Sünniler için "adalet" vurgusu önemliyken Aleviler için "eşitlik" vurgusu önemli.

Ak Parti'liler ve MHP'liler için "adalet" vurgusu oldukça önemli. BDP'liler ve CHP'liler için ise "eşitlik" vurgusu diğer parti tabanlarına kıyasla daha yüksek. MHP'lilerde "devletin bekası" vurgusunun yüksekliği dikkat çekici. Buna karşılık "özgürlük" vurgusunu en yüksek oranda yapan siyasi küme BDP ve CHP tabanı.

Siyasi kimliğini ülkücü olarak tanımlayanlar devletin bekasını en yüksek oranda vurgulayanlar. İlginç biçimde kendini ulusalcı olarak tanımlayanlar da ülkücülerden sonra devletin bekasını en yüksek oranda vurgulayan küme.

Kendini muhafazakâr ve İslâmcı olarak tanımlayanlar adalet talebini en yüksek oranda vurguluyorlar.

Eşitlik talebi en yüksek olan iki siyasi kimlik kümesi sosyalistler ve ulusalcılar. Buna karşılık özgürlük vurgusunu en yüksek oranda öne çıkaranlar liberaller, sosyal demokratlar ve sosyalistler.

Sol-sağ tanımları üzerinden bakıldığında eşitlik vurgusu solcularda en yüksek oranda iken soldan sağa doğru geçilirken adalet talebi öne çıkıyor.

Temel tercihi insancıl toplum olanlar için eşitlik ve özgürlük daha çok vurgulanan unsur. Güçlü devlet ve istikrarlı ekonomi tercihinde bulunanlar diğerlerine kıyasla devletin bekasını daha yüksek oranda vurguluyorlar.

Grafik 8: Anayasanın temel esasları, ilkeleri arasında hangisine daha çok vurgu yapılmalıdır? (%)

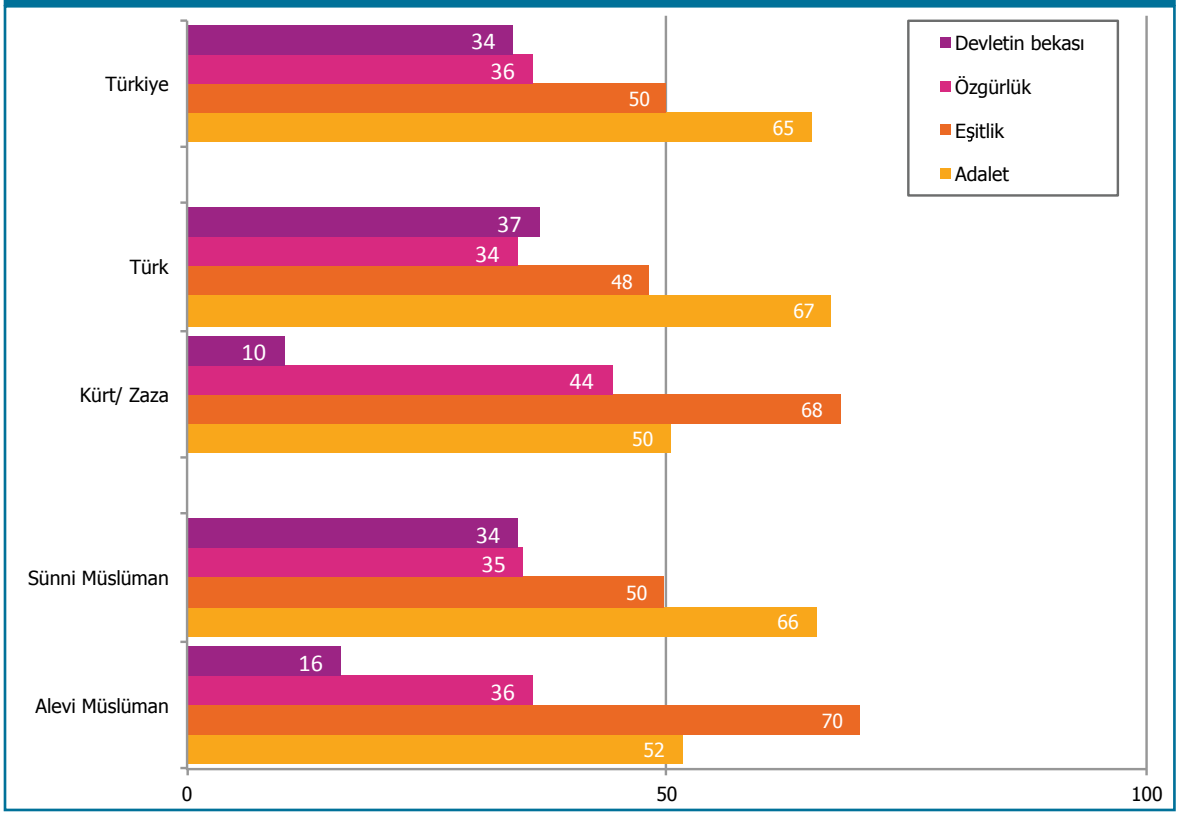

Grafik 9: Ülke için hangisini tercih ederdiniz sorusuna göre, anayasa ilkelerinde tercih edilen vurgu (%)

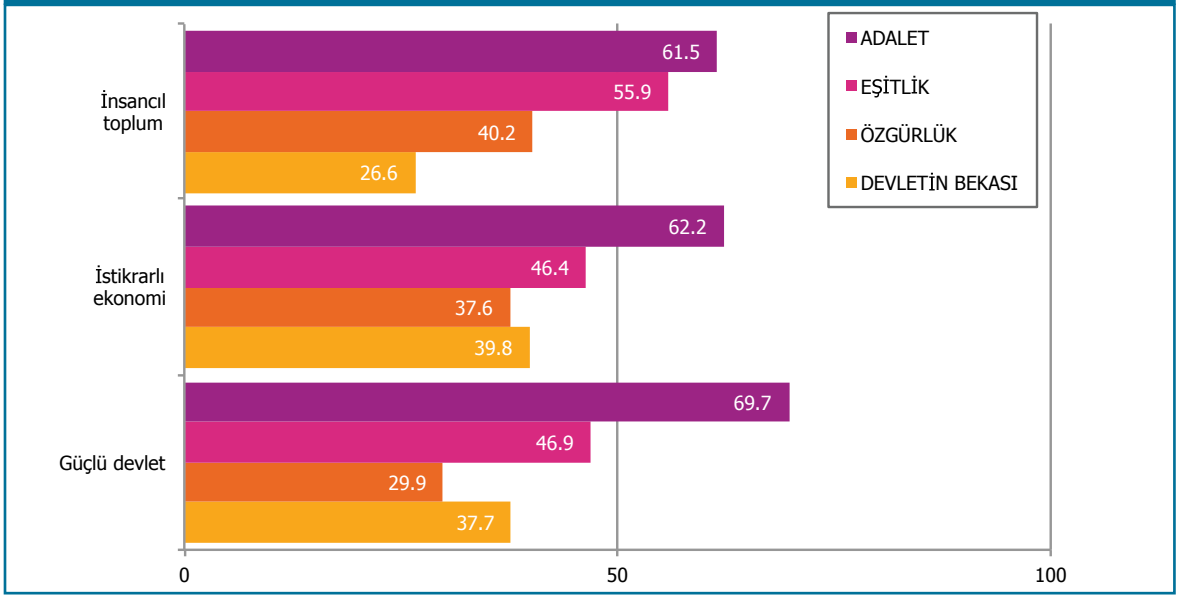

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

"Ülke için tercih etmek durumunda olsaydınız, hangisini tercih ederdiniz?" sorusuna (3.1.) alınan ve daha ziyade "soyut" kavramlara gönderme yapan cevaplara (güçlü devlet, istikrarlı ekonomi, insancıl toplum) ek olarak düşünüldüğünde, bu soru daha somut talepleri içeriyor. Bir önceki soruda "güçlü devlet" tercihi göreli olarak güçlü bir şekilde ortaya konmuş olmasına rağmen, bu soruda anayasada "her türlü bölünme ve yıkıcılığa karşı devletin bekası"na yapılması istenen vurgu azalıyor. Toplumun çok önemli bir kesimi için "haksızlığa karşı adalet" (yüzde 65) ve "Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi her türden farklılıklar arasında özgürlük" (yüzde 50) anayasanın en çok vurgu yapması gereken konular olarak dile geliyor. Başka bir deyişle, korkulara ve güvensizliklere karşı "devlet" fikri önemli bir yere sahipken, somut bir anayasada, somut "adalet" ve "özgürlük" talepleri ("insancıl toplum") yükseliyor; "devletçi" yaklaşım ise zayıflıyor. İlk soruda "güçlü devleti" tercih edenler arasında da önemli bir kesim, "adalet" söz konusu olduğunda, "devletin bekasına" aynı önemi atfetmiyor; önceliği "adalete" veriyor.

Güçlü devletin bir miktar ezberlenmiş, garantici bir referans olduğunu söz konusu sorular arasındaki ilişkiye baktığımızda da anlayabiliyoruz.Tercih etmek durumunda kalındığında "güçlü devleti" tercih edenler, aslında anayasada "haksızlığa karşı adalete" vurgu yapılmasını isteyenlerin en yüksek oranda olduğu bir kesim. Bu bir anlamda toplum içinde zayıf ya da kendilerine güvenemeyen toplumsal aktörlerin arzularını gerçekleştirmede kendilerinde bulamadıkları gücü devlette aradıklarına dair bir ipucu veriyor. Başka bir açıdan söylersek, çok geniş toplumsal kesimlerin temel meselesi "adalet"tir; ancak bu kesimler bunu şeffaf bir şekilde ifade edemiyor, şimdiye kadar tepeden aşağıya güçlü bir şekilde empoze edilen devletçi zihniyete bağlı olarak, sosyalize edilen ve ezberlenen "güçlü devlet" gibi kavramları öne çıkarabiliyor.

Bu soruya verilen cevaplarda "Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi her türden farklılıklar arasında eşitlik" esasını seçenlerin yüzde 50,4 oranında olması, daha önce dile getirilmesi bile sakıncalı bulunan etnik kimliklerin tümünü içine alan çoğulcu bir eşitlik ilkesi arayışının yoğun bir şekilde kabul gördüğü anlamına geliyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

3.4. KALKINMA MI ÇEVRE Mİ?

"Kalkınma için doğadan hiçbir biçimde fedakârlık yapılamaz" cümlesi okunarak görüşülen kişilerden "kesinlikle yanlış", "yanlış", "ne yanlış ne doğru", "doğru", "kesinlikle doğru" biçiminde cevaplamaları istenmiştir.

Bu cümleyi görüşülen kişilerin yüzde 68,9'u doğru buluyor. Yüzde 23,4 "kesinlikle doğru" ve yüzde 45,5 "doğru" diyerek çevreye duyarlı bir tutum alıyor. Bu cümleyi onaylamayanlar yüzde 20,3 (yüzde 4,7 "kesinlikle yanlış, yüzde 15,6 "yanlış") gibi bir oranla kabaca toplumun beşte birini oluşturuyor.

Grafik 10: Kalkınma için doğadan hiçbir şekilde fedakarlık yapılamaz. (%)

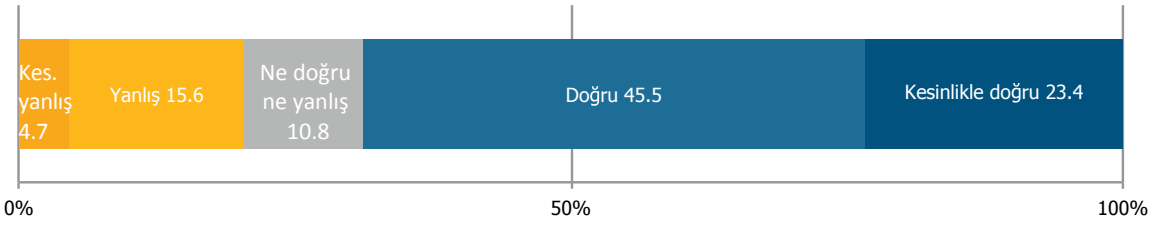

Bulgular incelendiğinde, insancıl toplum tercihinde bulunanlar güçlü devlet ve istikrarlı ekonomi diyenlere kıyasla daha çevre yanlısı bir tutum alıyorlar.

Sol ve ortanın solunda olduğunu söyleyenler sağ ve merkez sağda olduğunu söyleyenlere kıyasla daha çevreci tutum içindeler.

Siyasal kimlik olarak ülkücülerden sosyalistlere doğru bir yelpaze içinde bakıldığında, en düşük çevre yanlısı tutum ülkücülerde iken sosyalistlere doğru gidildikçe çevre yanlısı tutum yükseliyor.

Liberaller, sosyal demokratlar ve sosyalistler çevre duyarlılığı en yüksek siyasal kimlik kümesi.

CHP ve BDP seçmeni, Ak Parti ve MHP seçmenine kıyasla daha çevreyi koruma yanlısı.

Kürtler Türklere, Aleviler Sünnilere kıyasla daha çevreyi koruma yanlısıdır.

Değerlendirme

Modernleşmeci, kalkınmacı, dolayısıyla ekonomik ve maddi dilin toplumda önemli bir referans haline gelmiş olmasına karşılık, toplumun önemli bir çoğunluğu için çevre ve doğa önemli bir değer olarak algılanıyor. Başka bir ifadeyle, bütün dünyada artan çevre duyarlılığına paralel olarak, çevrenin ve akarsuların hızla kirlendiği, tarım alanlarının giderek daraldığı Türkiye'de de "çevrecilik", "lüks" bir konu olmaktan çıkmış durumda. Bu soruya verilen ve "doğa hassasiyetine" işaret eden cevaplar, çevreye mutlak olarak hâkim olmayı normalleştiren modernist zihniyetin yarattığı tedirginliği yansıtıyor. Bu tedirginlik, zarar gördüğünde geri dönüşü imkânsız olan doğanın, gerektiğinde anayasayla ve kanunlarla korunması ve doğanın da "hak sahibi" olması gerektiğine dair önemli bir ipucu veriyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

3.5. DEVLET BAZI KESİMLERLE NASIL BARIŞSIN?

"Farklı nedenlerle Dersim, 6-7 Eylül, Sivas Madımak, Uludere (Roboski) gibi olaylarda devletin gazabına uğramış kesimler için aşağıdaki hangi seçenekler doğrudur?" sorusuna "özür dilesin / tazminat ödesin / ikisini de yapsın / ikisini de yapmasın" seçenekleri içinden cevap verilmesi istenmiştir.

Görüşülen kişilerin yüzde 13,5'i "özür dilesin", yüzde 10,2'si "tazminat ödesin" derken yüzde 45,2'si "ikisini de yapsın", yüzde 31,1'i de "ikisini de yapmasın" cevabı veriyor.

Grafik 11: Farklı nedenlerle Dersim, 6-7 Eylül, Sivas Madımak, Uludere (Roboski) gibi olaylarda devletin gazabına uğramış kesimler için aşağıdaki hangi seçenekler doğrudur? (%)

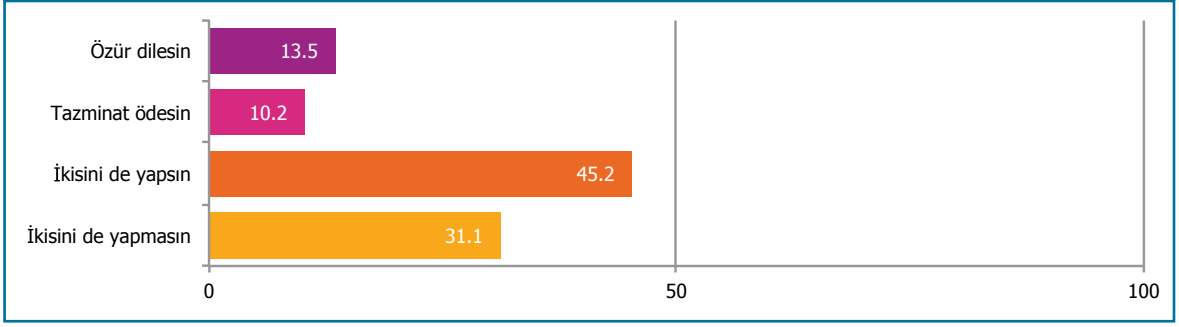

Kürtlerin yüzde 73'ü devletin hem özür dilemesini hem tazminat ödemesini beklerken, Türklerin yüzde 41'i ikisinin de yapılmasını, yüzde 35'i ikisinin de yapılmamasını bekliyor.

Benzer farklılaşma Sünni ve Aleviler arasında da bariz biçimde gözleniyor. Alevilerin yüzde 75'i ikisinin de yapılmasını beklerken, Sünnilerin yüzde 44'ü ikisinin de yapılmasını, yüzde 32'si de ikisinin de yapılmamasını istiyor.

Grafik 12: Farklı nedenlerle Dersim, 6-7 Eylül, Sivas Madımak, Uludere (Roboski) gibi olaylarda devletin gazabına uğramış kesimler için aşağıdaki hangi seçenekler doğrudur? (%)

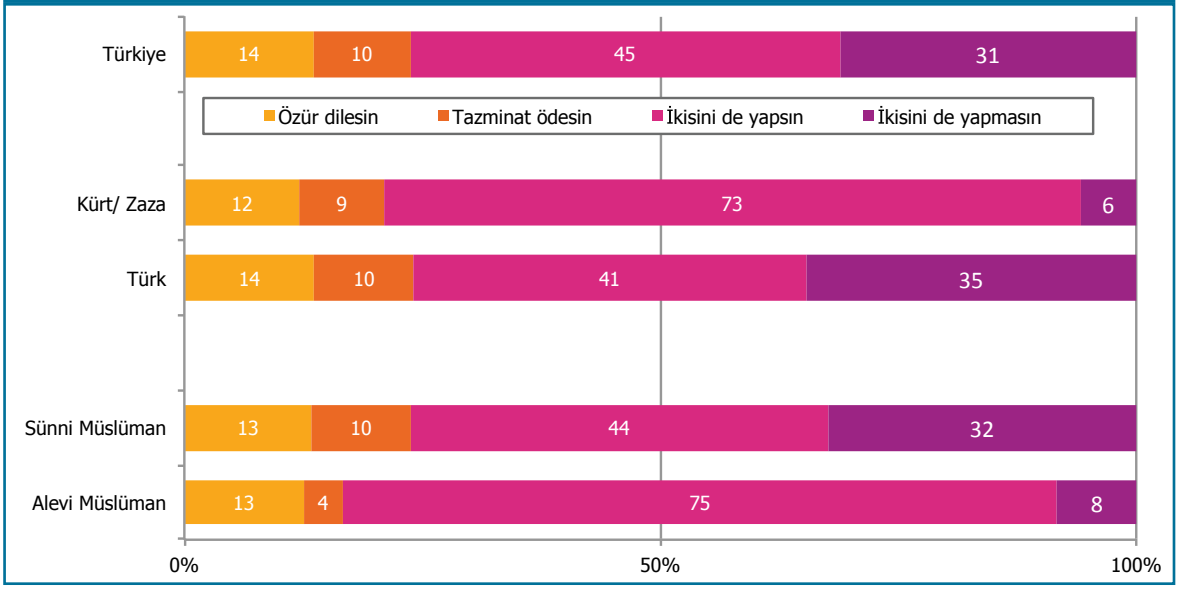

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

BDP seçmeninin yüzde 86'sı ikisini de yapsın diyor. İkisinin de yapılmasına karşı çıkanlar en yüksek oranda MHP tabanında görülse bile bu oran tabanın yüzde 50'si. MHP tabanının yüzde 50'si ise bir biçimde özür dilenmesi, tazminat ödenmesi veya ikisinden de yana.

Her ikisine de karşı çıkanların oranı Ak Parti tabanında kabaca üçte bir, CHP tabanında beşte bir.

Ülkücülerin yüzde 56'sı ikisine de karşı iken yüzde 44'ü bir çözümden yana. Siyasal kimlik yelpazesinde ülkücülerden sosyalistlere doğru geçilirken "hiçbir şey yapılmasın" diyenlerin oranı azalıyor. Benzer biçimde sağdan sola doğru geçilirken de "hiçbir şey yapılmasın" diyenlerin oranı azalıyor.

Değerlendirme

Bulgulara bir bütün olarak bakıldığında, ilk olarak şu söylenebilir: Birbirinden farklı toplumsal ve kültürel kesimlerin yaşamış olduğu acılara herkesin aynı duyarlılıkla ya da empatiyle bakmadığı bilinen bir gerçektir ve bu empati düzeyi de değişen konjonktüre, hukuksal çerçeveye, siyasilerin, devletin ya da sivil toplumun söylemlerine ve mücadelelerine bağlı olarak değişebilmekte. Örneğin 1938 yılında Dersim'de yaşanan katliamlar, tarihsel bir sessizlik ve unutkanlık içinde, neredeyse yetmiş yıl boyunca sadece Kürt / Alevi kesim içinde (bu kesim içinde de sınırlı bir biçimde) dile gelebilmiş; geniş toplumsal kesimler tarafından "bilinmemiş" ya da yok sayılmıştır. Ancak geçtiğimiz yıllarda Başbakan Tayyip Erdoğan tarafından dile getirilen ve "gerekirse özür dilenebilecek" bu konu sessizlikten çıkmış, kamuya mal olmuş ve özür ve/veya tazminat "normalleşmiştir". Başka bir deyişle, bu ve buna benzer konularda özür dilenmiş ve "kıyamet kopmamıştır".

Öte yandan, 6-7 Eylül olayları özellikle İstanbul'da yaşayan Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklar için, Sivas Madımak otel yangını Aleviler için, son dönemde Roboski Kürtler için travmatik hafıza unsurlarıdır ve bu olaylar hakkında genel kitlenin aynı bilgiye sahip olamayacağı ve benzer ölçülerde empati değerlendirmesi yap(a)mayacağını beklemek yanlış değil. Ancak, sorulan sorunun formüle edilme biçimine rağmen, yani bir bakıma "aynı pakete koyarak dayattığı farklı acılar", farklı değerlendirilme potansiyeline rağmen görüşülen kişilerin yüzde 69'u gibi çok önemli bir kesimi tarafından "birlikte" kabul ediliyor. Bu çoğunluk, devletin sorumluluğu altında zarar görmüş insanlar olduğunun farkında ve gerekirse, aslında "pek empati duymayacağı bir acı"yı da dahil ederek bu insanların gördüğü maddi ve/veya ruhsal zararların giderilmesi için adım atılması gerektiğini düşünüyor.

Toplumun yaklaşık üçte ikisinin devletin bu vakalarla ilgili onarıcı ve telafi edici bir hareket tarzını benimsemesinden yana olması, siyasetçilerin konuyla ilgili popülist kaygılarını yanlışlar nitelikte. Diğer taraftan bu oranlar, devletin bu meseleleri telafi etmek için attığı her adımın toplumun büyük çoğunluğu tarafından olumlu karşılanacağı anlamına geliyor. Bu mesele yeni anayasa yapımında odaklanılması gereken önemli bir temaya da işaret ediyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

4. Anayasa Yapım Sürecine Dair

4.1. ANAYASA NASIL KABUL EDİLEBİLİR OLUR?

"Yeni anayasa hangi şartlarda tamamlanırsa kabul edilebilir anayasa olur?" sorusu görüşülen kişilere üç cevap seçeneği okunarak sorulmuştur.

Görüşülen kişilerin yüzde 78,5'i "toplumun tüm kesimlerinin katıldığı ve uzlaştığı bir anayasa" diyor. Yüzde 13,3'ü "partilerin arasındaki uzlaşmaya dayanan bir anayasayı", yüzde 8,2'si ise "çoğunluğa sahip olan iktidar partisinin yapacağı anayasayı" kabul edilebilir anayasa olarak tanımlıyor.

Grafik 13: Yeni anayasa hangi şartlarda tamamlanırsa kabul edilebilir bir anayasa olur? (%)

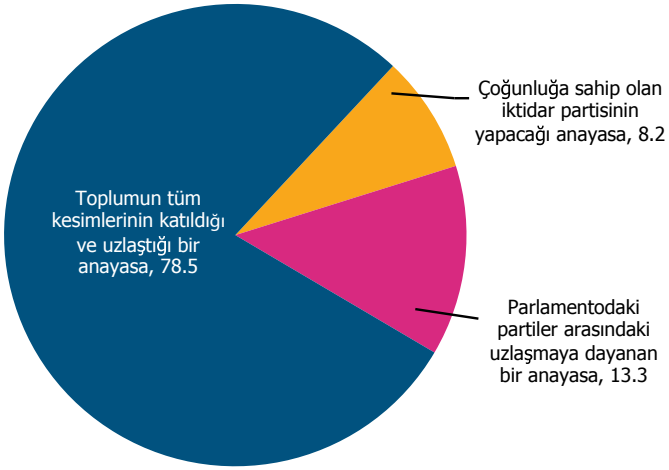

Parti yandaşlığı, siyasal kimlik gibi siyasi, veya yaş, cinsiyet gibi demografik veya kültürel her türlü kümelenmeye göre de bakılsa, toplumun çok büyük çoğunluğu toplumun hem katıldığı hem de uzlaştığı bir anayasayı kabul edilebilir buluyor.

Ak Parti seçmenleri ve referandumda "evet" oyu verenler diğerlerine kıyasla bir miktar daha yüksek oranda "iktidar partisinin kendi çoğunluğuyla anayasa yapabileceği" fikrindeyse de, bu iki grup içinde bile tüm toplumun katılımı ve uzlaştığı anayasaya destek verenlerin oranı dörtte üç.

BDP seçmeni ve referandumda "boykot" diyenler diğerlerine kıyasla tüm toplumun katılımını ve toplumsal uzlaşmayı daha gerekli görüyorlar.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

4.2. ŞU ANDAKİ ANAYASA ÇALIŞMASI İSTENDİĞİ GİBİ Mİ YÜRÜYOR?

"Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin dediğiniz şartlara uygun mu ilerliyor?" sorusuna görüşülen kişilerin yüzde 49,9'u "hayır" cevabı verirken, yüzde 33,1'i "kısmen", yüzde 17'si "evet" cevabı veriyor. Toplumun yarısının süreçten memnun olmadığı görülüyor.

Grafik 14: Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin dediğiniz şartlara uygun mu ilerliyor? (%)

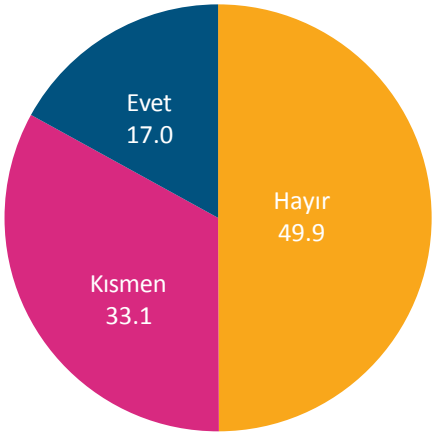

Bir önceki soruda, toplumun tüm kesimlerinin katıldığı ve uzlaştığı anayasayı isteyenlerde bu memnuniyetsizlik yüzde 53 oranına yükseliyor.

İktidar partisinin kendi çoğunluğuyla anayasa yapabileceğini düşünenlerin yüzde 44'ü süreçten memnun iken, yüzde 21'i memnuniyetsiz, yüzde 35'i de kısmen memnun.

Tablo 7: Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin dediğiniz şartlara uygun mu ilerliyor? (%)

Yeni Anayasa hangi şartlarda tamamlanırsa kabul edilebilir bir anayasa olur?	Hayır	Kısmen	Evet	Toplam
İktidar partisinin yapacağı anayasa	21	35	44	100
Partiler arasındaki uzlaşmaya dayanan bir anayasa	47	36	16	100
Toplumun tüm kesimlerinin katıldığı bir anayasa	53	33	14	100

Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmalarından en yüksek oranda memnuniyetsiz olanlar CHP seçmenleri ve ardından da BDP seçmenleri. Ak Parti seçmeninin (ve referandumda evet diyenlerin) bile üçte biri süreçten gayri memnun.

Benzer şekilde, 12 Eylül referandumunda boykot edenler ve "hayır" oyu verenlerde de süreçten memnuniyetsizlik oldukça yüksek.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 15: Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin dediğiniz şartlara uygun mu ilerliyor? (%)

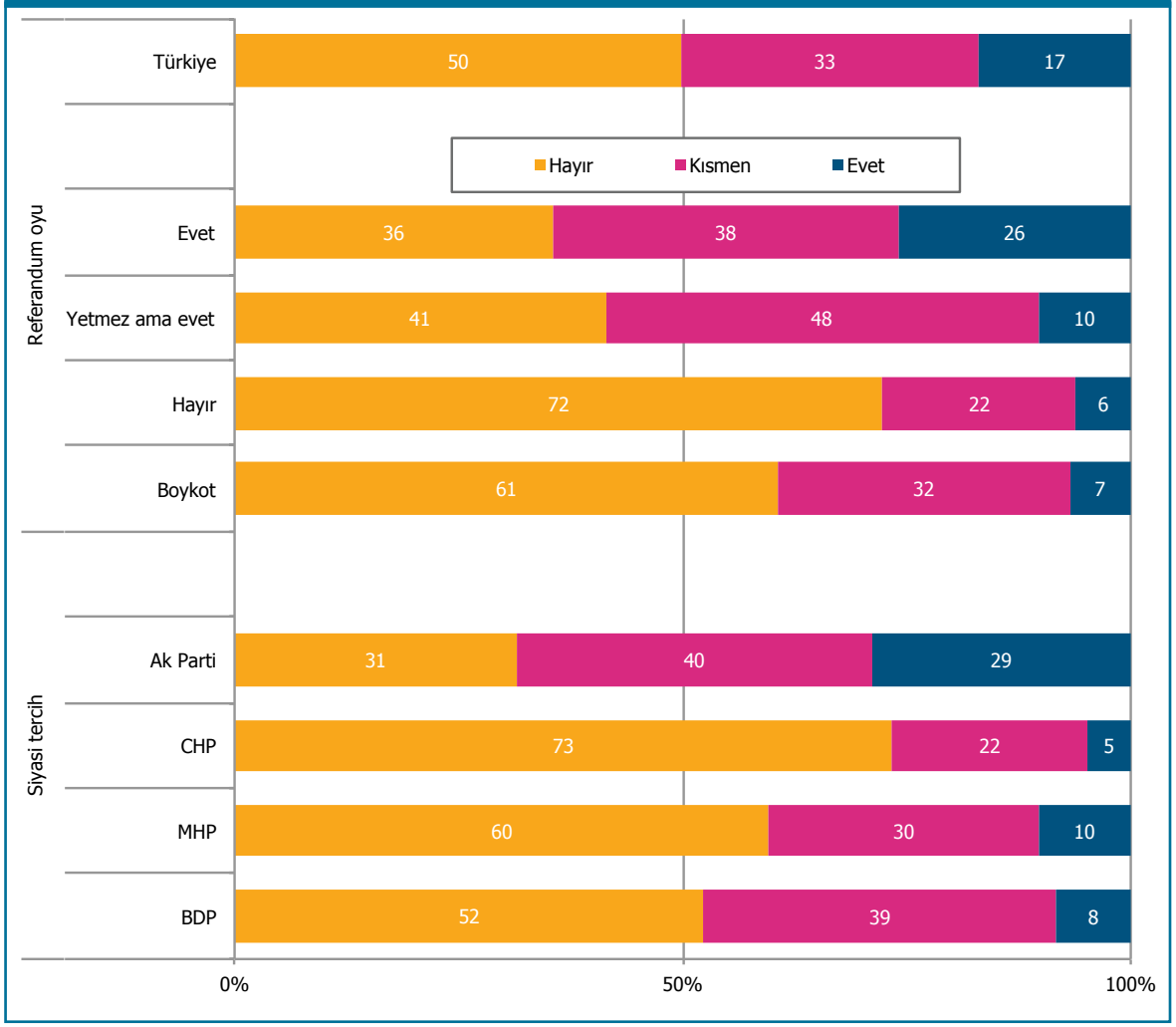

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

4.3. ANAYASA YÜRÜRLÜĞE NASIL GİRMELİ?

"Anayasanın yürürlüğe girmesi için sizce aşağıdaki hangi yöntem daha doğrudur?" sorusu seçenekler okunarak sorulmuştur.

Hem meclis hem de referandum onayını gerekli görenler yüzde 74 oranında. "Yalnızca referandum onayı yeterlidir" diyenler yüzde 14,7 oranındayken, sadece meclis onayını yeterli görenler yüzde 11,3 oranında.

Grafik 16: Anayasa'nın yürürlüğe girmesi için sizce aşağıdaki hangi yöntem daha doğrudur? (%)

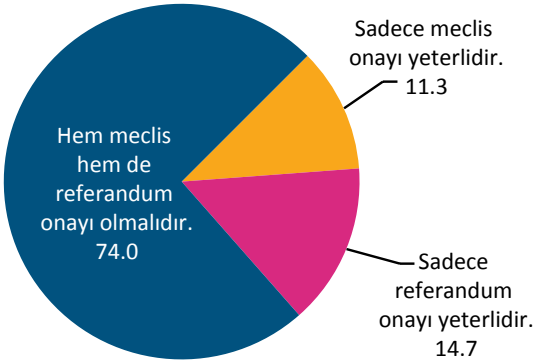

Sadece meclis onayının yeterli olduğu fikrinde olanlar Ak Parti seçmeni içinde ve referandumda "evet / yetmez ama evet" diyenler arasında görece yüksek olmakla beraber, hem referandumu hem de meclis onayını gerekli görenler en yüksek orana CHP seçmeni içinde ulaşıyor.

"Yeni anayasa hangi şartlarda tamamlanırsa kabul edilebilir bir anayasa olur" sorusu ve "sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları istediğiniz şartlara uygun mu yürüyor" sorusunun cevaplarına beraberce bakıldığında, genel toplamın yüzde 42'si hem toplumun tüm kesimlerinin katıldığı bir anayasa istediğini, hem de süren sürecin buna uygun yürümediğini söylüyor.

Buna, hem toplumun tüm kesimlerinin katıldığı bir anayasa istediğini hem de hazırlık çalışmalarının istediği şartlara "kısmen" uygun yürüdüğünü söyleyen yüzde 25'lik kesimi de katarsak, ortaya çıkan yüzde 67'lik kesim süreçten tam anlamıyla memnun olmayan kesimi temsil ediyor.

Tablo 8: Sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmaları sizin dediğiniz şartlara uygun mu ilerliyor? (%)

Yeni Anayasa hangi şartlarda tamamlanırsa kabul edilebilir bir anayasa olur?	Hayır	Kısmen	Evet	Toplam
İktidar partisinin yapacağı anayasa	2	3	4	9
Partiler arasındaki uzlaşmaya dayanan bir anayasa	6	5	2	13
Toplumun tüm kesimlerinin katıldığı bir anayasa	42	25	11	78
	50	33	17	100

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Yeni anayasanın nasıl hazırlanması ve nasıl yürürlüğe girmesi gerektiği sorularına bakıldığında toplumun dörtte üçü;

- Hem toplumun tüm kesimlerinin anayasa hazırlık sürecine katılmasını ve toplumsal uzlaşmayı gerekli görmekte. Hem de meclisin de uzlaşmasını ve referandumla halkın onayının alınmasını gerekli görmekte.
- Bu talep ve gereklilikten yola çıkılarak bakıldığında, yürümekte olan süreçten memnuniyetsizlik yüksek.

Değerlendirme

Anayasayı kimin yapacağına ilişkin cevaplardan, toplumun önemli bir kesiminin şimdiye kadar yaşanan kutuplaşmalardan rahatsız ve bu kutuplaşmaların büyük ölçüde "tekçi" bir yaklaşımla karar veren ve bu tekçi yaklaşımı anayasalara yansıtan darbeci zihniyetlerden kaynaklandığının farkında olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Her ne kadar herkesin kafasında kendi ideolojisine uygun bir anayasa olsa ve bu ideolojiye uygun bir anayasa istese de, tüm anket bulguları değerlendirildiğinde, şimdiye kadar yaşanan tecrübeler ışığında, toplumun tüm kesimleri herkesi içine alabilecek, dolayısıyla "garantili", "riskleri azaltan", "güven veren" bir anayasanın gerekli olduğunu teslim etmekte.

Cevap verenlerin siyasi dağılımına baktığımızda en yüksek memnuniyet oranı iktidardaki Ak Parti seçmeninde görülse de, yüksek bir seviyede memnuniyet görülmemekte, diğer partilerin memnuniyet oranı ise daha düşük.

Genel memnuniyetsizlik halinin nedeni, toplumdaki kutuplaşmanın yanı sıra, kamuoyunun süreçle ilgili açık ve net bir bilgi sahibi olamaması veya bu bilginin niteliği olabilir. Siyasal tercihleri doğrultusunda takip ettikleri basın organlarının yeni anayasa sürecine ilişkin iyimser ya da kötümser tutumlarının da seçmenlerin yaklaşımını etkilediği anlaşılıyor. TESEV'in Ekim 2011'den bu yana yaptığı yeni anayasa sürecini izleme faaliyetinde Ak Parti'ye yakın gazetelerin sürecin olumlu yanlarını vurguladığı ve sürece önem atfettiği göze çarpıyor. Demokratik taleplerinin yeni anayasada yer alması konusunda sürecin şu ana kadar olumlu yönde seyretmemesi ve konuyla ilgili beklentinin düşük olması nedeniyle Kürt basınında karamsarlık ön plana çıkıyor. CHP seçmenine hitap eden gazetelerin haberlerine ise yeni anayasanın "bölünmeye" yol açacağı korkusu ve "Ak Parti'nin anayasası" olacağı kanaati yansıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

5. Anayasanın Temel İlkeleri

Anayasanın temel ilkelerine dair sorulara bakıldığında, toplum yeni anayasanın büyük oranda hem uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmasını beklemekte hem de Atatürk ilkeleri, inkılapları ve milliyetçiliğine yer vermesini istiyor.

"Anayasa Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmalı ve bu konuda hiçbir istisna olmamalıdır" önermesine toplumun dörtte üçü (yüzde 18,4'ü "kesinlikle doğru" diyerek, yüzde 56,5'i de "doğru" diyerek) katılıyor.

"Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir" önermesine de toplumun beşte dördünü de aşan bir kısmı (yüzde 28,5 kesinlikle doğru, yüzde 53,8 doğru) onay veriyor.

Bunlara karşılık "Ankara başkent olmasa da olur" önermesine toplumun üçte ikisinden fazlası karşı çıkarken beşte biri onay veriyor.

Grafik 17: Anayasa Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmalı ve bu konuda hiçbir istisna olmamalıdır. (%)

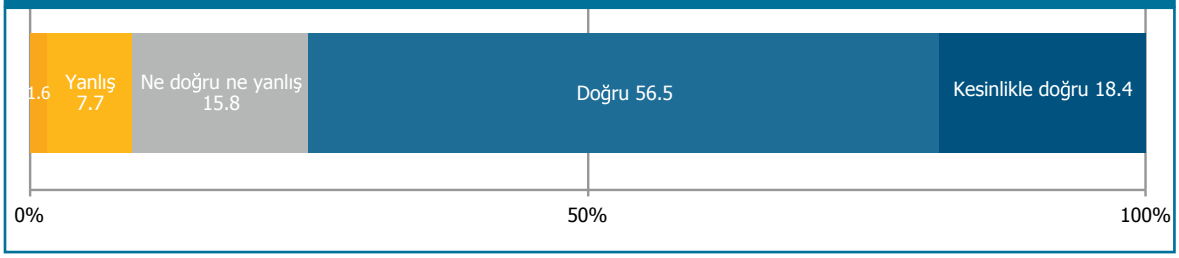

Grafik 18: Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir. (%)

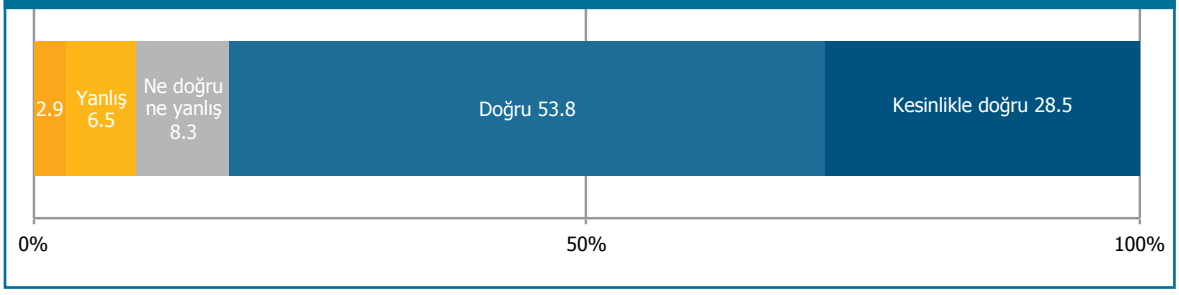

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 19: Ankara başkent olmasa da olur. (%)

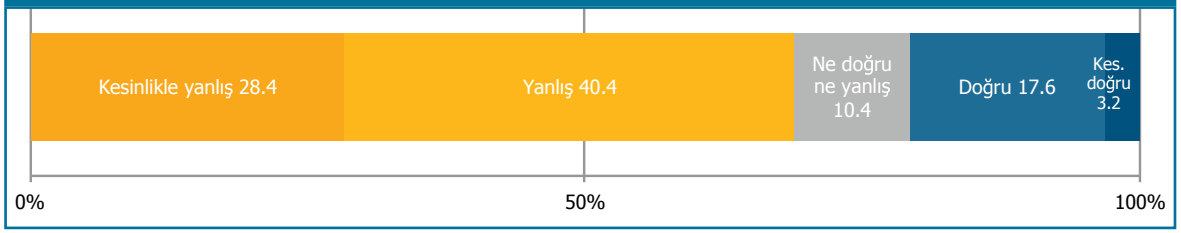

Farklı siyasal duruş ve tercihlere veya kültürel kimliklere göre bakıldığında "**anayasanın uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyumlu olması ve bu konuda hiçbir istisna olmaması"** önermesine;

- İnsancıl toplum diyenler güçlü devlet diyenlere kıyasla; sosyal demokrat, liberal ve demokrat olduğunu söyleyenler diğerlerine kıyasla daha yüksek oranda onay veriyor.
- Bu önermeye ülkücüler ve ulusalcılar en düşük oranda onay veren siyasal kümeler olarak ortaya çıkıyor.
- Siyasal tercihi CHP ve Ak Parti olanlar, Kürtler ve Aleviler de diğerlerine kıyasla bu önermeyi daha kuvvetli oranda destekliyor.

"Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir" önermesine;

- Güçlü devlet diyenler, kendini ortanın solunda görenler daha yüksek oranda onay veriyor.
- Atatürkçüler, ulusalcılar ve ülkücüler daha fazla "evet" diyor.
- CHP ve MHP seçmenleri daha fazla "evet" diyor.
- Referandumda hayır oyu kullananlar daha fazla "evet" diyor.
- Kürtlere kıyasla Türkler ve Sünnilere kıyasla Aleviler daha güçlü onay veriyor.

"Ankara başkent olmasa da olur" önermesine;

- Güçlü devlet ve istikrarlı ekonomiyi tercih edenler daha fazla karşı çıkıyor.
- Ortanın solunda olduğunu söyleyenler daha fazla karşı çıkıyor.
- Ulusalcı ve milliyetçiler daha fazla karşı çıkmaktadır.
- MHP ve CHP'liler daha fazla karşı çıkıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 20: Anayasa Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmalı ve bu konuda hiçbir istisna olmamalıdır.

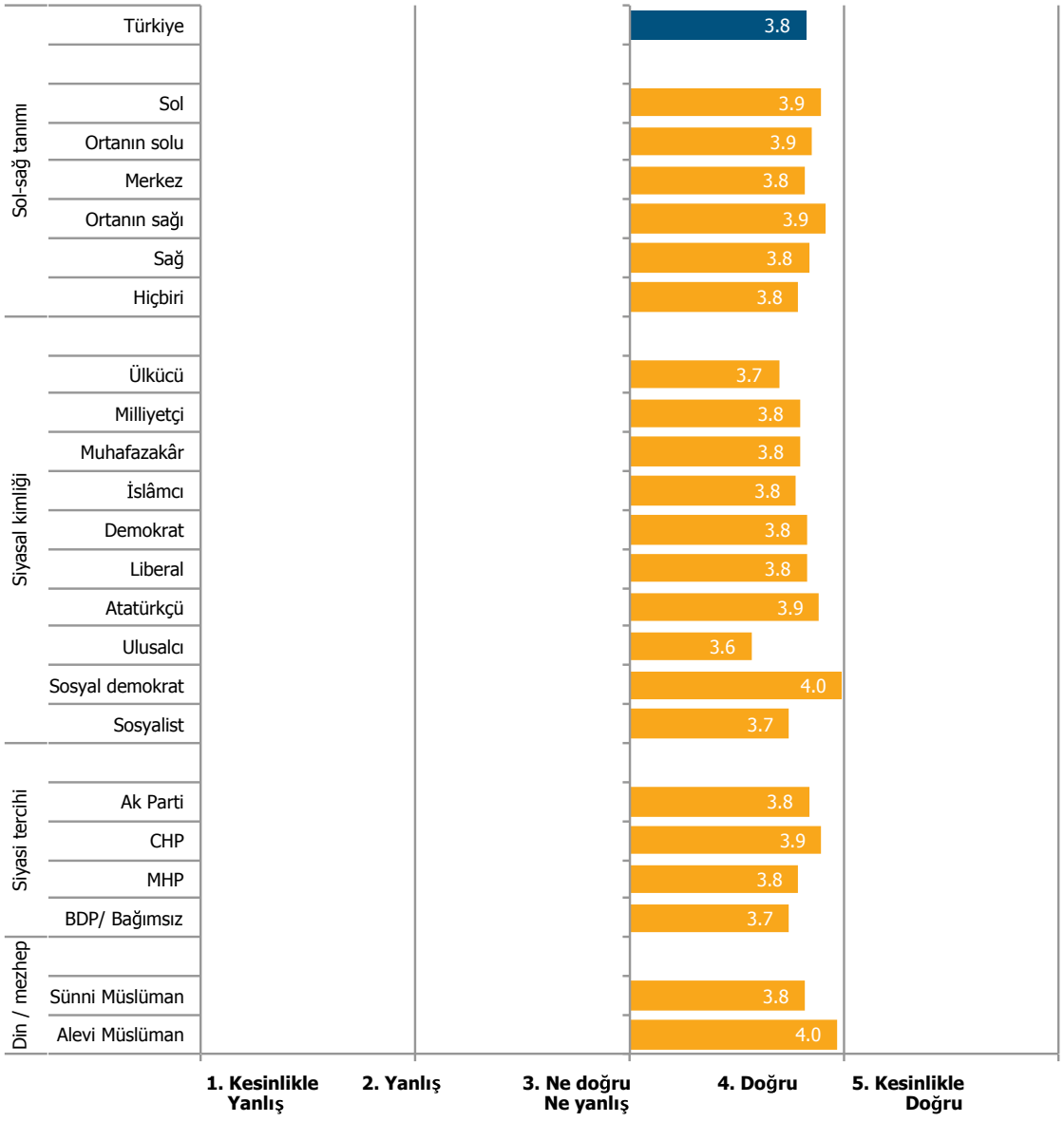

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 21: Anayasa Atatürk ilke ve inkılâpları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir.

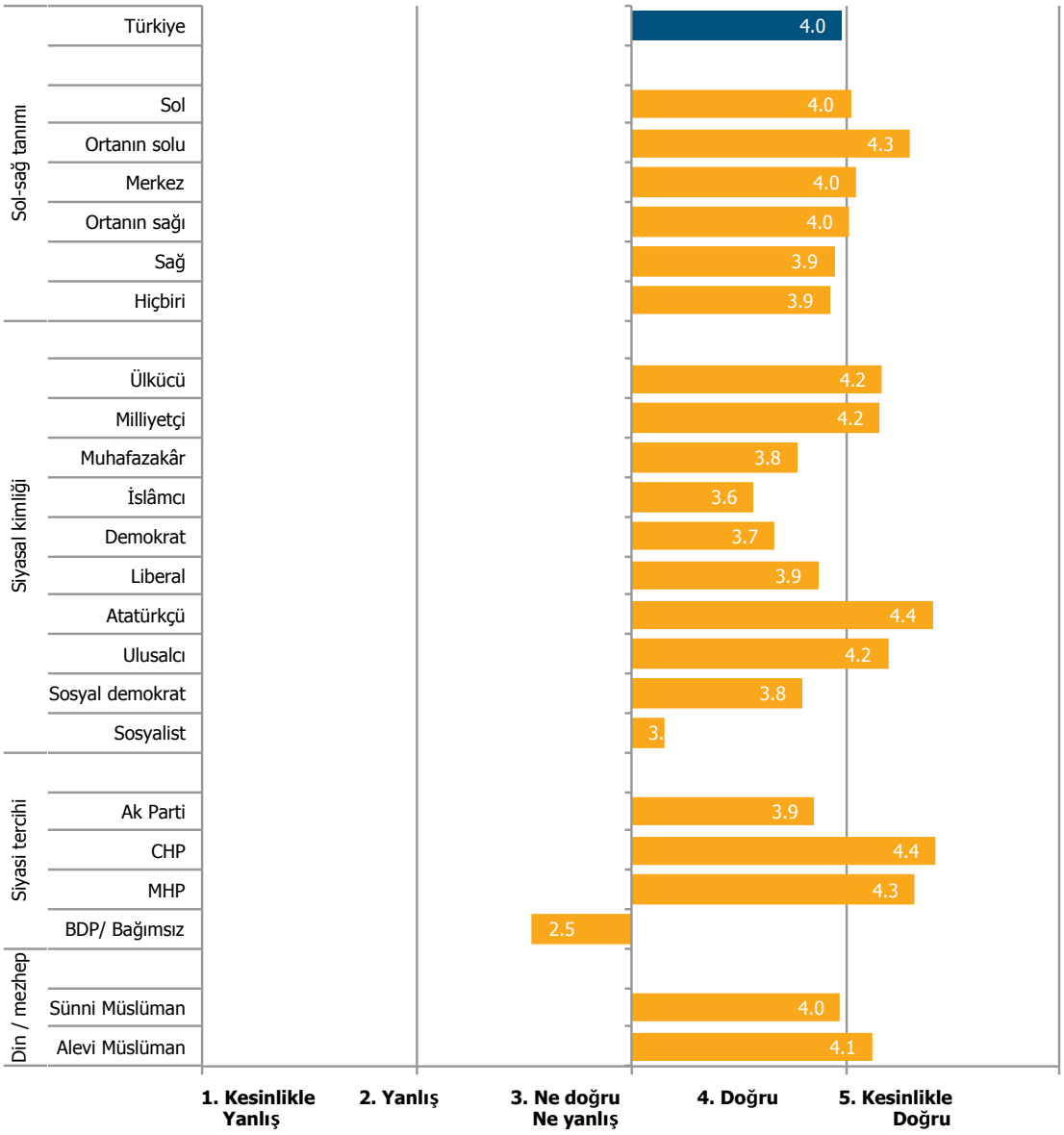

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 22: Ankara başkent olmasa da olur.

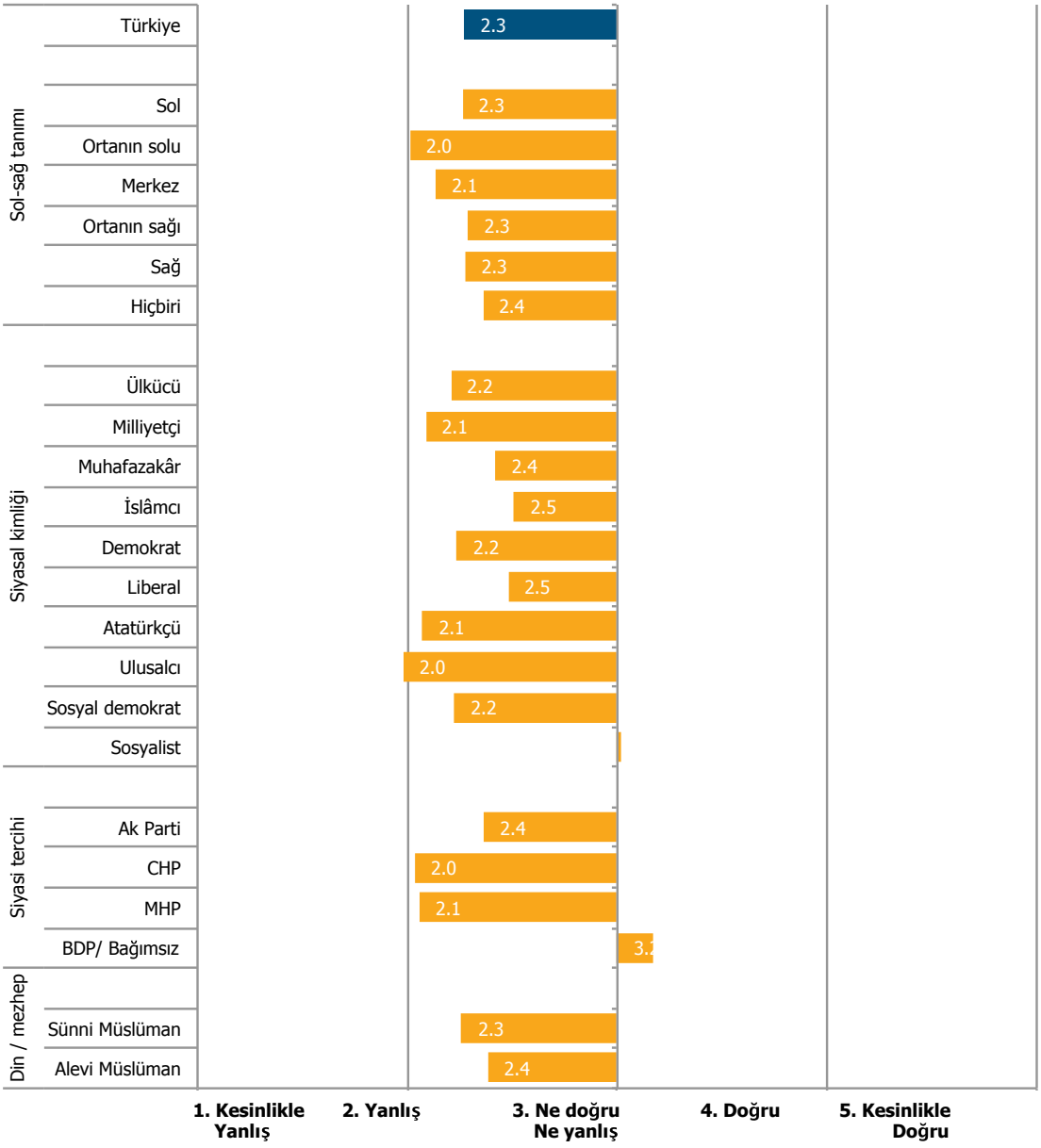

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Çalışmada, görüşülen kişilerin "uluslararası ve evrensel normlar" ve "Atatürkçülük"ten ne anladığı net bir şekilde ortaya çıkmıyor. Halkın genel kanısı, "ilerici" bir anlayış olduğundan hareketle Atatürk milliyetçiliğinin, uluslararası/evrensel normlarla uyumlu bir ideoloji olduğu olabilir. Toplumun büyük bölümü, çok keskin bir sorun taşımıyorsa, bir bakıma içi "iyi" olarak doldurulabilecek önermelere ("Anayasada Atatürk milliyetçiliğine yer vermek") karşı çıkmıyor.

Oysa, 1982 Anayasası'nda yer alan bu tanım, ve başlangıç metnindeki ifadeler kullanılarak 1982 sonrasında yargıda çok sayıda demokratik olmayan karar alındı. Atatürk ilke ve inkılapları ve Atatürk milliyetçiliğinin yeni anayasada yer alıp almaması hakkındaki soruya "hayır" cevabı veren kesimin (Kürtler ve BDP seçmenleri) tercihi Türkiye'deki bu gerçekliğe karşılık geliyor.

Anayasanın temel ilkeleri konusunda dile getirilen görüşler ve bunların taşıdıkları ağırlıklar daha önceki sorularla birlikte ele alındığında, toplumun sosyal, siyasal ve hukuksal alanda değişim istediği, ancak bunun çok radikal bir şekilde cereyan etmemesini tercih ettiğini gösteriyor. Öncelikle, görüşülen kişilerin önemli bir kesimi anayasanın evrensel ilkelerle uyum içinde olmasını talep etmekte, yani aslında bütün milliyetçi ve korunmacı retoriklere karşı Türkiye'nin "özel" bir konumda olmadığını ifade etmiş olmaktadırlar. Ancak aynı şekilde, geniş toplumsal kesimlerin çatışma ve kırılma istemediği, yumuşak geçişler istediği de anlaşılıyor. Gerek Atatürk milliyetçiliğine yer verilmesini kabul ederken, gerekse "Ankara başkent olmasa da olur" önermesine karşı çıkarken, tam anlamıyla bu radikal ve riskli dönüşümlere karşı mesafeli durduğunu gösteriyor.

Araştırma bulgularının buraya kadar bıraktığı izlenime göre toplumun içinde bazen birbirleriyle kesişen, bazen ayrışan, hatta aynı bireyde bile karşımıza çıkabilen üç ana eğilimin mevcut olduğunu söyleyebiliriz.

Araştırmadan elde edilen ve genel kitlenin niteliği hakkında bir fikir veren bu bulgularının yanısıra, raporun sonunda, "Anayasaya dair beklenti ve kümelenmeler" adlı bölümde istatistiksel analiz sonucunda elde edilmiş küme çalışmasına da bakılabilir. (bkz.sa.97)

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

6. Dil

6.1. Resmî Dil

"Ülkenin resmî dili ne olmalıdır?" sorusuna yüzde 85 "yalnızca Türkçe olmalıdır" derken, yüzde 15'lik bir dilim "Türkçenin yanı sıra bu topraklardaki diller resmî dil olabilir" diyor.

Grafik 23: Ülkenin resmî dili ne olmalıdır? (%)

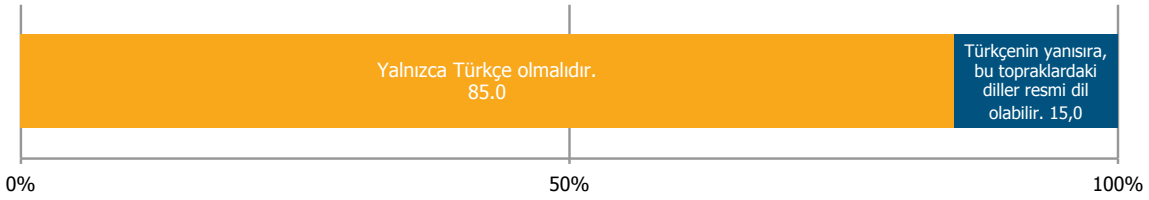

Bulguları incelediğimizde:

İnsancıl toplumdan yana olanlar daha yüksek oranda başka dillerin de resmî dil olmasını istiyorlar.

Sol-sağ yelpazesinde soldan sağa doğru geçildikçe diğer dillere olan talep düşüyor.

Sosyalistler, demokratlar ve sosyal demokratlar ile İslâmcılar daha yüksek oranlarda başka resmî dillere sıcak bakarken en düşük onay ülkücülerden ve ulusalcılardan geliyor.

BDP seçmeninin çok büyük çoğunluğu başka dillerin de resmî dil olmasına sıcak bakarken; Ak Parti seçmeni, CHP ve MHP seçmenine göre daha yüksek oranda bu fikre onay veriyor.

Kürtlerin üçte ikisi Türkçe dışında başka dillerin de resmî dil olmasını talep ediyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 24: Türkçenin yanısıra, bu topraklardaki diller resmî dil olabilir. (%)

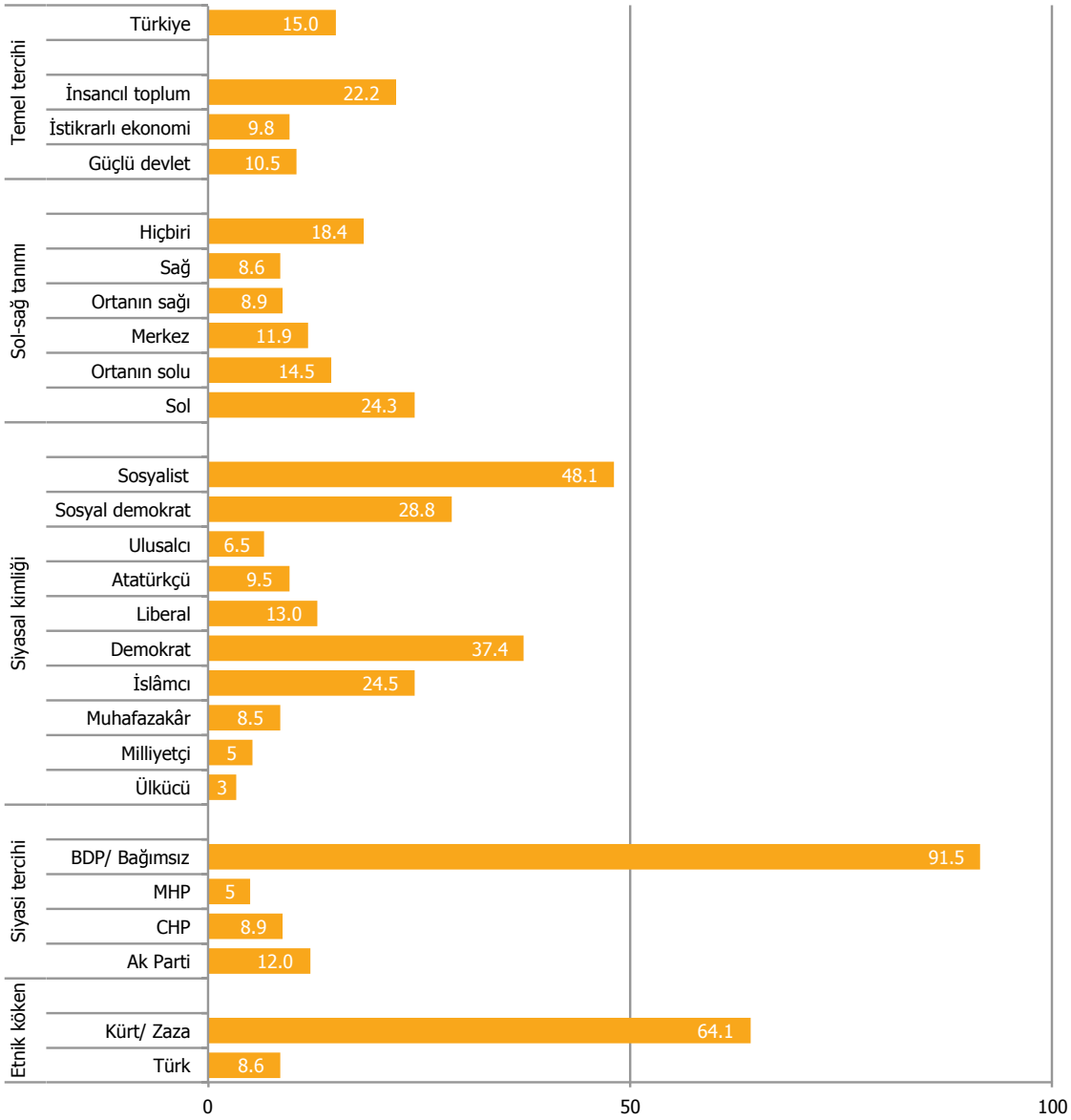

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

6.2. Anadilde Yaşama

6.2.1. Eğitim dili

"Temel eğitimde eğitim dili ne olmalıdır?" sorusuna yüzde 73 oranında "Yalnızca Türkçe olmalıdır" ve yüzde 27 oranında "Türkçenin yanı sıra herkes ana babasından öğrendiği anadilinde, konuştuğu dilde eğitim alabilir" cevabı veriliyor.

Grafik 25: Temel eğitimde eğitim dili ne olmalıdır? (%)

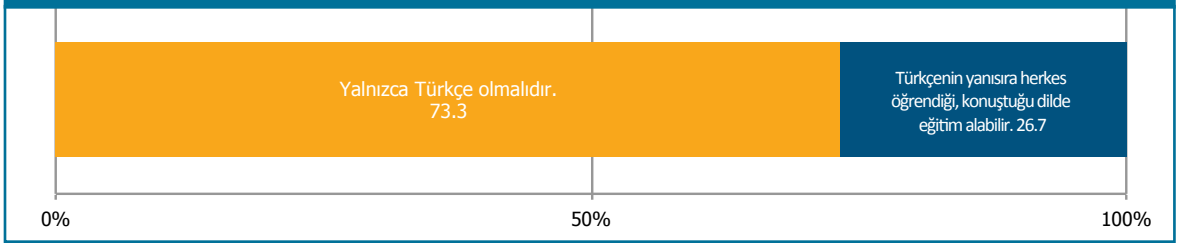

Demografik ve siyasi kümelere göre analiz edildiğinde, anadilde eğitim konusunda birbirine zıt görüşlere sahip kümeler olduğu anlaşılıyor. Birbirine en karşıt görüşler, Türkler ve Kürtler arasında ve BDP seçmenleri ile diğer parti seçmenleri, özellikle de MHP seçmenleri arasında görülüyor.

Türklerin yüzde 80'i "yalnızca Türkçe" derken, Kürtlerin ise yüzde 78'si "Türkçenin yanı sıra konuşulan dillerde eğitim" diyor. Bu zıt görüşler daha önceki resmî dile dair cevaplarla benzer nitelikte: Türkçe dışında dillerin de resmî dil olabileceğini Türklerin yüzde 9'u, Kürtlerin ise yüzde 64'ü savunuyor.

Türkiye genelinde yüzde 27 olan "anadilde eğitim" cevap oranı, BDP seçmenleri arasında yüzde 94. BDP seçmenlerinin bu konudaki görüşü çok net. Diğer partilerin seçmenleri ise anadilde eğitim fikrini ortalamanın altında onaylıyor: Ak Parti'lilerde yüzde 25, CHP'lilerde yüzde 19 ve MHP'lilerde yüzde 11, yani yarıdan da az oranda.

Siyasi kimliklere bakıldığına, ülkücü, miliyetçi, muhafazakâr ve Atatürkçüler anadilde eğitime karşı çıkıyor. Buna karşılık özellikle demokrat ve sosyal demokratlar ve kısmen İslâmcılar anadilde eğitimden yana.

Alevilerin yüzde 43'ü herkesin anadilinde eğitim alabileceği görüşünü destekliyor.

Anadilde eğitime destek verenler, resmî dil konusunda olduğu gibi, lise altı eğitime sahip olanlar arasında daha yüksek oranda. Lise mezunları, hem daha az eğitimlilere kıyasla hem de üniversite mezunlarına kıyasla anadilde eğitimi daha az destekliyor.

Gelir seviyesi arttıkça eğitimin yalnızca Türkçe olması gerektiğini savunanların oranı artıyor.

Grafik 26: Resmî dil ve temel eğitim dili (%)

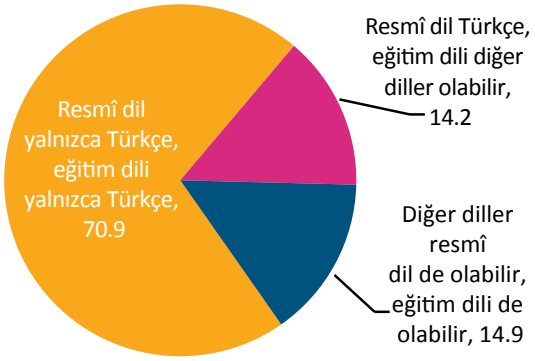

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

"Resmî dil ne olmalıdır?" ve "eğitim dili ne olmalıdır?" sorularına beraberce bakıldığında, toplumun yüzde 70,9'u "hem resmî dil hem eğitim dili Türkçe olmalıdır" demekte. "Resmî dil Türkçe fakat eğitim dili diğer diller de olabilir" diyenler yüzde 14,2 oranındayken, "hem resmî dil hem de eğitim dili diğer diller de olabilir" diyenler yüzde 14,9 oranında.

6.2.2. Yerel Yönetimlerde Anadil Kullanımı

"Seçilmiş yerel yönetimler anadilde veya yerelde insanların konuştuğu dilde eğitim ve kamu hizmetlerinde kullanılmasına ilişkin yetki sahibi olabilmelidir." Bu cümle görüşülen kişilere okunduğunda, verdikleri cevapların dağılımlarına ilk bakışta halkın yerel yönetimlerde anadil kullanımı konusunda kararsız veya ikiye ayrılmış olduğu görülüyor: Yüzde 40'ı bu ifadeye katılıyor, yüzde 45'i ise katılmıyor.

Grafik 27: Seçilmiş yerel yönetimler anadilde veya yerelde insanların konuştuğu dilde eğitim ve kamu hizmetlerinde kullanılmasına ilişkin yetki sahibi olabilmelidir. (%)

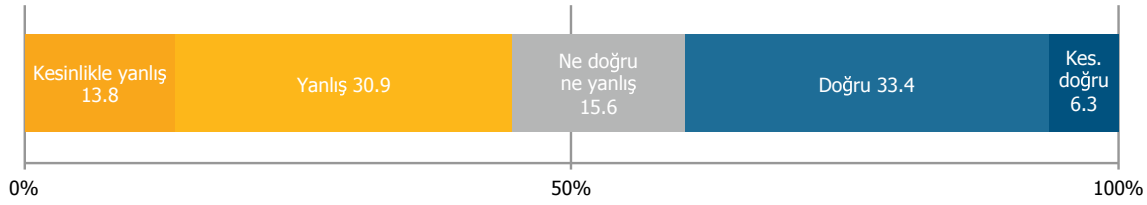

Ancak, ileriki bölümde yerel yönetimlerin ek vergi düzenlemesi konusunda olduğu gibi, görüş farklılıkları en çok siyasi tercihlerde belirgin hale geliyor. BDP'lilerin yüzde 87'si anadil konusunda yerel yönetimlere yetkiyi onaylıyor, MHP'lilerin ise sadece yüzde 30'u. MHP'liler yüzde 56 oranında bu fikre karşı. Ak Parti seçmenleri Türkiye geneline daha yakın görüşteyken, CHP'lilerin tavrı en çok MHP'lilerinkine benziyor: Yüzde 52'si bu fikre karşı.

Kürtlerin yüzde 73'ü, Türklerin ise yüzde 35'i yerel yönetimlerin anadil konusunda yetki sahibi olması gerektiğini söylüyor.

Siyasi tercih ve etnik köken kadar çarpıcı olmasa da demografik özelliklere göre bakıldığında, yerel yönetimlerde anadil kullanımı konusunda dikkat çeken bazı bulgular şu şekilde:

Eğitim ve gelir seviyesi arttıkça, karşı olanlar artıyor.

Erkeklerin karşı olma oranı daha yüksek.

Aleviler arasında destek genelden 10 puan kadar daha fazla.

Kırsal kesimlerde yaşayanlar arasında yetki verilmesine yüzde 52 oranında itiraz bulunuyor. Kentlerde ve metropollerde yaşayanlar arasında ise Türkiye geneline göre farklı bir tavır görülmüyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 28: Seçilmiş yerel yönetimler anadilde veya yerelde insanların konuştuğu dilde eğitim ve kamu hizmetlerinde kullanılmasına ilişkin yetki sahibi olabilmelidir. (%)

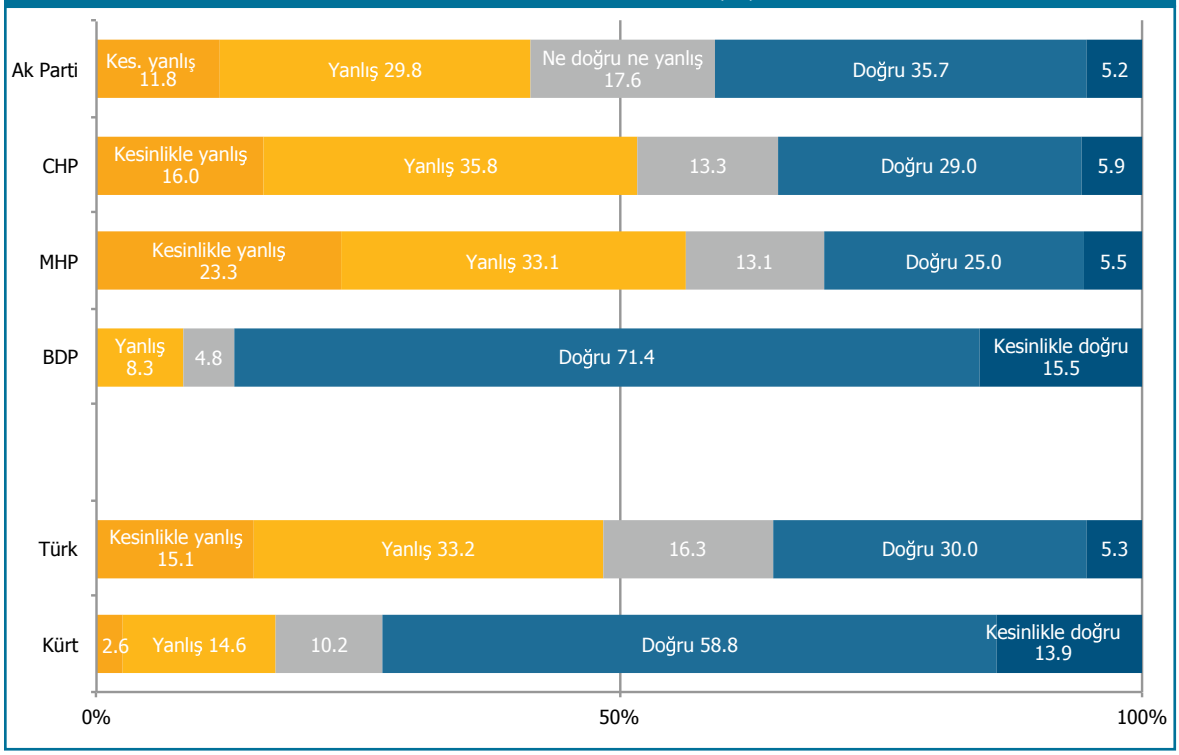

Grafik 29: Seçilmiş yerel yönetimler anadilde veya yerelde insanların konuştuğu dilde eğitim ve kamu hizmetlerinde kullanılmasına ilişkin yetki sahibi olabilmelidir. (%)

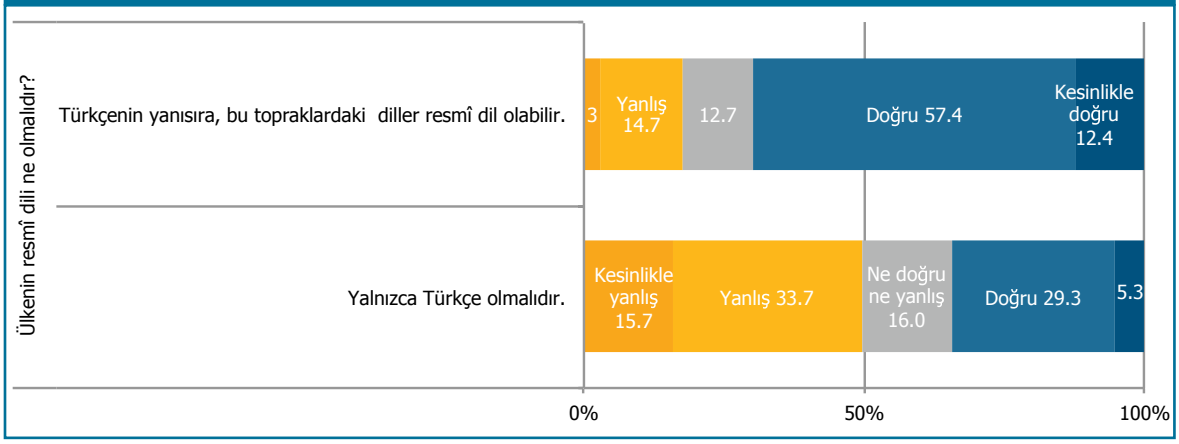

Yukarıdaki çapraz sonuçlara baktığımızda, resmî dil yalnızca Türkçe olmalıdır diyenlerin yüzde 34'ü yerelde farklı dillerin kullanılmasına olumlu bakıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Dil ile ilgili soruların tümünü bir arada değerlendirmek gerekir. Ülkenin resmi ve eğitim dilinin yalnızca Türkçe olmasını isteyenler çoğunlukta olsa bile, seçilmiş yerel yönetimlerin yerelde konuşulan dillerde eğitim ve kamu hizmeti vermede yetki sahibi olmasına destek daha fazla. Siyasallaştırılmış bir mesele olmaktan çıkıp, günlük hayata değdiği zaman ve somut pratikler söz konusu olduğunda anadilde yaşama hakkının tanınması kabul görüyor.

Dil ile ilgili sorulardan önemli ipuçlarını okuyabiliyoruz. Herşeyden önce, anadilde eğitimle ilgili tedirginliğin kaynağında, daha önce de sözünü ettiğimiz "güven-güvensizlik" meselesi dikkat çekiyor. Geçmişte başörtüsü konusunda gösterilen tepkilere benzer şekilde bir tepki anadil konusunda da gösteriliyor. Yani "bugün üniversitelerde başörtüsüne izin verirsek, onlar yarın öbür gün kamu sektöründe başörtüleriyle öğretmen, hâkim olarak da çalışmak isterler" şeklinde dile gelen korkuya benzer bir şekilde, "bugün anadilde eğitime izin verirsek, onlar yarın öbür gün resmi dil talebinde de bulunurlar, bağımsızlık isterler" korkusu kendini gösteriyor. Anket sonuçlarına baktığımızda başörtüsü meselesinde benzer tedirginliğin aşılmış olduğunu görüyoruz. (bkz. 8.6)

Bu korkuların yüz yıl öncesinde siyasal kültürün şekillenmesinden başlayarak çok çeşitli nedenleri olsa da, öyle anlaşılıyor ki, toplumda bir yandan güçlü bir demokratikleşme (insancıl toplum, adalet, eşitlik, özgürlük vb.) talebi olmasına rağmen, diğer yandan sürekli kendini gösteren korkunun görünen en önemli sebebi Kürt meselesidir. Kürt meselesinin anayasa tarafından çözülebileceğine dair bir inanç olsa da, bu konudaki tedirginlik de had safhada. Kürt meselesi etrafındaki korkular, âdeta toplumun taşıdığı demokratikleşme potansiyelini de engelliyor.

Ancak farklı toplumsal kesimler arasında en çok korku taşıyanların kimler olduğuna bakıldığında, karşımıza ilginç veriler çıkıyor. Haklar ve özgürlüklerin gerekli olduğu kabul edilirken, vesayetçi anlayışın korkular vasıtasıyla farklı toplumsal kesimlere sirayet ettiği anlaşılıyor; bu yüzden bu kesimlerde "haklar ve özgürlükler iyidir" şeklinde bir dil bir tür ezber olarak tekrarlanırken, aynı zamanda "şimdi terör var; risk altındayız" türünden başka bir ezber de hemen akabinde dile geliyor. Örneğin, gelir ve eğitim düzeyi düşük sınıflar anadilde eğitim konusunda daha hoşgörülüyken yüksek gelir gruplarında bu konuda hoşgörünün düşmesi, aslında sınıfsal bir korkuya tekabül ediyor. Aynı şekilde, Ak Parti'ye kıyasla "devletçi sert çekirdeğin" daha fazla temsil edildiği CHP ve MHP tabanında da bu korku dili daha hâkim.

Öte yandan, burada daha önceki bölümlerdeki sorulara verilen cevaplarda kendisini gösteren bir bulguya yer verebiliriz. Toplumun değişen yüzünü temsil eden, anadilde eğitim hakkını doğru bulan ve bundan korkmayan, yani daha demokratik ve sivil bir anayasa talep edenler arasında kendisine "demokrat" veya "sosyalist" diyenlerin yanı sıra "İslâmcı" diyenlerin de bulunması dikkat çekmekte. Başka bir deyişle, Türkiye toplumunun demokrasi ve vesayet kamplaşması "sol-sağ", "dindar-laik" ayrımlarının ötesine geçmiş bulunuyor ve şimdiye kadar iki ayrı kamp olarak kutuplaşmış kesimleri aşmış durumda. Artık başka bir kamplaşmanın olduğu söylenebilir: Bir yanda içinde kökeni ne olursa olsun "demokratlar", öte yanda kökeni ne olursa olsun "otoriterler" yer alıyor. Ve kuşkusuz şunu da eklemek gerekir ki, artık sosyalist, demokrat, İslâmcı gibi tanımlar da sabit değil ve bu tanımlar örneğin 70'lerde ya da 28 Şubat döneminde olduğundan farklı anlam ve içerikler taşıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

7. Laiklik

Araştırmada, laikliğin yeni anayasadaki yerine dair sorulan altı sorunun birinde doğrudan laikliğin anayasada kalıp kalmaması, üçünde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın durumu ve işlevi, ikisinde ise din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi konu edildi.

Laiklikle ilgili soruya verilen cevaplar, toplumun farklı kesimleri arasındaki görüş farkını bir ölçüye kadar ortaya çıkarıyor, ancak diyanet kurumu ve din dersiyle ilgili cevapların bazılarında görüş farklılıkları iyice belirginleşiyor. Laiklik söz konusu olduğunda, görüş farklılıklarını belirleyen en önemli unsur siyasi tercihler. Gerek parti tercihi, gerek referandum tavrı, gerekse siyasi kimlik veya sağ-sol tanımlaması, demografik özelliklere göre daha dikkat çekici farklara yol açıyor.

Farklı kesimlerin bazı konularda, farklılıklar taşısa da aynı yönde görüşlere sahip olmaları, laikliğe dair bazı alanların toplumsal uzlaşma için birer zemin olabileceğine işaret ediyor.

7.1. Laiklik Anayasada Kalmalı mı?

Laiklik hakkındaki görüşleri sorulduğunda, toplumun yarısı laikliğin anayasada aynen kalması gerektiğine, beşte ikisi ise kalması gerektiğine ancak "devlet, tüm dinlere aynı mesafede olacak şekilde yeniden tanımlanması" gerektiğine inanıyor. Her on kişinin biri ise laikliğin anayasadan çıkartılması gerektiği görüşünde.

Grafik 30: Laiklik hakkında aşağıdaki görüşlerden hangisine katılıyorsunuz? (%)

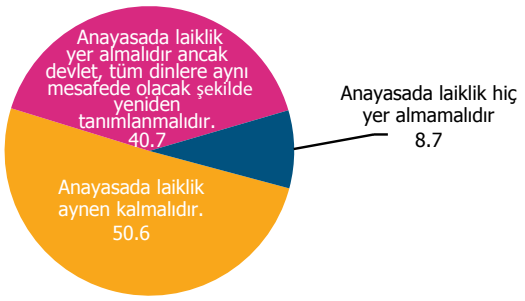

Bu konuya bakışta bir yanda Kürtlerin, BDP'lilerin, kendini demokrat olarak tanımlayanların ve özellikle Alevilerin eşit mesafeye vurgu yapan tavırları dikkat çekiyor. Diğer yanda ise laikliğin anayasada kalması gerektiğini daha fazla vurgulayanlar CHP ve MHP seçmenleri, "hayır"cılar ve Atatürkçü kimliğini tercih edenler. Üçüncü bir kesim ise, Türkiye ortalamasının iki katı bir orana denk düşen ve laikliğin anayasadan hepten kaldırılması gerektiği görüşünü savunan muhafazakâr ve İslâmcılar.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 31: Laiklik hakkında aşağıdaki görüşlerden hangisine katılıyorsunuz? (%)

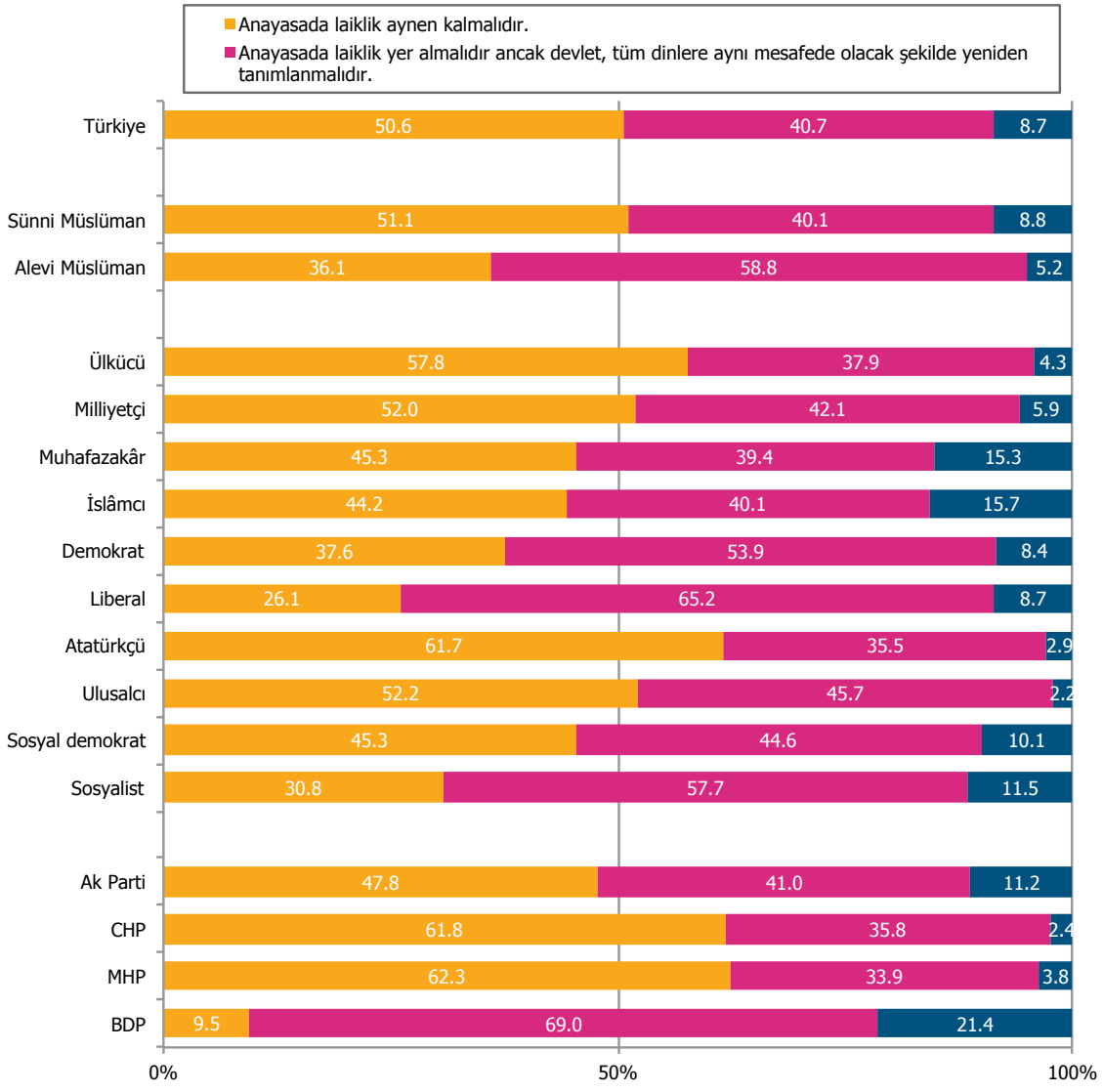

Kürtler ve BDP'liler eşit mesafeyi de, laikliğin kaldırılması gereğini de daha fazla vurguluyorlar. Aleviler ise eşit mesafeyi daha fazla savunsalar dahi (yüzde 58), laikliğin kaldırılması gibi bir talepleri yok. Nitekim, bu araştırmada görüşülen ve din/mezhebini Alevi olarak beyan eden kişilerin yüzde 66'sının aynı zamanda kendini Atatürkçü olarak tanımlamayı tercih ediyor.

Türkiye genelinde yüzde 51 olan "laiklik anayasada aynen kalmalı" cevabı, CHP ve MHP seçmenleri, referandumda "hayır" diyenler ve Atatürkçüler arasında yüzde 60'lara, sağ-sol ekseninde ise sağda yüzde 47'den adım adım solda yüzde 54'e kadar yükseliyor. "Laiklik anayasadan kalkmalı" diyenler de sağda yüzde 12'den solda yüzde 6'ya düşüyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Diğer birçok alanda açıklayıcı olan eğitim seviyesinin laikliğe bakışta bir etkisinin olmadığı görülüyor. Yaş, cinsiyet, gelir düzeyi gibi diğer temel demografik özellikler de belirleyici bir nitelik taşımıyor.

Anayasada laiklik konusunda farklı kesimler farklı bakış açılarına sahip olsalar da, laikliğin gündelik pratik, hayata yansıması olan Diyanet kurumu ve din dersi konuları, farklılıkları belirginleştirici rol oynuyor.

7.2. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Durumu ve İşlevi

Türkiye'de laikliğe dair tartışmalarda temel konulardan biri olan Diyanet İşleri Başkanlığı ile ilgili olarak görüşülen kişilere şu yönde sorular soruldu: Kurum yeni anayasada yer almalı mı almamalı mı; yer alır ise sadece Sünnilere mi yoksa tüm din ve mezheplere mi hizmet etmeli; yer almaz ise bağımsız bir kurum olarak devam etmeli mi yoksa tamamen kaldırılmalı mı?

Görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun üç konuda da oldukça net bir tavra sahip olduğu söylenebilir: Bu çoğunluk Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasada yer alması gerektiğine, yer almaya devam ettiği taktirde tüm din ve mezheplere hizmet vermesi gerektiğine ve anayasadan çıkarılır ise devletten ve hükümetten bağımsız bir kurum olarak varlığını sürdürmesi gerektiğine inanıyor.

7.2.1. Diyanet İşleri Başkanlığı Yeni Anayasada Olmalı mı?

Grafik 32: Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada yine olmalı mıdır kaldırılmalı mıdır? (%)

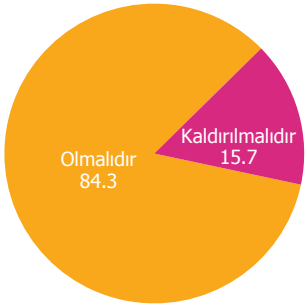

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasada aynen kalması gerektiği görüşü oldukça yaygın. Aşağıda, toplum geneline oranla kimlerin kaldırılması gerektiği görüşünü daha fazla savunduğuna bakmak, farklı görüşleri daha iyi ortaya koyacaktır:

Siyasi tercihler ve kimlikler ön plana çıksa da, Diyanet İşleri Başkanlığı tartışmaları söz konusu olduğunda ilk akla gelen ve bu tartışmalara en çok katılan Aleviler, yüzde 54 oranında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasadan çıkartılmasını savunarak, en karşıt küme olduklarını belirtmiş oluyorlar. CHP'lilerin ise yüzde 32'si Kurum'un anayasada yer almasına karşı. İlk bakışta CHP'liler arasındaki bu yüksek oranın, sadece seçmen tabanı içindeki Alevilerden kaynaklandığı yanılgısına düşmek mümkün olduğundan, şunu hatırlatmakta fayda var: Kendilerini Alevi olarak tanımlayanların yüzde 70 kadarı CHP'li, ancak CHP seçmen tabanının dörtte birini oluşturuyorlar.

Siyasi tercih ve kimliklere dair tüm siyasi veriler bu soruya bakışı değiştiriyor, ancak ibre hiçbirinde çoğunluğun "Diyanet İşleri Başkanlığı kalkmalı" görüşünü savunduğu bir noktaya gelmiyor. En belirgin fark, görüşülen kişilerin kendilerini sağ-sol ekseninde nereye koyduklarında ortaya çıkıyor: Kendini en sağda görenler yüzde 93 oranında, en solda görenlerse yüzde 62 oranında kurumun anayasada yer alması gerektiğini savunuyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Siyasi kimlik olarak ülkücü, muhafazakâr, İslâmcı ve milliyetçi tanımlarını tercih edenler, aynı görüşü genelden 5-10 puan daha fazla savunurken, demokratlar, Atatürkçüler ve özellikle sosyal demokratlar (yüzde 62) daha az savunuyor.

Kürtlerin ve BDP'lilerin yüzde 23'ü kurumun anayasadan kalkması gerektiği görüşünde. Eğitim seviyesi de bu görüşle ilişkili: Eğitim seviyesi arttıkça kalkması görüşü artıyor ve üniversite mezunlarında Türkiye genelinin iki katına kadar ulaşıyor. Bu araştırmada sorulmamış olsa bile, KONDA araştırmaları bulgularına göre, eğitim seviyesi arttıkça dindarlıkla olan ilişkinin zayıfladığını hatırlatmakta fayda var.

7.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığı Kime Hizmet Vermelidir?

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın varlığını sürdürmesi durumunda, hizmet kapsamında sadece Sünnilerin mi yoksa Sünnilerin yanı sıra diğer mezhep ve dinlerin temsilcilerinin de bulunması konusunda toplumun tercihi oldukça net: Yüzde 84 herkese yer vermesinden yana. Oranlar değişse de toplumun tüm kesimleri bu görüşte hemfikir.

Grafik 33: Devam edecek ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet kapsamı ne olmalıdır? (%)

Bu görüşe en fazla karşı çıkması beklenebilecek Sünni Müslümanlar arasında dahi bu görüş sadece 1 puan daha az dillendirilmiş. Ak Parti ve MHP seçmenleri (yüzde 80 oranlarında) ve kendini ülkücü, muhafazakâr ve İslâmcı olarak tanımlayanlar (yüzde 75 oranlarında) herkese hizmet vermesi gerektiği fikrini daha düşük yüzdelerle savunuyorlar.

CHP ve özellikle BDP seçmenleri ve referandumda "hayır" diyen ve boykot edenler sadece Sünnilere hizmet vermesi fikrine yüksek oranlarda karşı.

Eğitim seviyesi arttıkça ve sağdan sola doğru gidildikçe de herkese hizmet vermesi fikri güçleniyor.

Alevilerin ise anayasada yer alması konusunda olduğu gibi bu konudaki tavırları da toplumun en net ve keskin tavrı: Yüzde 99'u varlığını sürdürdüğü taktirde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sünnilerin yanı sıra diğer mezhep ve dinlerin temsilcilerine de yer vermesi gerektiğini savunuyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

7.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığı Kalkmalı mı, Bağımsız mı Olmalı?

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasada var olmaya devam etmesi olasılığının yanı sıra, kaldırılması olasılığının da görüşülen kişiler tarafından değerlendirilmesi istendi. "Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada olmaz ise din işleri için iki fikirden hangisi sizce daha doğrudur?" şeklinde okunan soruya cevaben çoğunluğun (yüzde 78) tercih ettiği fikir "Devletten ve hükümetlerden bağımsız bir kurum olmalı" oldu. Görüşülen diğer kişiler (yüzde 21,9) ise "Tamamen kaldırılmalı, her dinî grup ve mezhep din hizmetlerini kendi içinde kendi imkânlarıyla yürütmeli" fikrini daha doğru bulduğunu belirtti.

Grafik 34: Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada olmaz ise din işleri için hangisi sizce daha doğrudur? (%)

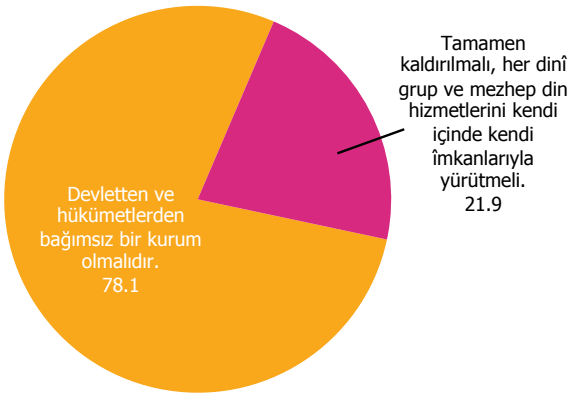

Hem bilinen toplumsal kimlikler hem de diyanet kurumuna bakışa dair diğer sorular ışığında bakıldığında, bu konudaki görüşlerin beklenen yönde olduğu söylenebilir. Her ne kadar toplumun hiçbir kesiminde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın tamamen kaldırılması görüşü bağımsız olması görüşünün önüne geçmese de, kalkması ve her grubun bu konuyu kendi imkânlarını devreye sokarak düzenlemesi gerektiği görüşünü tahmin edilebilecek bazı gruplar daha fazla savunuyor: Alevilerin beşte ikisi, Kürtlerin üçte biri, CHP'lilerin üçte biri, BDP'lilerin neredeyse yarısı, referandumda "hayır" diyenlerin dörtte biri, boykot edenlerin beşte ikisi, kendini demokrat, sosyal demokrat veya Atatürkçü olarak tanımlayanların üçte biri, kendini solda görenlerin üçte biri.

Kurumun bağımsız olması gerektiğini daha fazla savunanlar ise, bunu toplum genelinden çok farklı oranlarla dillendirmemişler: Ak Parti'liler, MHP'liler, ülkücü, milliyetçi, muhafazakâr ve İslâmcılar ve sağda yer alanlar. İslâmcı tanımını tercih edenlerde oranlar Türkiye ortalamasına yakın olmasına rağmen, kendini muhafazakâr tanımıyla ifade edenlerin yüzde 91'inin bağımsız bir kurum olmasını tamamen kaldırılmasına tercih etmeleri ile ortalamalardan farklılaşmaları dikkat çekiyor.

Oran farklarından dolayı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kimlere hizmet vermesi gerektiği ve bağımsızlığına dair bir tartışmanın, kurum olarak tamamen kaldırılmasına yönelik bir tartışmaya kıyasla uzlaşmaya, yapıcı bir ortak zemin oluşturulmasına daha müsait olduğu izlenimi ortaya çıkıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 35: Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada olmaz ise din işleri için hangisi doğrudur? (%)

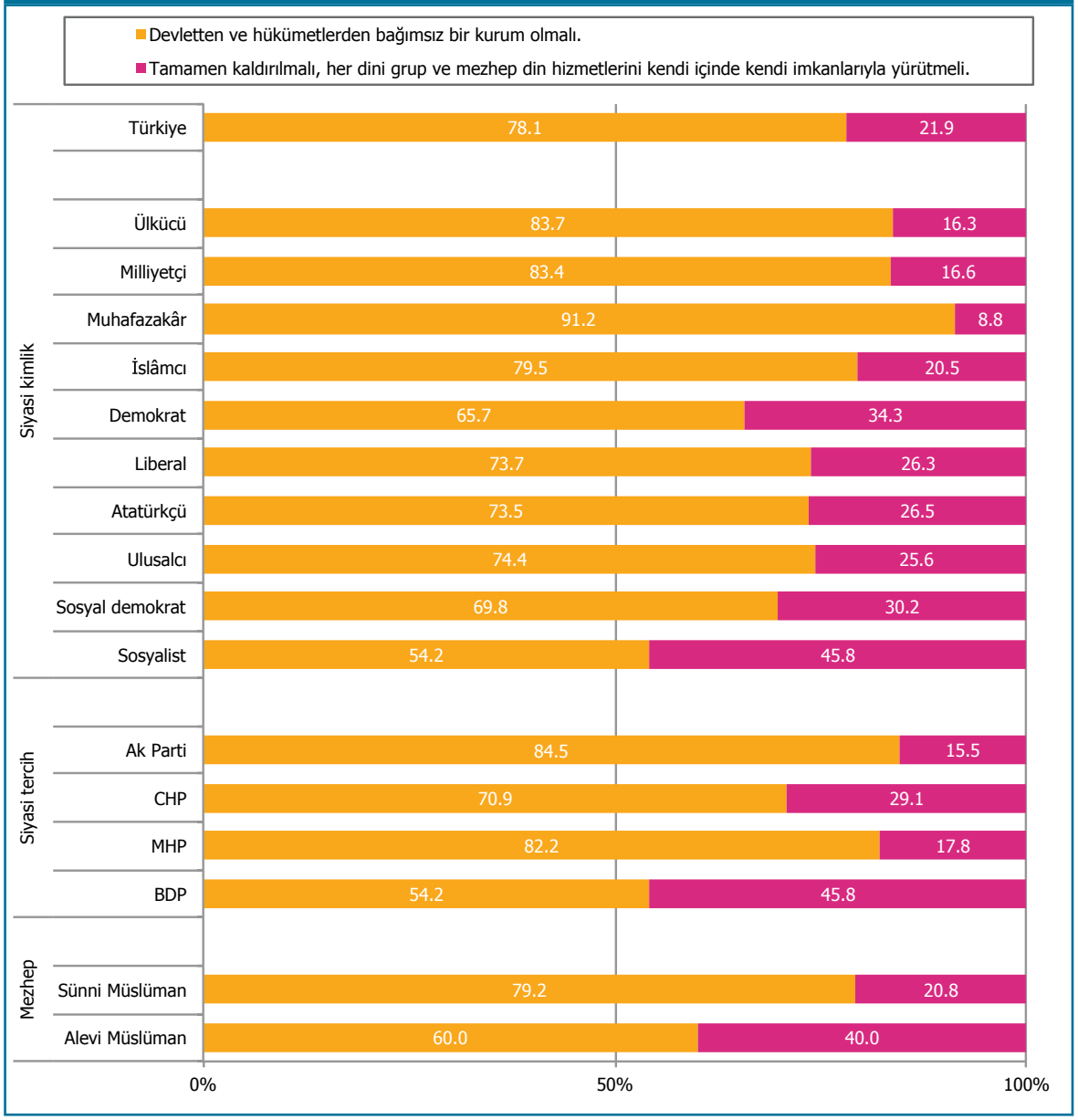

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Tablo 9

Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada yine olmalıdır.	Devam edecek ise Diyanet İşleri Başkanlığı'nın hizmet kapsamı (%)	Diyanet İşleri Başkanlığı yeni anayasada olmazsa din işleri		Toplam (%)
		Devlet/hükümetten bağımsız bir kurum olmalı (%)	Kaldırılmalı, dinî grup ve mezhepler kendi yürütmeli (%)	
Olmalıdır	Sadece Sünniler	12.1	2.0	14.1
	Diğer mezhep/ dinlerin temsilcileri de	58.5	12.2	70.7
Kaldırılmalıdır	Sadece Sünniler	0.9	0.7	1.6
	Diğer mezhep/ dinlerin temsilcileri de	6.6	7.1	13.6
Toplam (%)		78.1	21.9	100.0

Üç soruya verilen cevaplar bir arada incelendiğinde, Diyanet İşleri Başkanlığı'la ilgili olarak toplumda hâkim olan görüşler şu şekilde ortaya çıkıyor:

- **Yüzde 71,4** anayasada aynen kalmasını ancak sadece Sünnilere değil herkese hizmet vermesi;
- **Yüzde 69,2** anayasada aynen kalmasını ancak devletten ve hükümetten bağımsız bir kurum olması;
- **Yüzde 62,5** bağımsız olmasını ve herkese hizmet vermesi;
- **Yüzde 58,5** ise anayasada kalmasını, bağımsız olması ve herkese hizmet vermesi gerektiğini savunuyor. Yüzde 58,5'lik bu oran toplumun yarısından biraz fazlasının aynı formül üzerinde mutabık olduğunu gösteriyor.

7.3. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersleri

7.3.1. Zorunlu mu? Seçmeli mi? Kalksın mı?

Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersleri konusunda toplum ikiye ayrılmış durumda. Bu derslerin tümüyle kaldırılmasını düşünenler yalnızca yüzde 3,6 oranındayken, zorunlu olsun diyenler yüzde 50,1 ve seçmeli olsun diyenler yüzde 46,3 oranında.

Grafik 36: "Din kültürü ve ahlak bilgisi" dersleri hakkında aşağıdaki görüşlerden hangisine katılıyorsunuz? (%)

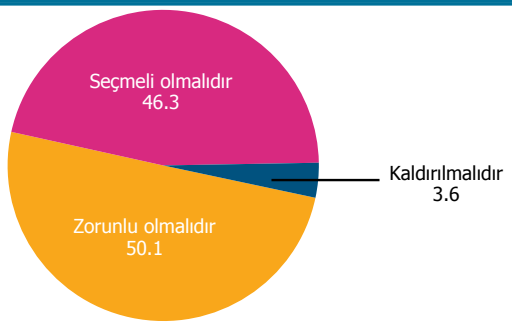

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersinin zorunlu olmasını isteyenler en yüksek oranda Ak Parti seçmenleri (yüzde 64,5). Daha sonra sırasıyla MHP ve BDP seçmenleri geliyor. Buna karşılık seçmeli ders olmasından yana olanlar en yüksek oranda CHP seçmenleri (yüzde 64,9).

Siyasi kimlikler üzerinden bakıldığında, bu dersin zorunlu olmasından yana en yüksek oran kendisini İslâmcı olarak tanımlayanlarda görülüyor. Daha sonra sırasıyla muhafazakârlar, ülkücüler ve milliyetçiler geliyor.

Bu dersin seçmeli olmasını isteyenlerin başında yüzde 67,4'le en yüksek orana ise ulusalcılar sahip, daha sonra sırasıyla sosyal demokratlar, liberaller ve Atatürkçüler geliyor.

Alevilerin yüzde 70,1'i bu dersin seçmeli olmasından, yüzde 16,5'i ise tümüyle kaldırılmasından yana.

Grafik 37: "Din kültürü ve ahlak bilgisi" dersleri hakkında görüşlerden hangisine katılıyorsunuz? (%)

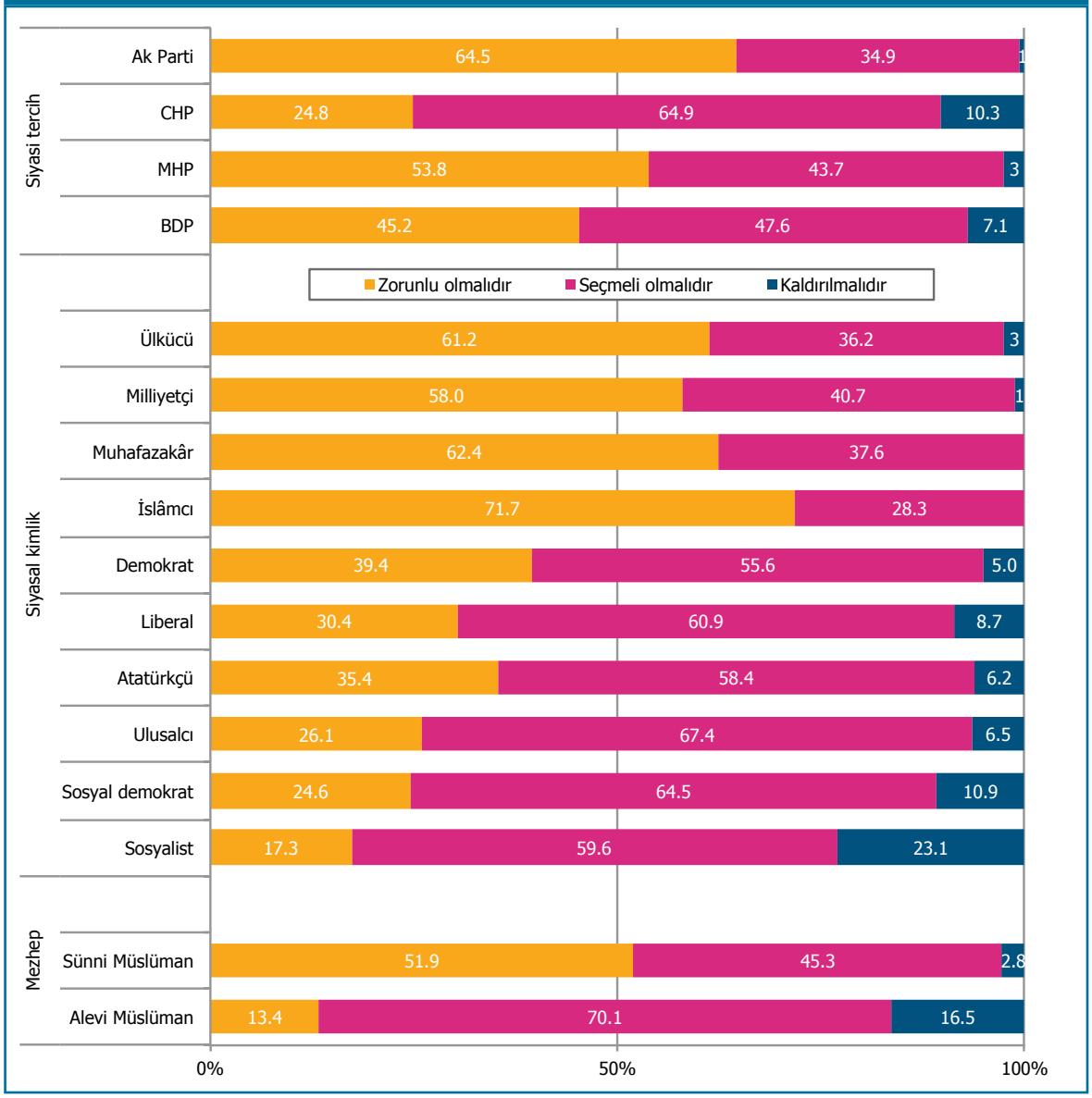

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

7.3.2. İçeriği Ne Olsun?

"Din kültürü ve ahlâk bilgisi dersi mevcut haliyle devam edecekse içeriği ne olmalıdır" sorusuna toplumun dörtte üçü (yüzde 76,9) "Sünni Müslümanlığın yanı sıra tüm din ve mezhepler öğretilsin" diyor. "Yalnızca Sünni Müslümanlık öğretilsin" diyenler yüzde 23,1 oranında.

Grafik 38: Din ve Ahlak dersleri mevcut haliyle devam edecekse, "Din kültürü ve ahlak bilgisi" dersinin içeriği ne olmalıdır? (%)

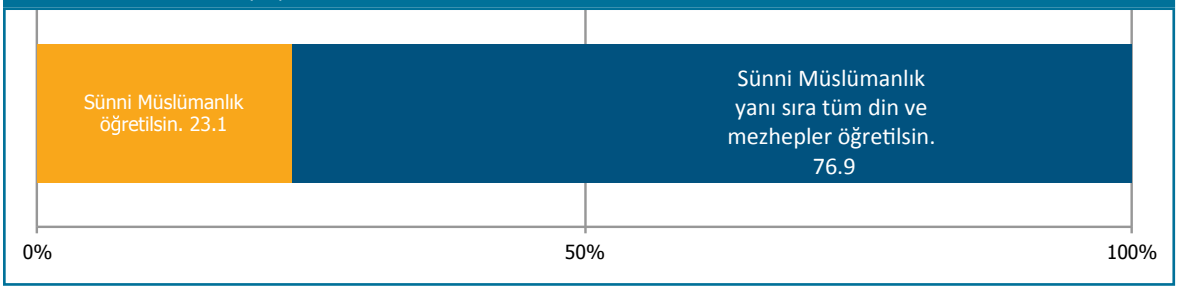

Bekleneceği gibi Alevilerin yüzde 93,8'i bu derslerin içeriğinin tüm din ve mezhepleri kapsamasından yana.

BDP'lilerin yüzde 95,2'si, CHP'lilerin yüzde 88,5'i, Ak Parti'lilerin yüzde 71,6'sı ve MHP'lilerin yüzde 70,3'ü dersin içeriğinin tüm dinleri kapsamasından yana.

Siyasi kimlikler üzerinden bakıldığında İslâmcıların ve muhafazakârların yaklaşık üçte biri "yalnızca Sünni Müslümanlık öğretilsin" derken üçte ikisi de tüm dinlerin öğretilmesi gerektiğini düşünüyor.

Buna karşılık en yüksek oranda liberaller ve sosyalistler (yüzde 95) tüm dinlerin öğretilmesini istiyor, bunu sırasıyla sosyal demokratlar, ulusalcılar ve demokratlar takip ediyor.

Değerlendirme

Din-laiklik ekseni, diyanet kurumu, okullarda din dersi gibi konular Türkiye'nin "sıcak" meselelerinden olarak kabul edilebilir. Kuşkusuz, niceliksel araştırma teknikleri uygulanan araştırmalarda, yüzde hesabıyla "çoğunluk" olan oranlar daha dikkat çekicidir ve öncelikle bu oranlar vurgulanmalı. Ancak bu sorulara verilen farklı cevaplar ve oranlar arasında "çoğunluk" olmayan bir tanesi özellikle dikkat çekici: "Laiklik hakkında aşağıdaki görüşlerden hangisine katılıyorsunuz?" sorusuna verilen cevaplar arasında her ne kadar "Anayasada laiklik aynen kalmalıdır" cevabı yüzde 50 oranıyla daha çok kabul görse de, "Anayasada laiklik yer almalıdır ancak devlet, tüm dinlere aynı mesafede olacak şekilde yeniden tanımlanmalıdır" cevabını görüşülen kişilerin yüzde 41'inin onaylaması çok ciddi bir değişim talebine işaret ediyor.

Daha önceki verileri doğrular nitelikte olmak üzere, bu "değişim" talebine "devamlılık" talebi eklemlenmekte ve sonuçta ortaya radikal olmayan bir sonuç çıkmakta. Yani toplumun yüzde 80'leri aşan çok büyük çoğunluğu tarafından dile getirilen "Diyanet İşleri Başkanlığı anayasada yine olmalıdır fakat Sünnilerin yanı sıra diğer mezhep ve dinlerin temsilcilerine de yer vermelidir" görüşü tam da bu "radikal olmayan değişim" talebini gösteriyor. Bu yaklaşımı "Din dersi verilsin ama tüm din ve mezhepler de öğretilsin", "Atatürk/laiklik olsun ama altında çoğulculuk da olsun", "Diyanet İşleri Başkanlığı olsun ama altında çoğulculuk da olsun" şeklinde şematize edebiliriz.

Genel kitlenin içindeki orana bakıldığında, "hem Diyanet İşleri Başkanlığı'nın anayasada kalmasını, ancak bağımsız olmasını ve hem de herkese hizmet vermesini" savunan yüzde 58,5'lik bir kesim "yarasız beresiz" bir geçiş isteyen çok önemli bir kesim. Aynı şekilde, bu kitle değişim isterken, bunu maliyetli ya da riskli olan yoldan değil, "rasyonel" yoldan elde etmeyi isteyen bir kitle olarak belirginleşiyor; geçmiş tecrübelerden bir anlamda ders çıkararak, "kutuplaşma olmasın, uzlaşılsın" duygusuyla hareket ediyor.

Burada bir ara sonuç çıkarmak gerekirse, toplum ortalamasının "özgürleşme" meseleleri hakkında genel hissiyatına ilişkin şu söylenebilir: Özellikle "laik- laiklik karşıtı" gerilimi, bu konudaki "tehdit" algıları büyük ölçüde aşılmış durumda. Bu ve buna benzer durumlarda tehdit hissedilmediği zaman çoğulculuk talebi yükseliyor, aynı şekilde çoğulculuğun yerleştiği ya da normalleştiği durumlarda tehdit unsuru da ortadan kalkıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

8. Haklar ve Yurttaşlık

Yurttaşların haklarına ve devletin bu hakların korunmasındaki rolüne dair sorulan bazı sorular, kimlik, ayrımcılık ve örtünme gibi konuları ele aldı.

8.1. ANAYASADA KİMLİK TANIMLAMA

Anayasada kimliğin nasıl tanımlanması gerektiğine ilişkin görüşler sorulduğunda, görüşülen kişilerin yüzde 56'sı anayasada halen olduğu şekilde sadece Türk kimliğinin yer alması gerektiğini düşünüyor. Üçte birlik kesim de "tüm etnik kimliklere yer verilmeli" diyor. Yüzde 9 ise hiçbir kimliğe yer verilmemesi taraftarı.

Grafik 39: Anayasada kimlik meselesi çok tartışılıyor, sizce aşağıdaki cümlelerden hangisi doğrudur? (%)

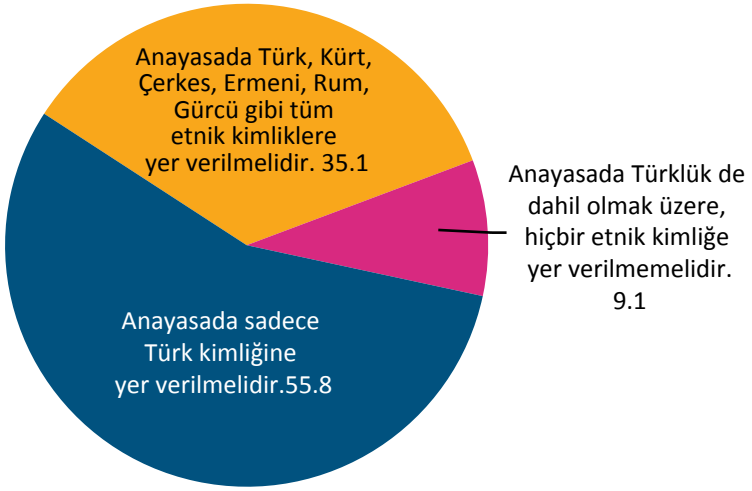

Parti seçmeni açısından, BDP seçmenlerinin yüzde 88'i "tüm kimlikler yer almalı" diyor. CHP seçmenleri Türkiye geneline göre farklı değil ama Ak Parti ve MHP'liler sırasıyla yüzde 62 ve yüzde 70 oranları biraz daha "sadece Türk kimliği" taraftarı. Yine de MHP seçmenleri arasında dahi yüzde 25 oranında "tüm kimlikler yer almalı" diyen olduğuna dikkat çekmek gerekiyor.

Siyasi kimliklere göre farklar özellikle "sadece Türk kimliği olmalı" cevap oranlarında takip edilebiliyor: Bu cevabı ülkücüler yüzde 81, milliyetçiler yüzde 65, muhafazakârlar ve Atatürkçüler yüzde 59 oranlarında tercih etmiş. Halbuki bu cevabın oranı demokratlar arasında yüzde 34 ve sosyal demokratlar arasında yüzde 38. Demokratların aynı zamanda "hiç kimlik yer almasın" cevabını Türkiye ortalamasının iki katı olarak, yüzde 18 oranında söylemiş olması dikkat çekiyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 40: Anayasada kimlik meselesi çok tartışılıyor, sizce aşağıdaki cümlelerden hangisi doğrudur? (%)

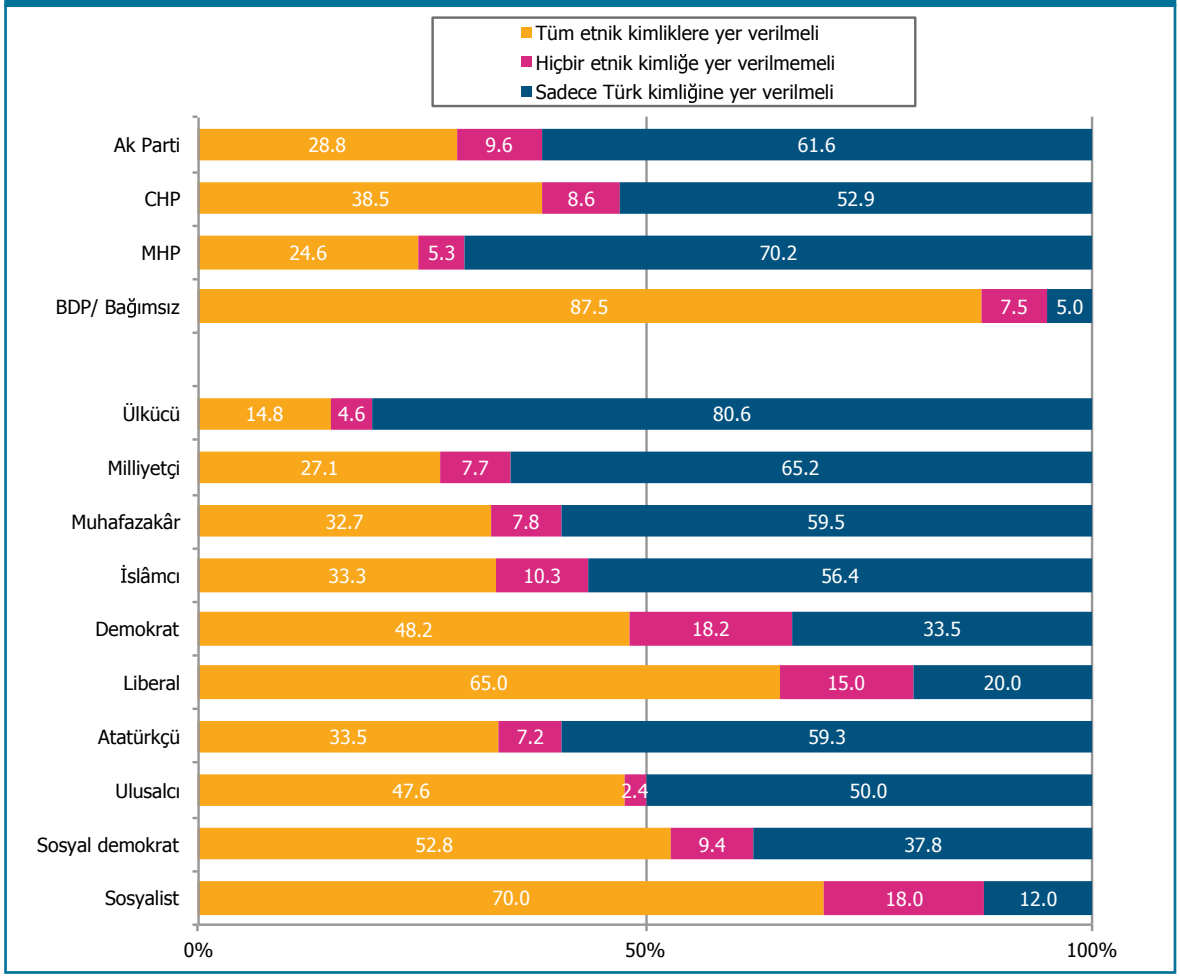

Demografik özelliklere göre bakıldığında ise durum şöyle:

Eğitim arttıkça "sadece Türk kimliği yer almalı" diyenler azalıyor, "hiç kimlik yer almasın" diyenler artıyor ve "tüm kimliklere yer verilmeli" diyenlerin oranı değişmiyor.

Türklerle Kürtler bu konuda zıt görüşlere sahip denebilir. Kürtlerin yüzde 72'si "tüm kimlikler yer almalı" görüşünde. Kürtlerde "hiç kimlik yer almasın" diyenler de Türkiye ortalamasından 4 puan daha fazla. Türkler arasında ise "sadece Türk kimliği yer alsın" diyenler yüzde 61 oranında ve "tüm kimlikler yer almalı" diyenler yüzde 30 ile ortalamadan 5 puan düşük.

Aleviler için de çeşitlilik önemli: Yüzde 57'si "tüm kimlikler yer almalı" cevabını tercih etmiş.

Özetle anayasada kimlik tanımlama konusunda fikir birliği olduğu söylenebilse de, hangi kimliğin veya kimliklerin tanımlanabileceğinin toplumda oldukça tartışma yaratabilecek bir konu olduğu anlaşılıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 41: Anayasada kimlik meselesi çok tartışılıyor, sizce aşağıdaki cümlelerden hangisi doğrudur? (%)

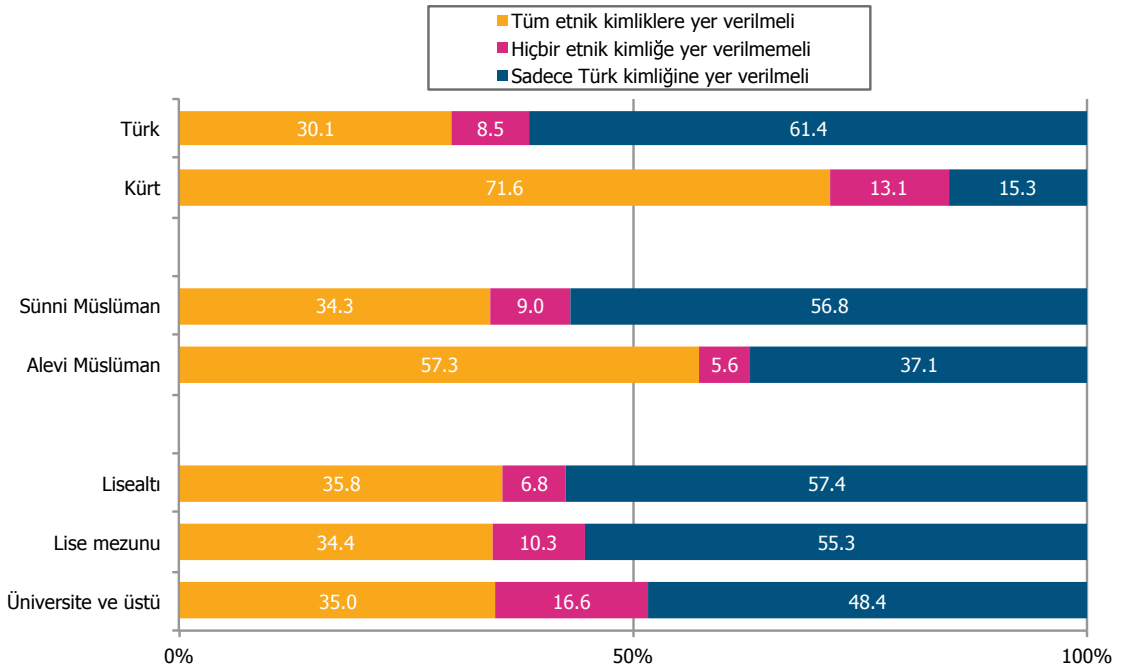

Değerlendirme

"Haklar ve Yurttaşlık" başlığı altında dikkat çekici sonuçlardan biri anayasada kimlik tanımlamaya ilişkin. Öyle anlaşılıyor ki, "Türklük", Müslümanlık gibi garantili bir aidiyettir. Ya da en azından yüzyıla varan bir geçmişe dayanan ulus-devlet pratikleri sonucunda Türklük "doğallaşmıştır". Ancak geçen zaman içinde bu kimliğin dayatılmış olması diğer etnik kimliklerin tamamen asimile olmasını sağlayamamış, tersine bir kısır döngü içinde, bu kimlikleri unutulmayan ve siyasallaşan kimlikler haline de sokmuş; parçalanmayı beraberinde getirmiştir. Ve direnen farklı etnik kimlikler aynı zamanda "Türklüğü" tekrar provoke etmiş; diğer kimliklere paralel olarak Türklük de güçlenmiştir. Başka bir deyişle, bir "kırılma" söz konusu: Bu kırılmanın bir yanında "eski"yi, "korku"yu temsil eden ya da görünür kılan bir Türklük vurgusu var; diğer yanda tam da bu Türklüğün yarattığı olumsuz sonuçlara karşı yüzde 44'lük orandaki bir kesim anayasada ya hiçbir etnik kimliğe yer verilmemesini ya da olacaksa bütün etnik kimliklerin yer almasını istiyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

8.2. DEVLETİN TARAFSIZLIĞI

"Devlet, tüm özgürlükler ve başörtüsü, cinsel yönelim gibi her türlü kişisel tercihler karşısında, bu tercihler ne olursa olsun tarafsız kalmalıdır" görüşü, görüşülen kişilerin yüzde 70'inin hemfikir olduğu bir ifade. Farklı demografik ve siyasi tercihlere göre bakıldığında, hemfikir olanların oranı yüzde 60 ila 80 arasında değişiyor ve çok farklı görüşü olan kümeler bulunmadığı anlaşılıyor.

Grafik 42: Devlet, tüm özgürlükler ve başörtüsü, cinsel yönelim gibi her türlü kişisel tercihler karşısında, bu tercihler ne olursa olsun tarafsız kalmalıdır. (%)

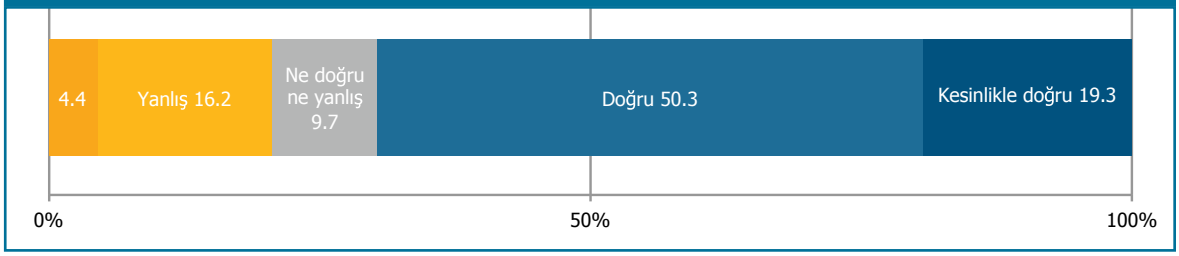

Devletin tarafsız kalması gerektiği fikrine en fazla katılanlar yüzde 77 ile Aleviler ve yüzde 76 ile CHP seçmenleri. Siyasi kimlik tanımlarına göre bakıldığında ise İslâmcı ve demokratların bu fikre daha az, sosyal demokratların ise daha fazla katıldığı görülüyor. Etnik köken ise fark yaratmıyor.

Gelir ve eğitim seviyeleri arttıkça bu ifadeyle hemfikir olanların oranı çok değişmese de, fikrini cümle için "kesinlikle doğru" şeklinde bir vurgu ile ifade edenlerin oranı artıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 43: Devlet, tüm özgürlükler ve başörtüsü, cinsel yönelim gibi her türlü kişisel tercihler karşısında, bu tercihler ne olursa olsun tarafsız kalmalıdır. (%)

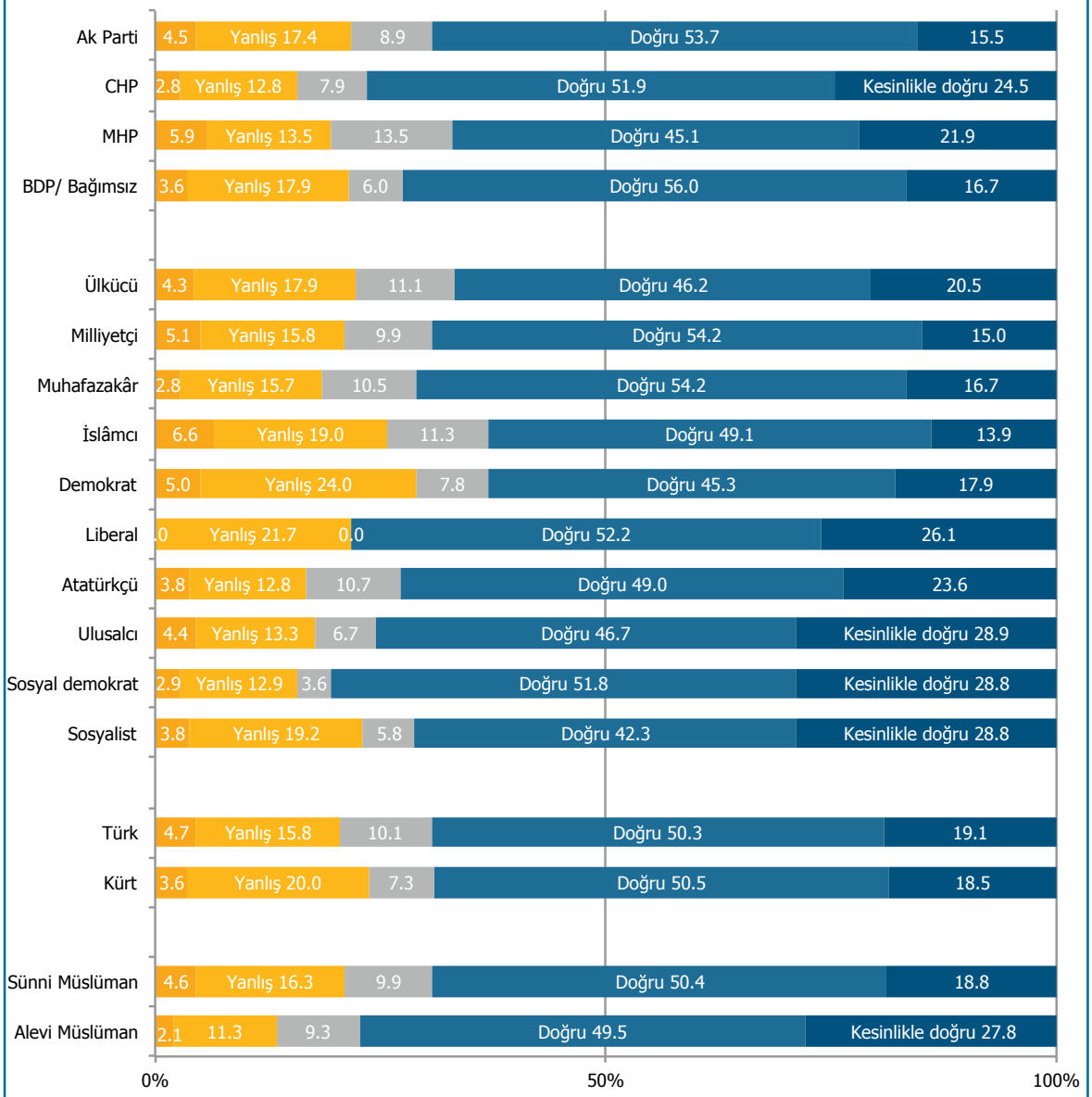

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

8.3. AYRIMCILIĞA KARŞI KORUMA

Toplumun tüm kesimlerinin devletin vatandaşlarını ayrımcılığa karşı korumakla yükümlü olduğu konusunda hemfikir olduğu söylenebilir. Görüşülen kişilerin yüzde 92'si şu ifade için "doğru" veya "kesinlikle doğru" diyor: "Devlet vatandaşlarını, onların tercihlerinden ötürü maruz kalabilecekleri ayrımcılığa ve saldırılara karşı korumakla yükümlüdür."

Grafik 44: Devlet vatandaşlarını, onların tercihlerinden ötürü maruz kalabilecekleri ayrımcılığa ve saldırılara karşı korumakla yükümlüdür. (%)

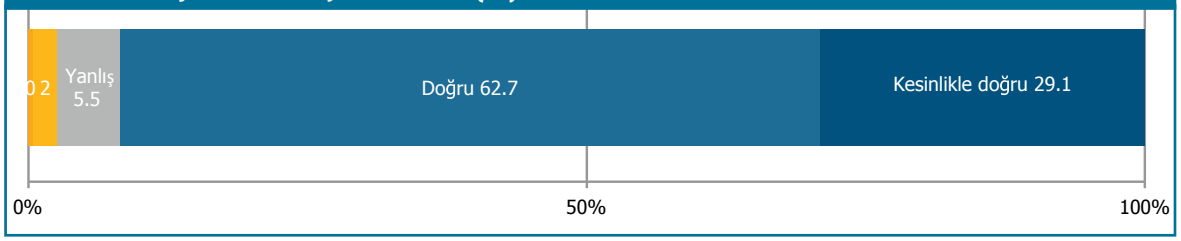

Bu fikirle ilgili onay oranı Türkiye ortalamasından farklı denebilecek, dikkat çeken tek küme BDP seçmenleri: Onaylayanlar yüzde 86 oranında, ortalamanın altında, kalmış. Bu durum ilk bakışta beklenmedik gelebilir. BDP seçmenleri gerçekten bu ifadeye ortalama kadar katılmıyor olabilirler. Ancak cümleyi farklı değerlendirip devletin bu yükümlülüğünü halihazırda yerine getirmediğini ifade etmek istemiş veya koruma yükümlülüğünü devlette görmediklerini belirtmiş olabilirler. Ancak araştırma bulgularından hangi durumun geçerli olduğunu bilebilmek mümkün değil.

Farklı gelir ve eğitim seviyesine sahip olanlar arasında, diğer bazı sorularda olduğu gibi hemfikir olanların oranı değişmese de fikrini "kesinlikle doğru" demek suretiyle ifade edenlerin oranı değişiyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 45: Devlet vatandaşlarını, onların tercihlerinden ötürü maruz kalabilecekleri ayrımcılığa ve saldırılara karşı korumakla yükümlüdür. (%)

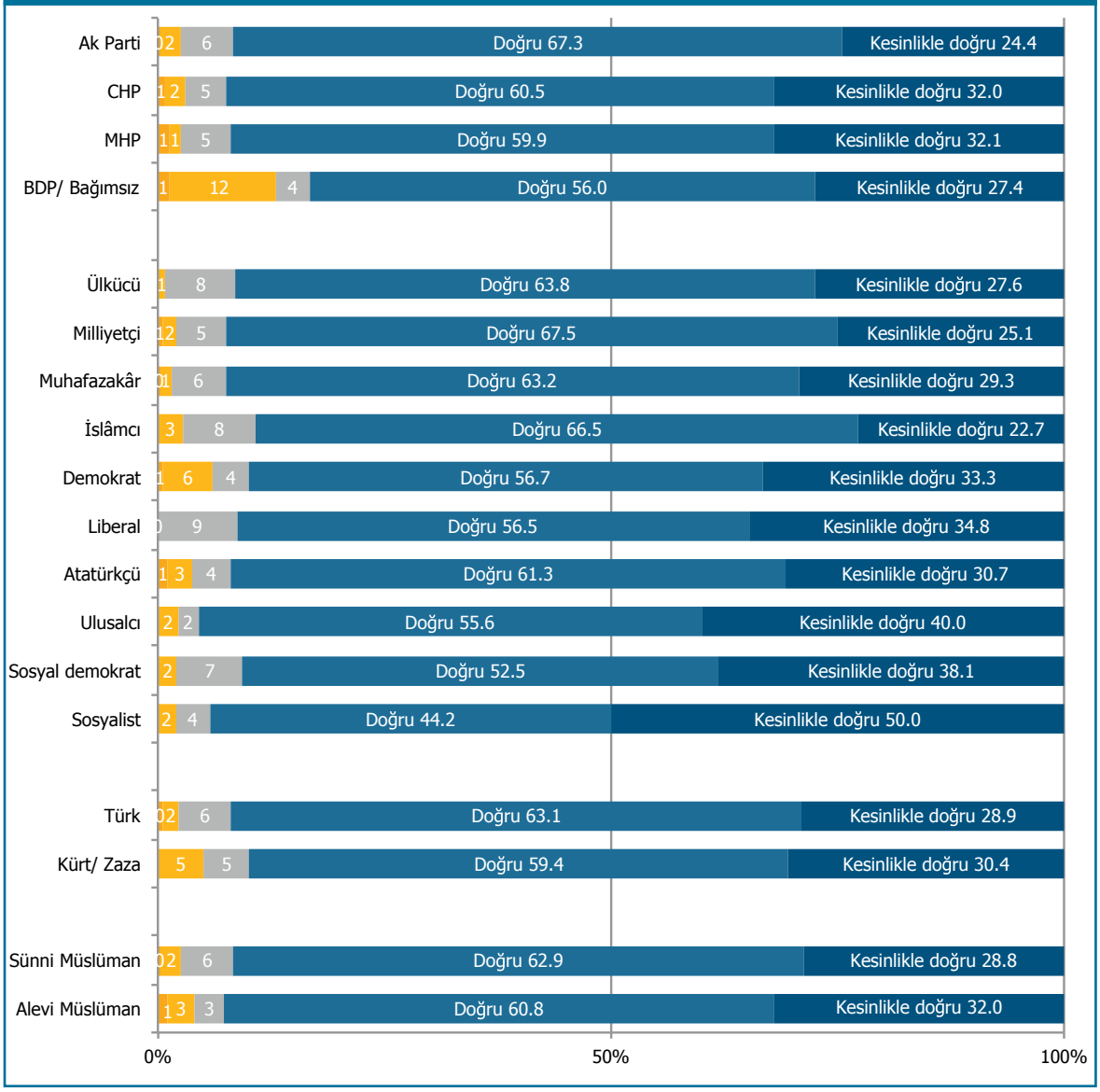

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

8.4. GRUPLARIN KİMLİK HAKLARI

"Vatandaşların ait oldukları grup, kültürel kimlik ya da cemaatler olarak yaşayabilme özgürlükleri tanınmalıdır." Bu cümleye görüşülen kişilerin yüzde 72'si katılıyor ve tüm demografik ve siyasi kümelerde oranlar değişse de katılanların katılmayanlardan hep daha fazla olduğu, dolayısıyla bu konunun çok fazla fikir ayrılığı veya kutuplaşma içermeyen bir konu olduğu anlaşılıyor.

Grafik 46: Vatandaşların ait oldukları grup, kültürel kimlik ya da cemaatler olarak yaşayabilme özgürlükleri tanınmalıdır. (%)

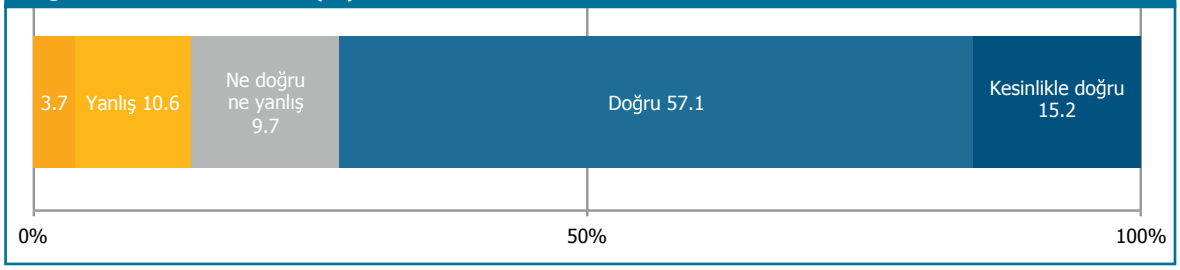

Analizde şu noktalar dikkat çekiyor:

Gruplara kimliklerini yaşama özgürlüğü tanınması fikrine Atatürkçüler yüzde 68, sosyal demokratlar yüzde 64 ve kendini siyasi eksende solda görenler yüzde 60 oranında katılıyor. Özellikle sosyal demokratların ve solda olanların diğer bir çok konudaki tavrına zıt düşen bu durumun, cümledeki "cemaat" kelimesinden kaynaklandığı ve bu kümelerdekilerin "cemaat" kelimesinden dinî cemaatleri anladıkları için fikre daha az oranlarda katıldıkları tahmin edilebilir.

Alevilerin yüzde 63 gibi kısmen düşük bir oranı cümleye katılıyor. Kendileri de cümlede ifade edilen kültürel kimlik, cemaat tanımına uydukları halde neden daha düşük oranda katıldıklarının nedeni ise bilinemiyor.

CHP'liler arasında 5 puan, MHP'liler arasında 7 puan daha az katılan bulunuyor. Ak Parti'liler arasında ise ifadeye katılanlar 5 puan daha fazla.

Türklerin katılım oranı Türkiye geneli ile aynı. Kürtler ise 4 puan daha fazla katılıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 47: Vatandaşların ait oldukları grup, kültürel kimlik ya da cemaatler olarak yaşayabilme özgürlükleri tanınmalıdır. (%)

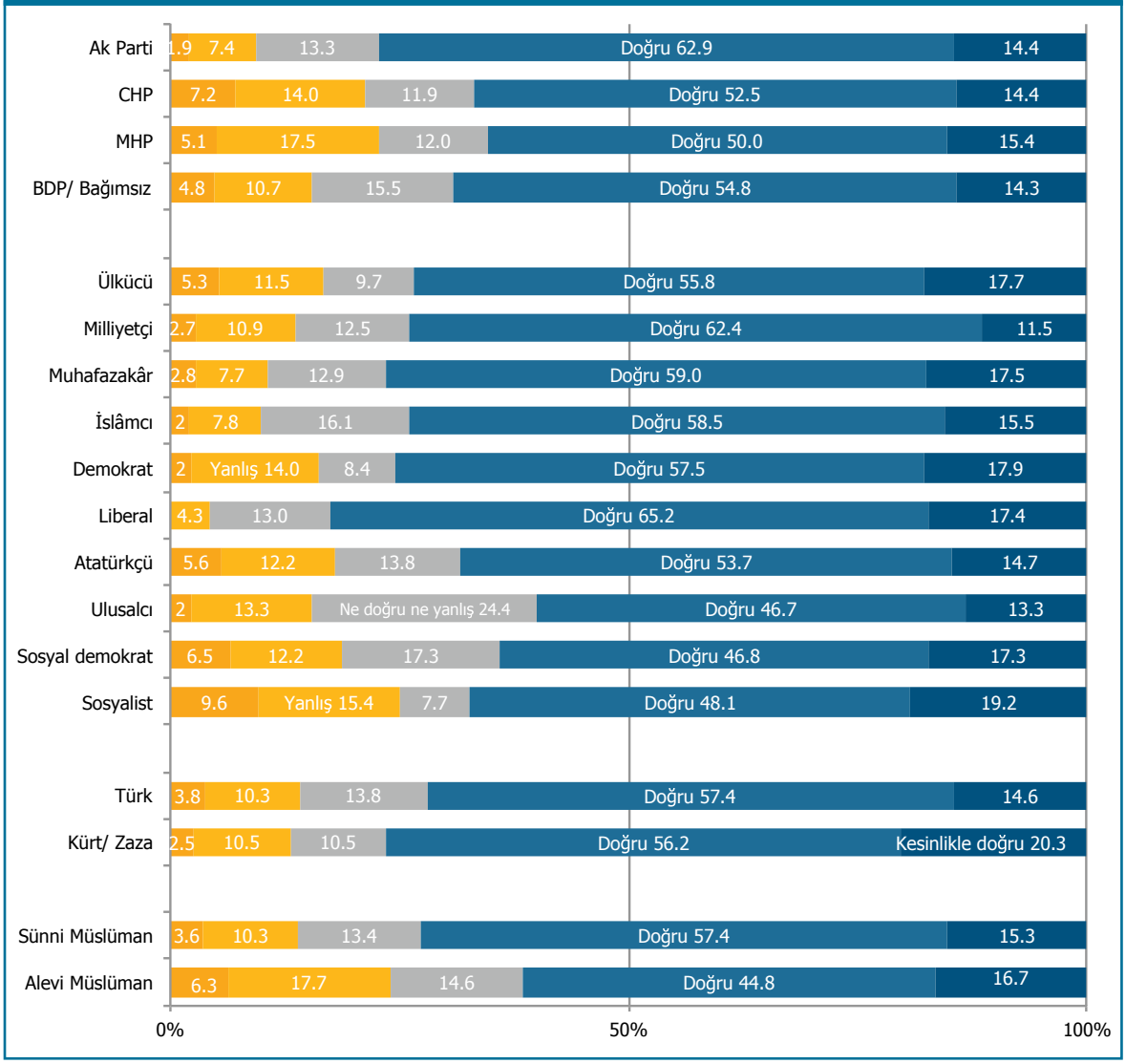

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

8.5. DEVLETİN GRUP İÇİ BASKILARA MÜDAHALESİ

Grup hakları ile ilgili bir diğer cümle, grupların kimliklerini yaşama hakları değil de, ait oldukları kültürel grup içinde baskıya maruz kalan vatandaşların hakları ile ilgiliydi. Böylesi bir durumda devletin müdahale edip etmemesi gerektiği sorulduğunda, görüşülen kişilerin yüzde 85'inin devletin müdahale etmesi gerektiğine inandığı ortaya çıkıyor.

Grafik 48: Her vatandaşın ait olduğu grup, kültürel kimlik ya da cemaatler tarafından maruz kalabileceği baskılara karşı devlet müdahale edebilmelidir. (%)

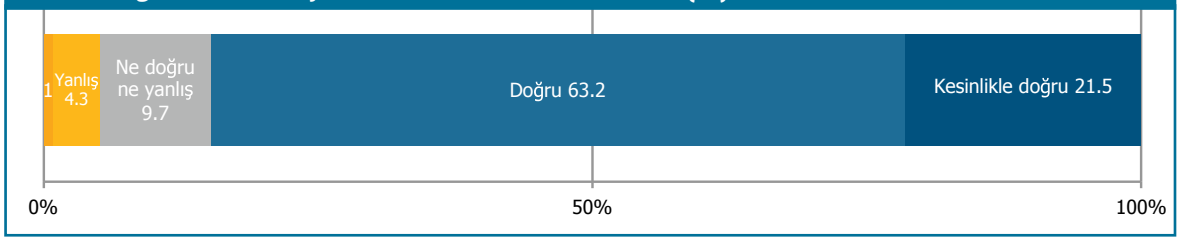

Genelde tüm kümeler katılsa da bazı oran farklarının çarpıcı olduğu söylenebilir:

Devletin grup içi baskılara müdahalesini en fazla onaylayanlar yüzde 92 oranı ile ülkücüler.

Aleviler de genele kıyasla daha fazla, yüzde 89 oranında onaylıyor.

BDP seçmenleri ise yüzde 71 ile müdahale fikrini en az onaylayan küme.

Kürtlerin de onayı BDP seçmenleri gibi nispeten düşük: Yüzde 76 oranında.

Kendini İslâmcı olarak tanımlayanların da yüzde 80 ile biraz daha az onay vermesi dikkat çekiyor.

Sağ-sol ekseni fark yaratmıyor.

Gelir ve eğitim seviyesi arttıkça baskılara karşı devlet müdahalesi fikrine onay çok az artıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 49: Her vatandaşın ait olduğu grup, kültürel kimlik ya da cemaatler tarafından maruz kalabileceği baskılara karşı devlet müdahale edebilmelidir. (%)

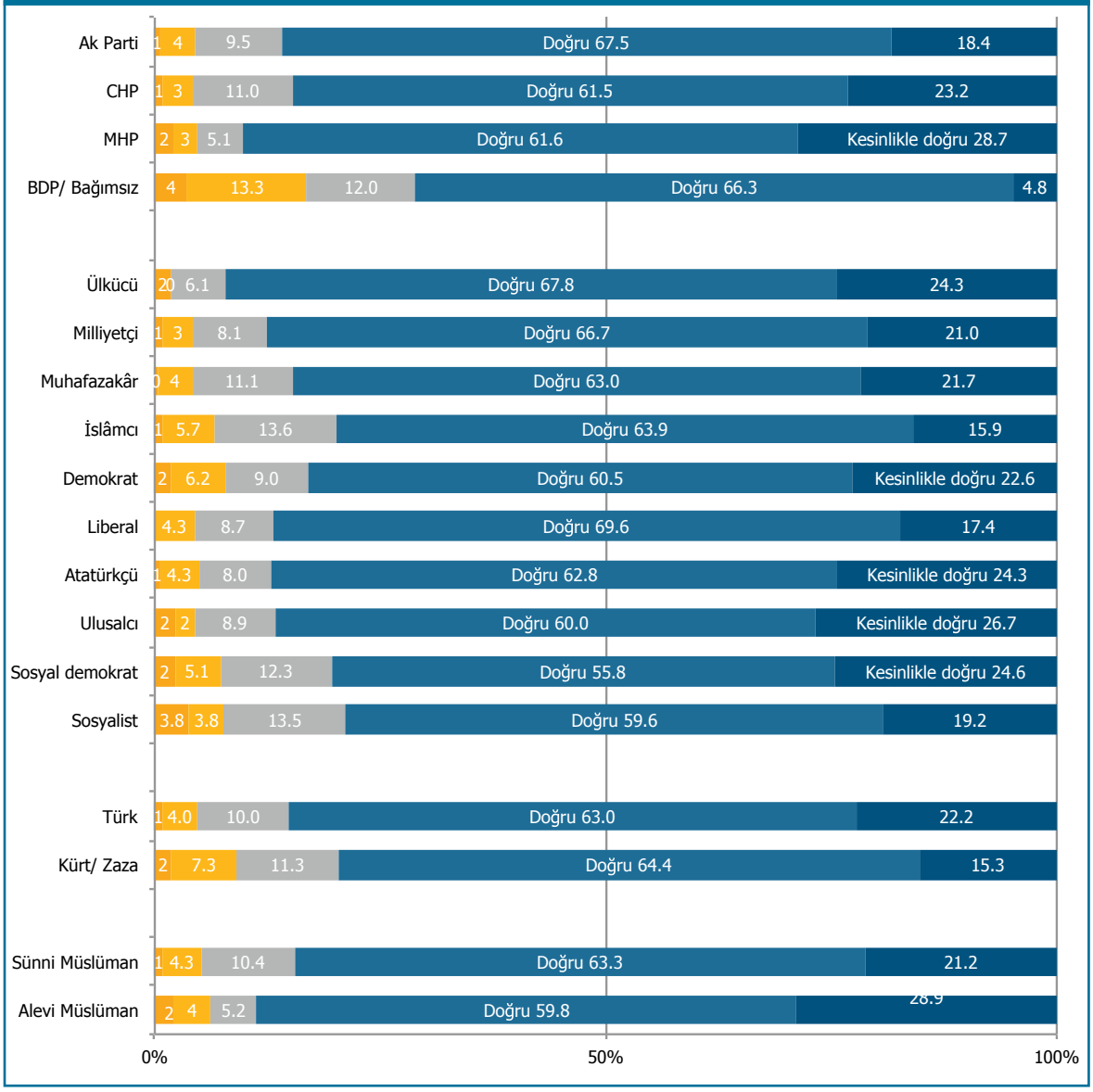

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Kültürel kimliklerin ele alındığı yukarıdaki bölümlerde, aşağıda örtünme konusuna benzer bir şekilde, genellikle toplumun dörtte üçüne tekabül eden oranlarda "özgürlükçü" tutumlar dikkati çekiyor. Yani, "kültürel grup" tanımı ile birlikte ele alınmasına rağmen soruda sözü geçen "cemaat" kelimesi "laik-sol-Atatürkçü" damarda belli bir alerji yaratmış olsa da, toplumda yaşamanın sadece "vatandaşlık" bağıyla mümkün olmadığı, insanların aynı zamanda bir bakıma "yuva" olarak gördükleri ve ait oldukları "kültürel anlam dünyaları"nın mevcut olduğu; bunlara saygı gösterilmesi gerektiği teslim edilmiş durumda.

Ancak kültürel gruplara ilişkin sorunun yanısıra, bu grupların cemaatlerin getirebileceği baskılara karşı devletin söz konusu gruplardaki bireyleri koruması gerektiği yönünde dile gelen görüş "devlet-toplum-kültürel kimlik-birey" ilişkileri hakkında çok önemli bir ipucu veriyor. Görüşülen kişilerin önemli bir çoğunluğu için "çokkültürcülüğün" (*multiculturalism*) gettolaşma potansiyeli taşıyan ve birbirine dokunmayan ayrı öbekler mantığı yerine "kültürlerarasılık" (*interculturalism*) mantığı, kuşkusuz teorik değil ama pratik olarak savunuluyor. Buna göre bir kültürel kimliğe bağlı insanlar o kimlik içinde hapis değildirler ve aynı zamanda "güvenilir bir devlet" koruması altında eşit vatandaşlar ya da bireylerdir. Buradan çıkan talep hem "özgür cemaat" (ya da kültürel topluluk) hem de "özgür bireydir".

8.6. ÖRTÜNME

Haklarla ilgili bundan önceki üç soru daha genel ilkeleri sorgularken, örtünmeye dair soru konuyu Türkiye'de sık tartışılan ve siyasileşmiş olan bir örnek üzerinden ele alıyor. Görüşülen kişiler arasında dört kişinin üçü (yüzde 76) "Öğretmen, hâkim gibi tüm kamu çalışanları da içinde olmak üzere örtünmek isteyen örtünebilmelidir" görüşüne katılıyor.

Grafik 50: Öğretmen, hâkim gibi tüm kamu çalışanları da içinde olmak üzere örtünmek isteyen örtünebilmelidir. (%)

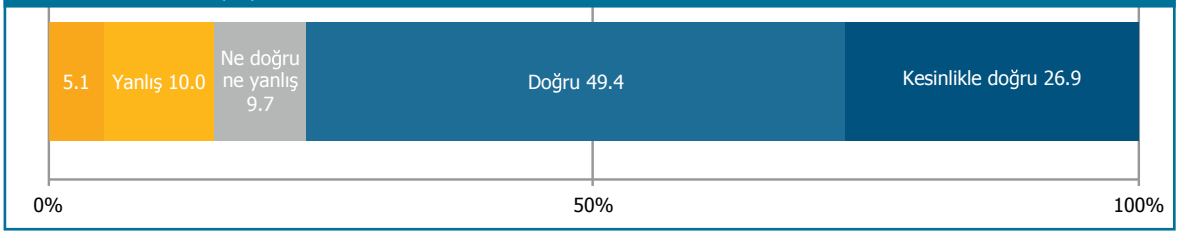

Her ne kadar bir iki istisna dışında demografik ve siyasi kümelerde görüşe katılanların oranı yüzde 50'in altına düşmese de, bazı oran farkları, farklı bakış açılarını yansıtmasından dolayı dikkat çekiyor.

CHP seçmenleri arasında herkesin örtünebilmesi görüşüne itiraz yüksek: "Örtünebilirler" diyen sadece yüzde 48 oranında, yani yarıdan az. CHP'lilerin yüzde 38'i ise "örtünemezler" diyor. Ak Parti seçmenleri ise yüzde 89 oranında "örtünebilirler" görüşüne sahip. MHP ve BDP seçmenlerinin görüşü ise genelden farklı değil.

Halk oylamasında "hayır" oyu kullanmış olanlar yüzde 54, "evet" oyu kullanmış olanlar ise yüzde 88 oranında herkesin örtünebileceğini savunuyor.

Eğitim ve gelir arttıkça itiraz da artıyor. Üniversite mezunları arasında "isteyen örtünebilir" diyenlerin oranı yüzde 62'ye düşüyor. Her dört üniversite mezunun biri ise "hayır, örtünemez" diyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Sağ-sol ekseni ve siyasi kimlikler görüşe katılma oranlarını oldukça etkiliyor. Sağda yüzde 87 olan katılma oranı, solda yüzde 54'e düşüyor. Ortanın solu tanımını tercih edenlerde ise yüzde 45'e kadar düşüyor.

Alevilerin yarısı örtünme taraftarı: Yüzde 53'ü taraftarken, üçte biri (yüzde 35) karşıt pozisyonda.

Kürtlerin yüzde 82'si isteyen herkesin örtünebileceği görüşünde.

Siyasi kimlik üzerinden bakıldığında, örtünme özgürlüğüne destek Atatürkçü ve sosyal demokratlar arasında yüzde 60'lara düşüyor. Buna karşılık destek İslâmcılar arasında yüzde 90, muhafazakârlar arasında yüzde 85 oranında, milliyetçiler arasında yüzde 81 ve ülkücüler arasında yüzde 80 oranında.

Grafik 51: Öğretmen, hâkim gibi tüm kamu çalışanları da içinde olmak üzere örtünmek isteyen örtünebilmelidir. (%)

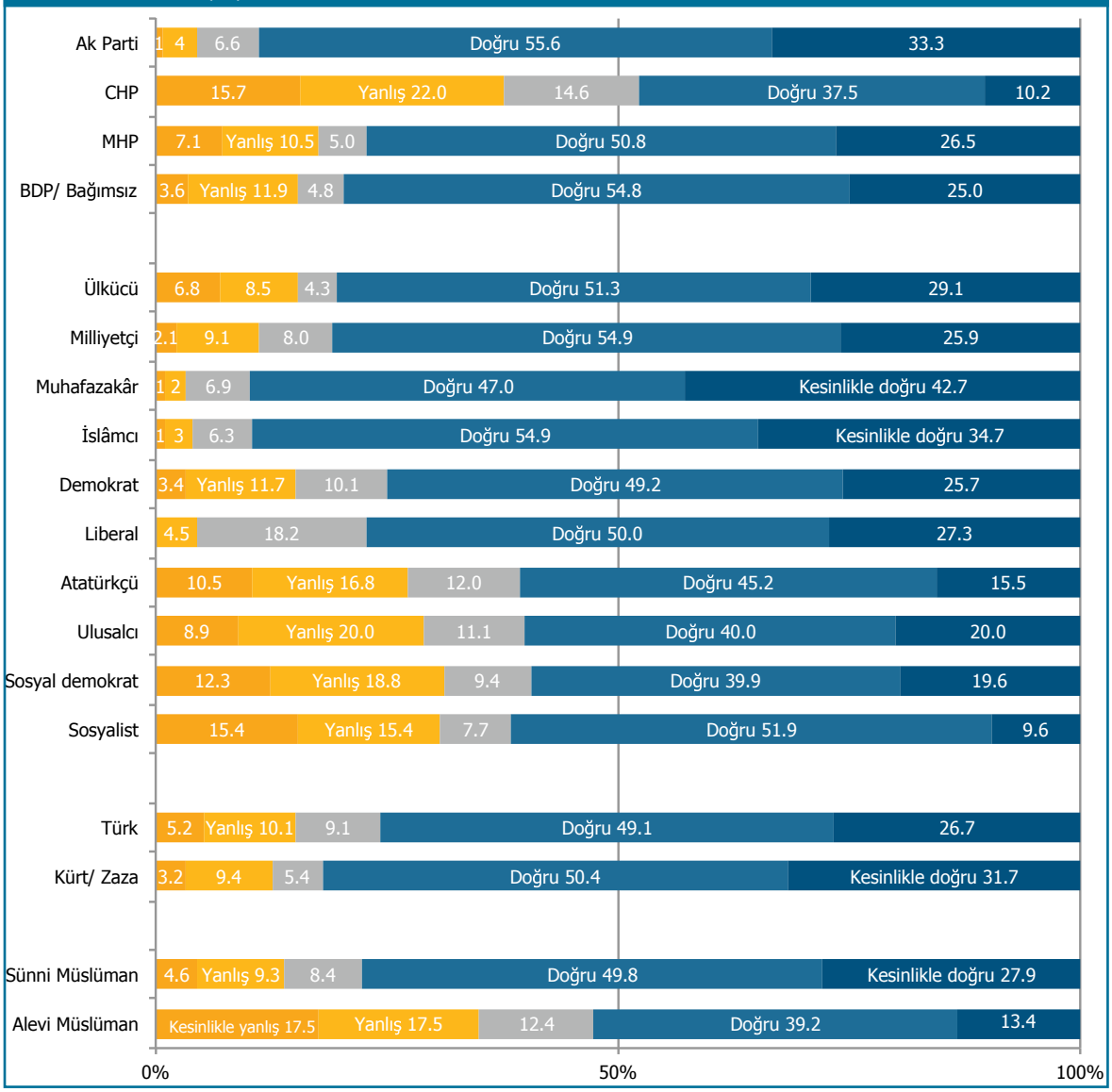

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Dikkat çekici sonuçlardan birinin "örtünme" konusu olduğunu söyleyebiliriz. Başörtüsü, büyük ihtimalle, fiili bir sonuç olarak başörtülü öğrencilerin üniversitelere girmesinden sonra tecrübe edilen "sorunsuzluk" durumundan ötürü zihinlerde kriz nedeni olmaktan çıkmıştır. Ancak bu tecrübe daha da ileriye taşınmış ve kamu çalışanlarının da örtünebileceği gibi esneklik içeren bir tutuma ulaşmıştır. Başka bir ifadeyle, örtünme sorunu, gündemde mevcut olan Ak Parti karşıtlığına rağmen aşılmış; gündelik hayatın gerçekleri siyasete galebe çalmıştır.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

9. Hakların Sınırlandırılması

9.1. ŞİDDET NEDENİYLE HAK SINIRLANDIRILMASI

Hak ve özgürlüklerin şiddet ve nefret amaçlı kullanıldığı takdirde sınırlandırılabileceği, toplumun yüzde 82'si tarafından onay gören bir görüş.

Grafik 52: Hak ve özgürlükler şiddet ve nefret amaçlı kullanıldığı takdirde sınırlandırılabilir. (%)

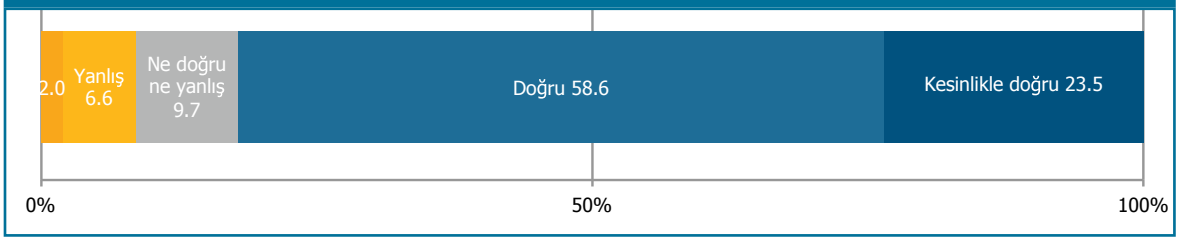

BDP seçmenlerinin sadece yüzde 46'sı bu görüşü onaylıyor. Yüzde 28'i de karşı olduğunu belirtiyor. Diğer partilerde katılan oranı değişmiyor, ancak "kesinlikle doğru" diyen oranı Ak Parti, CHP ve MHP seçmenleri arasında sırasıyla artıyor.

Kürtlerin yüzde 67'si hakların sınırlandırılabileceğine katılıyor, yüzde 17'si de karşı çıkıyor.

Görüşler siyasi kimliğe göre de, sağ-sol eksenine göre de anlamlı, kayda değer oranlarda değişmiyor.

Sünnilerle Aleviler arasında 5 puan fark olduğu, Sünnilerin görüşe daha fazla katıldığı görülüyor.

Lisenin altında eğitim seviyesi olanlarla üniversite mezunu olanlar arasında 7 puanlık bir fark bulunuyor ve eğitimle birlikte görüşü onaylayanlar artıyor.

9.2. GENEL AHLÂK NEDENİYLE HAK SINIRLANDIRMASI

Şiddet ve nefret amaçlı olduğu zaman hak sınırlandırılmasına verilen yüzde 82 oranındaki onay, kriter ahlâk olduğu zaman da yüzde 69 oranında.

Grafik 53: Sizce bireylerin hak ve özgürlükleri genel ahlâk söz konusu olduğunda sınırlandırılabilir mi? (%)

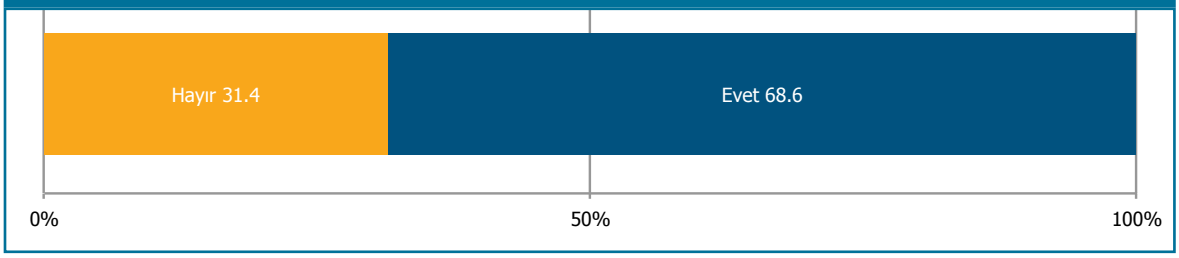

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Lise ve üniversite mezunları arasında ahlâk için sınırlandırmaya onay, Türkiye genelinden 3 puan daha düşük.

Ahlâk için hak sınırlandırması görüşü, yaşla artıyor. 18-28 yaş grubunun yüzde 67'si, 29-43 yaş grubunun yüzde 68'i ve 44 yaş ve üstü grubun yüzde 71'i sınırlandırma taraftarı. Oranlar arasındaki fark çok büyük olmasa da yaşla ilişkilendirilebilecek nadir sorulardan biri bu olduğu için not etmeye değer.

Gelir arttıkça sınırlandırmaya onay oranlarında genel bir azalma var ama her gelir diliminde adım adım düzenli bir azalmadan söz etmek mümkün değil.

Kürtler yüzde 58 ve Aleviler yüzde 51 oranında "evet, ahlâk söz konusu olduğunda hak ve özgürlükler sınırlandırılabilir" diyor. Sayısal çoğunluğu olan Sünnilerle beraber yaşayan Alevilerin yarısının hak sınırlandırmasının karşısında durması, bir hassasiyet noktası olarak algılanabilir.

Hak sınırlandırmasına onay, CHP'liler arasında yüzde 62 ve BDP'liler arasında yüzde 40 oranlarında. Ak Parti ve MHP seçmenleri arasında ise oranlar Türkiye geneli ile aynı.

Farklar en fazla 10 puan olsa da, ülkücü, milliyetçi, muhafazakâr ve İslâmcıların "haklar ahlâk için sınırlandırılabilir" cevabını 4 ila 6 puan daha fazla, demokrat, Atatürkçü ve sosyal demokratların daha az vermesi dikkat çekiyor.

Sağ-sol eksenin soldan sağa "sınırlandırılabilir" diyenlerin oranı yüzde 56'dan yüzde 79'a kadar artıyor.

Bu sorunun hemen ardından görüşülen kişilere, **genel ahlâk deyince kendilerinin ne anladıkları** soruldu. Soru **açık uçlu** olarak soruldu ve verilen yüzlerce cevap aşağıdaki tabloda görüldüğü şekilde kategorilere ayrıldı.[2]

Tablo 10	
Siz genel ahlâk deyince ne anlıyorsunuz, iki kelimeyle söyler misiniz?	Yüzde (%)
Toplumsal normlara uymak	27.9
Dürüstlük	26.1
Başkalarına saygılı olmak	24.9
Ahlâklı olmak / toplum ahlâkı	22.8
Gelenek görenek	17.1
Din, iman	13.9
Namus	12.1
Bireysel özgürlük	8.9
Terbiye, edep	7.9
Aile	1.8
Vicdan / etik	.7
Adalet	.5
Diğer cevaplar	8.2
Toplam	100.0

2 **Açık uçlu cevapların tam listesine www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.**

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

9.3. HAK SINIRLANDIRAN KANUNLAR

Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasına dair diğer bir soruda, anayasal hak ve özgürlüklerin "Terörle Mücadele Kanunu" ve benzeri özel kanunlarla sınırlandırılmasına dair görüşler alındı. Görüşülen kişilerin yüzde 57'si "Anayasal hak ve özgürlükler Terörle Mücadele Kanunu" ve benzeri hiçbir özel kanunla sınırlandırılamaz" şeklinde okunan cümlenin doğru olduğunu düşünüyor.

Grafik 54: Anayasal hak ve özgürlükler "Terörle Mücadele Kanunu" ve benzeri hiçbir özel kanunla sınırlandırılamaz. (%)

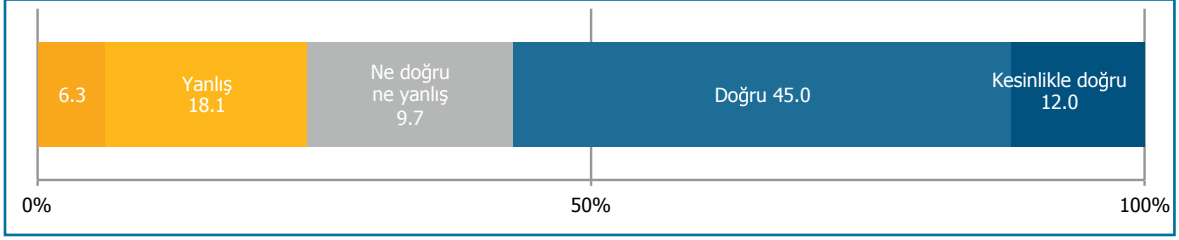

Kürtlerin ve Alevilerin yüzde 69'u,BDP seçmenlerinin yüzde 63'ü bu görüşe katılıyor.

Eğitim ve gelir seviyeleri arttıkça, cümleye itiraz edenlerin, yani hakların özel kanunlarla sınırlandırılabileceğini savunanların oranı, düşük seviyelerde de olsa artıyor.

10. Yerel Yönetimler

Araştırmada yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yerel yönetimlere daha fazla yetki aktarılması ile ilgili dört soru soruldu.

İlk soru görüşülen kişilerin yetki aktarılmasına ilke olarak bakışlarını, diğer iki soru ise pratikte bunun uygulanması ile ilgili iki örneğe bakışlarını inceliyordu. Sorulardan anadille ilgili olan, "6. Dil" başlığı altında ele alınmıştır. (bkz. s. 40) Verilen cevaplar genel olarak toplumun yetki aktarımına karşı olmadığını, ancak daha somut olarak sorulduğunda bazı kesimlerin çekinceleri ve itirazları olduğunu gösteriyor.

10.1. YEREL YÖNETİMLERİN GÜÇLENDİRİLMESİ

"Kamu hizmetleri mümkün olduğunca halkın seçtiği yerel kurumlarca yürütülmelidir" şeklindeki ilk cümle, dörtte üç oranında destek görüyor. Yüzde 12'lik bir kesim ise bu fikre karşı çıkıyor.

Grafik 55: Kamu hizmetleri mümkün olduğunca halkın seçtiği yerel kurumlarca yürütülmelidir. (%)

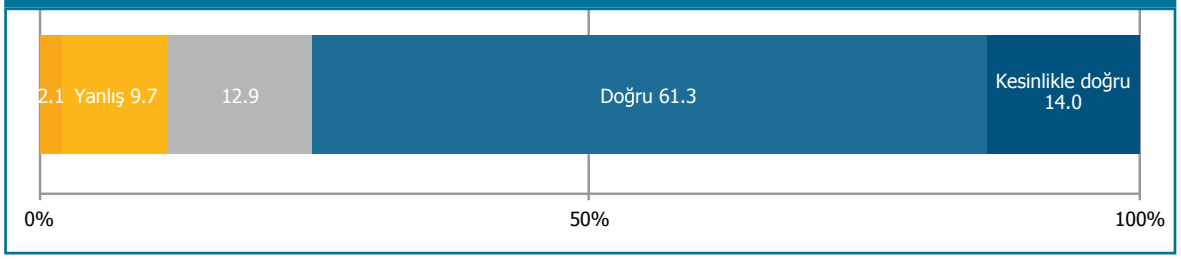

Farklı demografik ve siyasi kümelerde oranlar değişse de tüm kümelerde fikre katılanların oranı katılmayanların üstünde. Eğitim ve gelir arttıkça bir taraftan yerel yönetimlerin güçlendirilmesine destek verenlerin oranı biraz azalıyor, diğer taraftan da destekleyenler arasında "kesinlikle doğru" cevabı ile desteğini daha güçlü ifade edenlerin oranı biraz artıyor ve ortalama, eğitimli-eğitimsiz ve düşük gelirli-yüksek gelirli arasında fark göstermiyor.

Sağ-sol ekseninde de kendini siyasi olarak sağda görenlerden solda görenlere doğru gidildikçe destek artıyor. Ama sonuçta kendilerini nerede görürlerse görsünler görüşülen kişiler yerel yönetimlerin yetkilendirilmesini destekliyorlar.

Türkiye genelinde yüzde 75 olan destek oranı Kürtler arasında yüzde 83'e, BDP'liler arasında ise yüzde 93'e çıkıyor. MHP seçmenlerinin ise çoğunluğu desteklese de, yüzde 18 karşı çıkan ve yüzde 11 çekimser olanları toplayınca üçte birlik oranla fikre en karşıt küme MHP. Bu farklı oranlar, yerel yönetimlere daha fazla yetki verilmesi konusunun, kamuoyunda tartışıldığı gibi Kürt sorununda kilitlendiğine işaret ediyor. Görüşülen kişilere okunan diğer iki cümleye verilen cevaplar bu durumu çok daha açık hale getiriyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Ak Parti ve CHP seçmenlerinin ise bu konuda nötr bir tavır sergiledikleri, Türkiye ortalamasından farklı ortalamalara sahip olmadıkları görülüyor. Bu tespit şu açıdan aslında oldukça çarpıcı: Siyasete dair birçok konuda zıt görüşlere sahip olan bu seçmen gruplarının bu konuda hemfikir olmaları, oldukça nadir rastlanabilir bir durum.

Grafik 56: Kamu hizmetleri mümkün olduğunca halkın seçtiği yerel kurumlarca yürütülmelidir. (%)

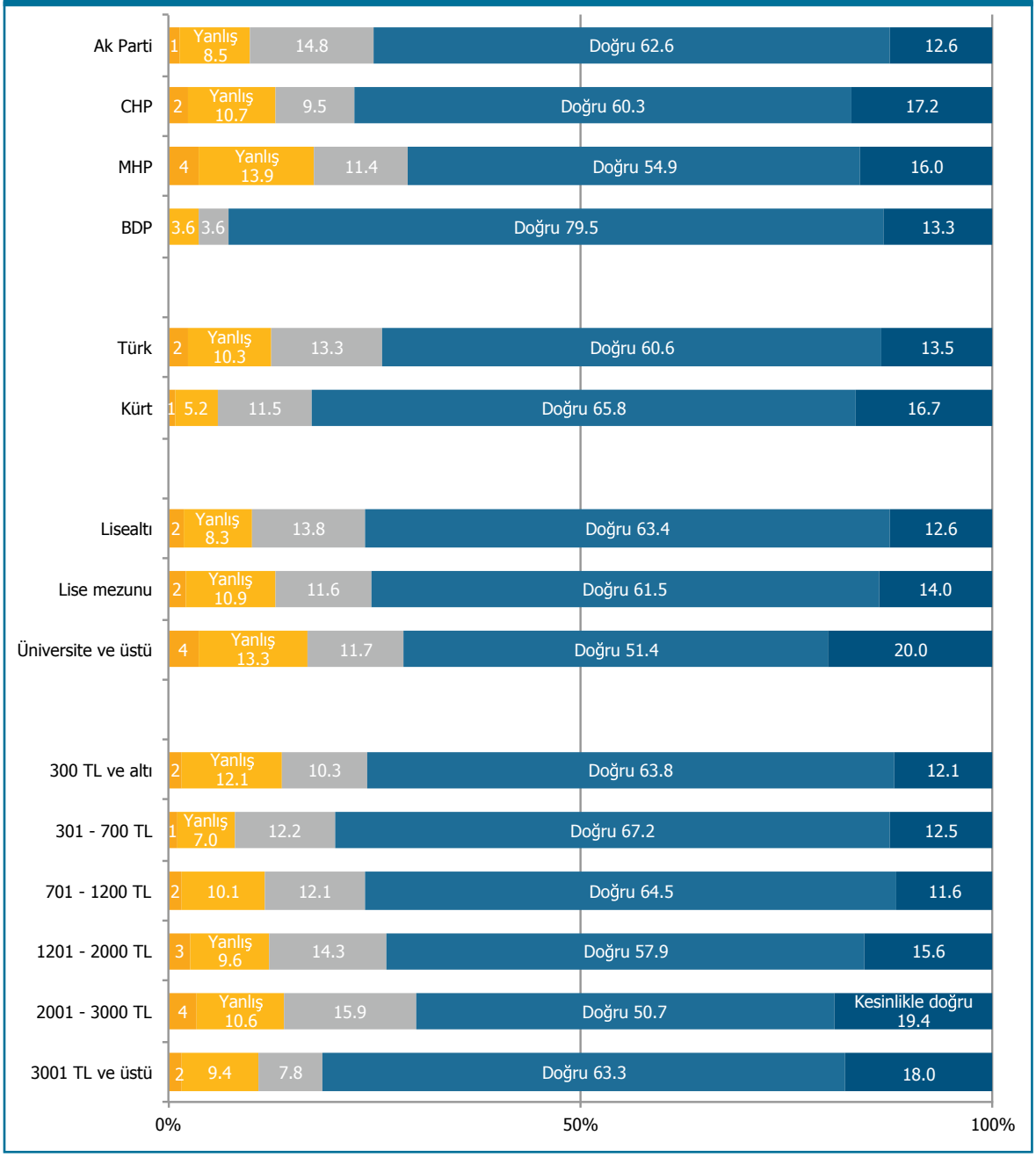

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

10.2. EK VERGİ DÜZENLEMELERİ

Yerel yönetimlerin yetkilerinin arttırılmasına dair ilk örnek, ek vergiler getirilmesiydi. "Seçilmiş yerel yönetimler yalnızca kendi bölgelerinde geçerli olmak üzere merkezî sisteme ek olarak vergi düzenlemeleri yapabilmelidir" cümlesi yüzde 33 oranında onay görüyor ve yüzde 48,5 oranında karşı çıkan bulunuyor.

Grafik 57: Seçilmiş yerel yönetimler yalnızca kendi bölgelerinde geçerli olmak üzere merkezi sisteme ek olarak vergi düzenlemeleri yapabilmelidirler. (%)

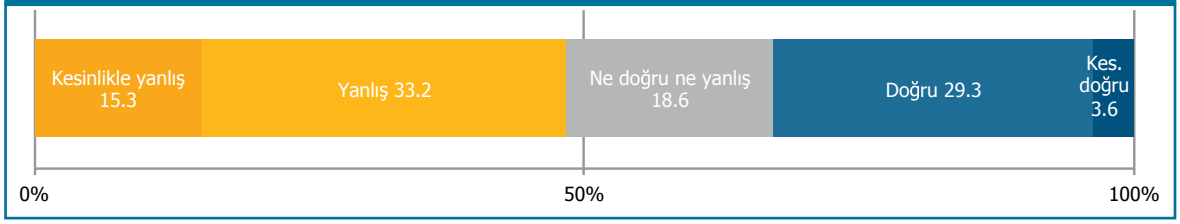

Kürtlerin yüzde 79'u, BDP'lilerin ise yüzde 87'si bu cümleye katılıyor. Bu konudaki tavırların parti tercihiyle yakından ilişkili olduğu diğer parti seçmenlerinin tavırlarına bakıldığında da anlaşılıyor: Ak Parti'liler Türkiye genelinden farklı düşünmese de, CHP seçmenleri yüzde 52 ve hele MHP seçmenleri yüzde 56 oranlarıyla ek vergi düzenlemesi fikrine karşı çıkıyorlar.

Siyasi tercihlere dair diğer unsurlar ise parti tercihi kadar belirgin değil. Sağ-sol ekseninde kişinin kendini nerede konumladığı fark yaratmıyor. Ek vergi düzenlemesini en çok isteyenler İslâmcı, demokrat ve sosyal demokratlar, en karşı olanlar ise ülkücü ve milliyetçiler.

Gelir ve eğitim seviyesinin, yerel yönetimlere dair genel soruda olduğu gibi bu soruda da etkisi olduğu görülüyor. Daha düşük gelirliler yüksek gelirlilere, nazaran lisenin altı bir seviyede eğitim almış olanlar lise ve üniversite mezunlarına nazaran yerel yönetimlerin ek vergi düzenlemesi yapması fikrini biraz daha yüksek oranlarda destekliyorlar.

Yerleşim yerine göre bakıldığında, düzenlemeleri en çok destekleyenler kentlerde oturanlar; ki onlarda dahi destekleyenlerin oranı yüzde 38'de kalıyor. Kırsal kesimlerde yaşayanlar ise pek desteklemiyor: Yüzde 57'si düzenlemelere karşı.

Özetle, yerel yönetimden genel ve teorik bir ifade ile bahsedince herkes hemfikir olabiliyor ancak konuyu ek vergi düzenlemeleri koymak gibi bir örnekle somut, pratik hale getirince fikirler biraz değişebiliyor. Ancak fikirlerin Kürtlerde, özellikle de BDP'lilerde ve MHP'lilerde ve CHP'lilerde değişmesi, konunun Kürt meselesine bağlı görüldüğünü teyit ediyor.

Kamuoyundaki tartışmalarda, yerel yönetimlerin ülke genelinde güçlendirilmesinin önünde Kürt meselesinin durduğu ifade ediliyor ve oldukça genel bir durumu ele alan bu soru, Kürt meselesi ile bağlantının toplum tarafından da bu şekilde algılandığına dair ipucu içeriyor. Yerel yönetimlerde anadili ele alan diğer somut örnek ise, zıt görüşleri soru işaretine yer bırakmayacak derece net bir biçimde ortaya koyuyor. (bkz. sayfa: 40)

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 58: Seçilmiş yerel yönetimler yalnızca kendi bölgelerinde geçerli olmak üzere merkezi sisteme ek olarak vergi düzenlemeleri yapabilmelidirler. (%)

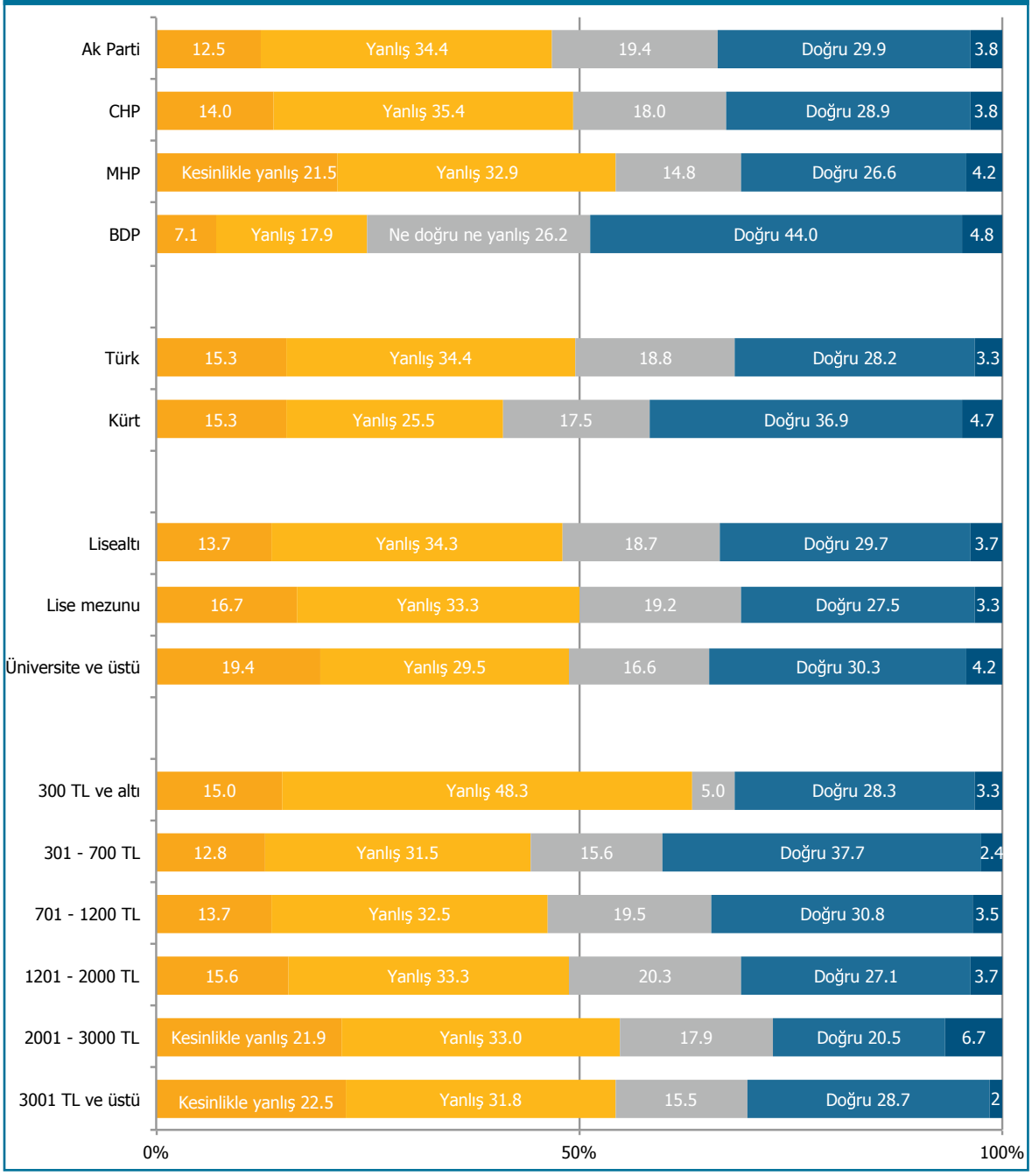

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

Kültürel kimliklerde çoğulcu yaklaşım, yerel yönetimler söz konusu olduğunda -yok olmasa da- göreli olarak düşüyor. Kürt meselesinin yarattığı ve bazen "teyakkuz"a varan tedirginlik hali, bir anlamda medya vb. kanallar aracılığıyla "öğrenilmiş" olan özgürlüğün ve çoğulculuğun da erozyona uğramasına neden oluyor. Ancak Kürt meselesi önemli bir mesele olsa da, herşeyi Kürt meselesine bağlamak doğru değildir. Yerel yönetimler meselesi de bu konulardan biri... Bütün toplumlar ve kuşkusuz Türkiye toplumu, geçirdiği sayısız badireler (en azından darbeler) nedeniyle "çelişkilerle" dolu. Ancak bu "çelişkiler" daha ziyade inşa edilmiş kurgular tarafından tanımlanır; oysa hayat "çelişki" olarak adlandırılan ama aslında iç içe geçişler, geçişkenlikler, kutuplara varmadan görülen ara renklerle doludur. Toplum, kutuplaşmalardan, başkalarından, "öteki" olarak tarif edilmiş olan kimliklerden korkmaktadır, ancak bu korkularından kurtulmak için hem devlet gibi "sabit" ve "güçlü" referanslara başvurabilmekte, hem de "özgürlükçü" yorumları destekleyebilmektedir.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

11. Yargının Rolü

11.1. KURUMLARIN DENETİMİ

Görüşülen kişilerin yüzde 84'ü "Cumhurbaşkanı, Hükümet, Ordu dahil hiçbir kurum yargı denetimi dışında bırakılmamalıdır" ifadesine katılıyor.

Grafik 59: Cumhurbaşkanı, Hükümet, Ordu dahil hiçbir kurum yargı denetimi dışında bırakılmamalıdır. (%)

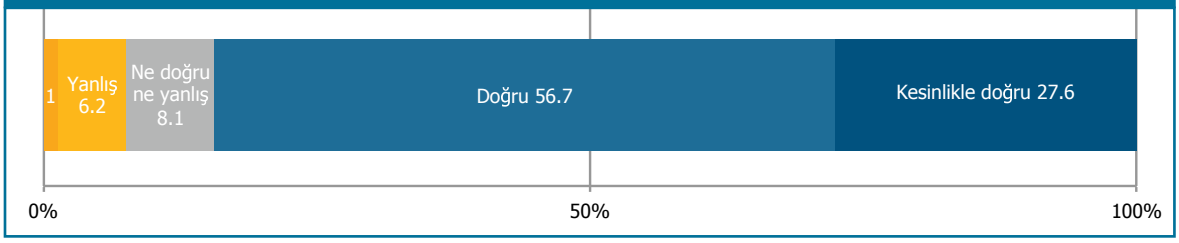

Hangi demografik veya siyasi kümeden bakılırsa bakılsın, herkes ifadeyi doğru buluyor ancak oranlar biraz değişiyor. Onay oranı gerek eğitim seviyesine gerekse gelir seviyesine göre değişmese de, onayını "kesinlikle doğru" cevabı ile vurgulama durumu eğitim ve gelir seviyesindeki artışla birlikte yavaş yavaş artıyor.

BDP'liler arasında bu cümleyi onaylayanların oranı Türkiye geneline nazaran 4 puan daha az, ama onaylamayanların çoğu bu ifade için "yanlış" veya "kesinlikle yanlış" demekten ziyade, kararsız kalarak "ne doğru ne yanlış" cevabını vermeyi tercih etmiş.

Referandumdaki tavırlara göre bakıldığında, siyaseten farklı görüşlere işaret eden onay farkları bulunmasa da, "yetmez ama evet"çiler hiçbir kurumun yargı denetimi dışında kalmaması gerektiğine, Türkiye ortalamasından biraz daha düşük oranda (yüzde 78) katılıyorlar.

Bu bulgular dışında, siyasi kimliğe, sağ-sol tanımlarına veya parti tercihine göre ortaya kayda değer farklar çıkmıyor, oranlar yüzde 80 ila 90 arasında değişiyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

11.2. ASKERÎ MAHKEMELER KALDIRILMALI MI?

"Askerî Mahkemeler kaldırılmalıdır" şeklindeki sade ifade görüşülen kişilerin yüzde 38'inden onay görürken, daha yüksek oranda (yüzde 46) bir kesim onaylamadığını ifade ediyor.

Grafik 60: Askeri mahkemeler kaldırılmalıdır. (%)

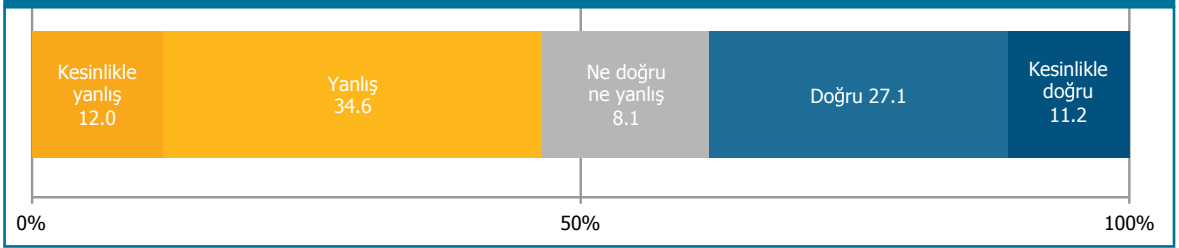

Diğer konularda farklı görüşleri ile ön plana çıkan bazı toplumsal kesimlerin bu konudaki farklılıkları da dikkat çekiyor. Ak Parti seçmenlerinin ortalamadan farklı oranlarda görüşte olmamalarına karşın, CHP ve MHP seçmenlerinin sırasıyla yüzde 55 ve 60 oranlarında Askerî Mahkemeler'in kaldırılmasına karşı oldukları anlaşılıyor. BDP'lilerin ise yüzde 75'i kaldırılmasından yana. Kürtlerin de yüzde 70'i kaldırılmasından yana.

Tercih edilen siyasi kimlik tanımı da bu ifadeye bakışla ilişkili: Askerî Mahkemeler'in kaldırılmasını en çok demokratlar ve muhafazakârlar ve ardından İslâmcılar ve sosyal demokratlar doğru buluyor. Buna karşılık bu ifadeyi en fazla yanlış bulanlar ülkücü ve Atatürkçüler.

Soru Askerî Mahkemeler'in tamamen kaldırılması mı gerektiğine, yoksa kaldırılıp yerine askerlerin sivil mahkemelerde yargılanması mı gerektiğine dair ipucu içermediğinden, görüşülen kişilerin hangi olasılığı düşünerek cevap verdikleri pek açık değil ve bu yüzden daha derin yoruma izin vermiyor.

11.3. YARGI GEREKİRSE DEVLETİ TUTABİLİR Mİ?

"Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireyin karşısında devletin tarafını tutabilmelidir." Toplum, böylesi bir durumda yargının devletin tarafını tutabilmesi konusunda ikiye ayrılmış görünüyor. Yüzde 45'i bu durumu doğru bulurken, yüzde 38'i karşı çıkıyor. Demografik ve siyasi kümelere göre bakıldığında, cevapların oldukça değişken olduğu, farklı toplumsal kümeler arasında çarpıcı fikir ayrılıkları bulunduğu anlaşılıyor.

Grafik 61: Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireyin karşısında devletin tarafını tutabilmelidir. (%)

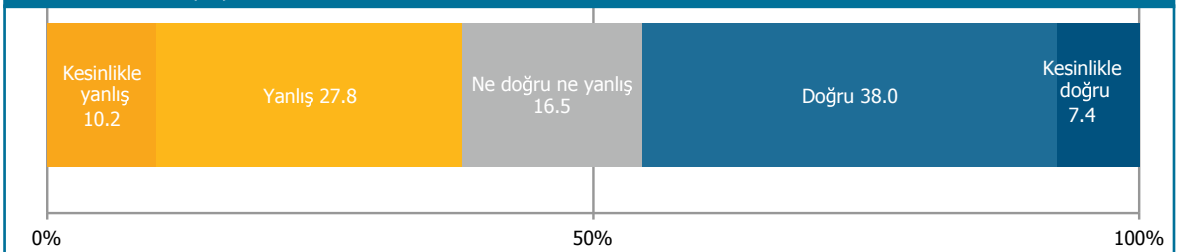

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

En eğitimsiz kümeyle en eğitimli küme arasında 6 puan fark bulunuyor ve daha eğitimli olanların bireyden yana görüşü daha çok dillendirdikleri anlaşılıyor. Geliri daha düşük olanlar da yargının böyle bir durumda devleti tutabileceğine daha fazla katılırken, gelir artışı ile bu oran düşüyor.

Devletin itibarı için yargının birey karşısında devleti tutabilmesi fikrine karşı çıkan yüzde 53'lük oranla Kürtler dikkat çekiyor. Aralarında ifadeye katılanlar ise yüzde 38 oranında kalıyor. Aleviler arasında da benzer bir durum var: Yüzde 50 karşı çıkıyor, yüzde 34 katılıyor.

Ak Parti'lilerin yüzde 50'si ve MHP'lilerin yüzde 51'i okunan cümleye katılmak suretiyle daha ziyade devlet tarafında yer aldıklarını daha güçlü bir şekilde belirtirken, CHP'liler yüzde 46 ve BDP'liler yüzde 47 oranlarında karşı çıkarak bireyi vurguluyorlar. Bu verilere bakarak bu konuda siyaseten iki kutuptan bahsetmek mümkün. Nitekim boykotçuların yüzde 50'si, referandumda "hayır" diyenlerin yüzde 43'ü de yargının devleti tutması fikrine karşı. "Evet" ve "yetmez ama evet"çiler ise yüzde 49 ve yüzde 50 oranlarıyla bu fikri onaylıyorlar. Kendini ülkücü, muhafazakâr ve milliyetçi olarak tanımlayanlar daha yüksek oranlarda devletin tarafında, demokratlar ve sosyal demokratlar ise daha yüksek oranlarda bireyin tarafında yer alıyorlar.

Sağ-sol ekseninde de mesele oldukça net: En sağdakiler yüzde 53 oranında devleti, en soldakiler ise yüzde 51 oranında bireyi destekliyor. Birey-devlet ilişkisinde hangisine vurgu yapıldığı sağ ve sol siyasi kimliklerin çok temel ve geleneksel tanımlarından biri olduğu için, elbette bu bulgu yeni bir bilgi sağlamıyor olabilir.

Ancak sağcılar arasında bireyi ve solcular arasında devleti vurgulayanlar olması, günümüzde Türkiye'de bu siyasi kimliklerin siyah-beyaz şeklinde bir zıtlık içermediğini göstermesi açısından not etmeye değer.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 62: Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireyin karşısında devletin tarafını tutabilmelidir. (doğru diyenler - %)

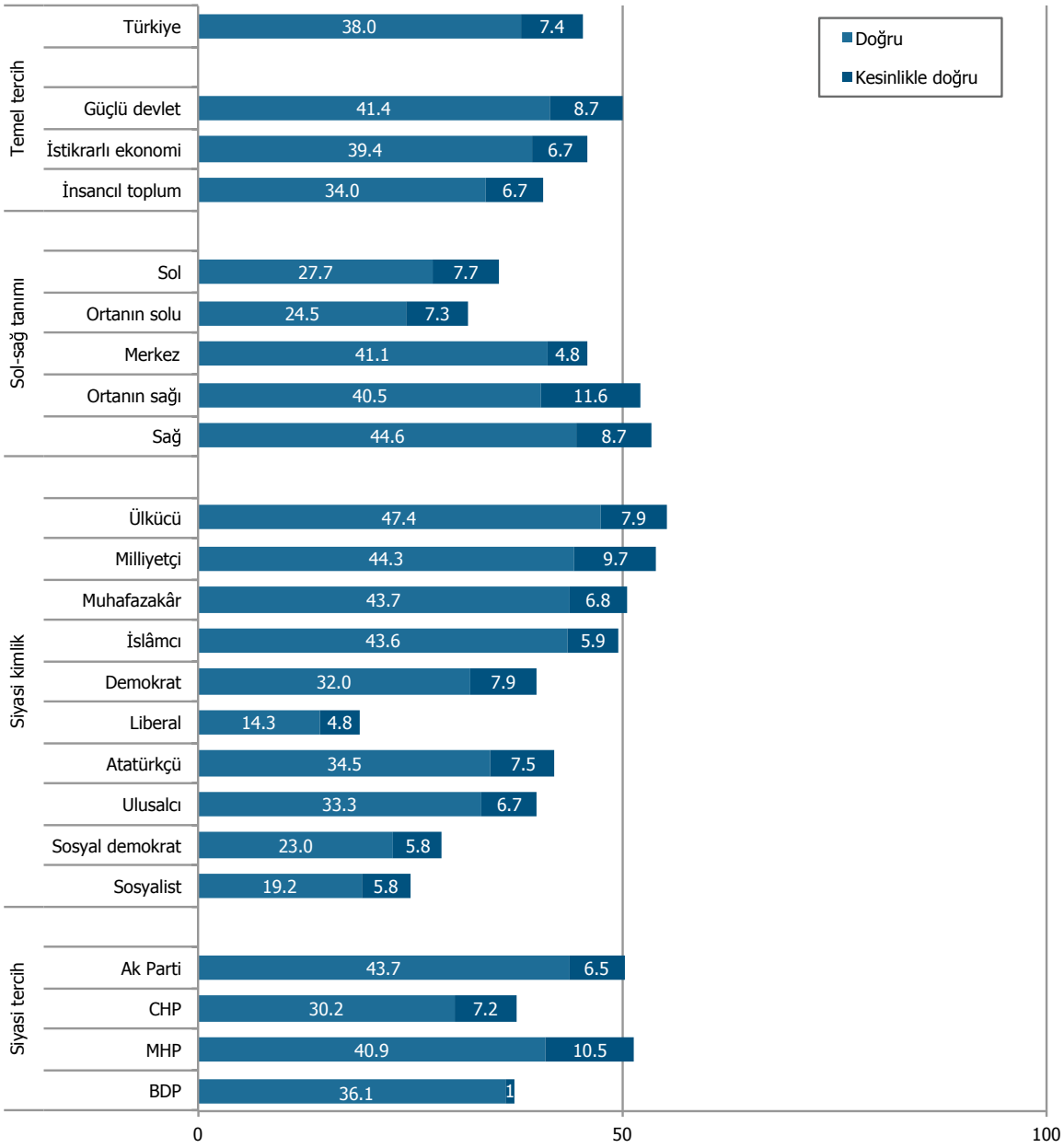

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

11.4. ANAYASADA YARGININ BİREYİ KORUMA GÖREVİ

Her ne kadar yargının birey-devlet uzlaşmazlığında gerekirse devleti tutabileceğine dair fikre ilk bakışta ayrılıklar bulunsa da, yargının bireyi koruma yükümlülüğünün anayasada yer alması gerekip gerekmediği sorulduğunda, bunun gerektiği konusunda halkın genel anlamda hemfikir olduğu görünüyor: Yüzde 77 "Yargı devleti değil, bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasaya konmalıdır" şeklindeki ifadeye katılıyor, yüzde 11 ise katılmıyor.

Grafik 63: Yargı devleti değil, bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasaya konmalıdır. (%)

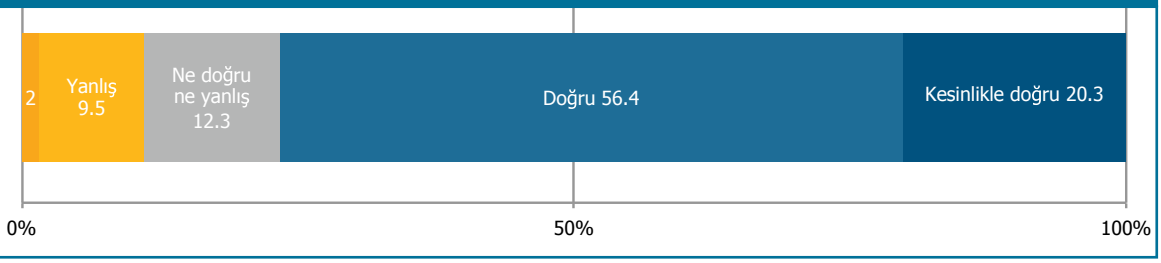

Demografik ve siyasi kümelere bakıldığnda birey-devlet uzlaşmasında yargının rolüne dair bir önceki sorudaki gibi önemli fikir ayrılıklarının olmadığı görülüyor . En çok dikkat çeken ise Kürtlerin farklı tavrı ve sağ-sol eksenindeki eğilim.

Eğitim seviyesine göre onay oranları açısından fark bulunmasa da, yargı denetimine dair soruda olduğu gibi, eğitim arttıkça "kesinlikle doğru" cevabını tercih edenler artıyor. Gelir düzeyi açısından bakıldığında , en düşük gelirli kesimin böylesi bir hükmün anayasaya konmasına daha çok, en yüksek gelirli kesimin daha az katılması da önemli bir fark olarak değerlendirilemez.

İfadeye Kürtlerin yüzde 86'sı, BDP'lilerin yüzde 86'sı ve boykotçuların yüzde 84'ü katılıyor. Siyaseten diğer uçta yer alan MHP'lilerin ise bu konuda tavrı bu şekilde keskin değil: Sadece 3 puan (yüzde 74) daha az katılıyorlar.

Yani anayasaya bireyin korunmasına dair bir hüküm konması konusunun kutuplaşma doğuran türden bir ifade olmadığı söylenebilir. Nitekim, siyasi kimlik tanımlarına göre fark olsa da sonuçta herkes ifadeye katıldığı için bir anlam çıkarmak mümkün değil.

Sağ-sol ekseninde yer alan herkes ifadeye katılsa bile, sağdan sola gittikçe ifadeye katılanların kademe kademe arttığı görülüyor ki, sağ-sol kalıplarının geleneksel konulara bakışını yansıttığı için bu durumun bir tutarlılık işareti olduğu söylenebilir.

Grafik 64: Yargı devleti değil, bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasaya konmalıdır (%)

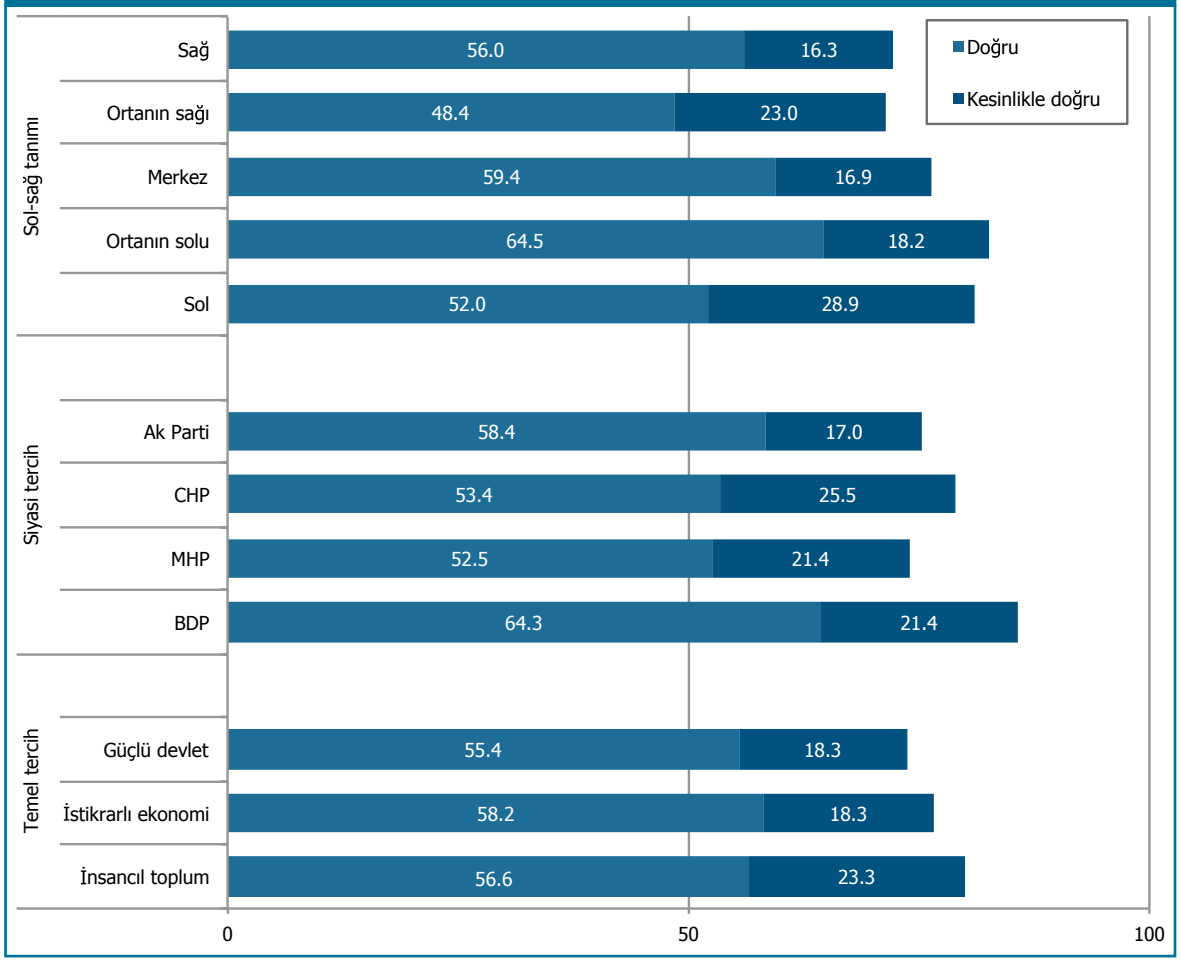

Bir önceki sorunun (11.3) cevaplarıyla beraberce bakıldığında, bireyi önceleyen bu yüzde 77'lik kümenin konu "devletin itibarı" olunca birey yerine devleti korumayı tercih ettiği görülüyor.

Tablo 11

Yargı devleti değil, bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasaya konmalıdır.	Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireyin karşısında devletin tarafını tutabilmelidir.			
	Kesinlikle yanlış / Yanlış (%)	Ne doğru ne yanlış (%)	Kesinlikle doğru / Doğru (%)	Toplam
Kesinlikle yanlış / Yanlış	3	1	6	11
Ne doğru ne yanlış	2	5	6	12
Kesinlikle doğru / Doğru	33	11	34	77
Toplam	38	16	46	100

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Değerlendirme

İlk olarak, daha önceki sorularda devletçi sert çekirdekte (Atatürk milliyetçiliği, başkent Ankara, resmi dil Türkçe vs.) daha ziyade "seküler-milliyetçi-sol" bir vurgu dikkat çekerken, devletin tarafının tutulması gerektiğini irdeleyen bu soruda söz konusu olan "devletin kutsallığı" mevzusunda eklenen "sağ-muhafazakar" vurgu da dikkat çekicidir. Başka bir ifadeyle, devletin kutsallığı (dolayısıyla bireylerin, toplumsal-kültürel kimliklerin zayıflığı) farklı kesimler tarafından farklı dürtülerle yeniden üretilebilmektedir.

Genel olarak bakıldığında, öyle anlaşılıyor ki, "devlet", "devlet itibarı", "devlet çıkarı" gibi tanımlar söz konusu olduğunda, toplumun önemli bir kesiminin gözünde "koruyan-kollayan" ama aynı zamanda "korunması gereken" yüce bir varlık canlanıyor. Bu kuşkusuz, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sosyalize oldukları atmosfer içinde yaratılmış olan âdeta "Tanrısal" bir devlet fikrinden bağımsız değil. Ancak "anayasa" söz konusu olduğunda, zihinlerde uyanan imaj "insana daha yakın bir metin". Bu metin insanı, insanın taşıdığı farklılıkları da taşıyabilme kapasitesine sahip. Dolayısıyla, bu yüzden sırf "devlet" söz konusu olduğunda, "birey" önemini kaybedebilse de, anayasa bir "yeryüzü" metni ya da "insan ürünü" bir metin olarak "birey"in öneminin yansıdığı bir metin olabiliyor. Bu değerlendirme, aynı zamanda bireyi koruyan bir anayasanın devletin "dokunulmaz kutsallığını" kıracak güvenilir ve demokratik bir araç olarak görüldüğüne de işaret ediyor olabilir.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

12. Yönetim ve Devlet Kurumları Arasında Denge

Ülke yönetiminde en büyük yetki ve gücün ve mutabakatsızlık durumlarında son kararı alma yetkisinin hangi kurumda olması gerektiğine dair iki soru ile, görüşülen kişilerin devlet kurumları arasındaki denge ve denetim mekanizmaları hakkındaki görüşleri alınması amaçlandı.

12.1. ÜLKE YÖNETİMİNDE EN BÜYÜK YETKİ

"Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı?" sorusuna görüşülen kişilerin yüzde 56'sı Meclis, yüzde 23'ü devlet başkanı, cumhurbaşkanı ve yüzde 20'si başbakan ve hükümet cevaplarını veriyor.

Grafik 65: Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı? (%)

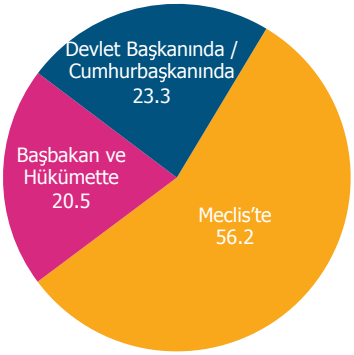

Cevaplar, gelir, eğitim, etnik köken gibi temel demografik özelliklere ve siyasi tercihlere göre değişkenlik gösteriyor.

Cevapların dağılımı gelir dilimlerine göre oldukça bariz biçimde farklılaşıyor. En düşük gelir dilimindekilerin yüzde 41'i Meclis'in en yetkili kurum olması gerektiğini düşünüyor. Halbuki en yüksek gelir diliminde bu oran yüzde 77. Buna karşılık düşük gelir diliminde "başkan" ve "başbakan" cevapları yüzde 30'lardayken, en yüksek gelir diliminde "başkan" cevabı yüzde 16, "başbakan" cevabı yüzde 7 oranlarına düşüyor.

"Meclis" cevabı lise altı eğitime sahip olanlar arasında Türkiye ortalamasına göre daha düşük seviyede kalırken (yüzde 48), üniversite mezunları arasında çok daha yüksek (yüzde 78).

Kadınlar "meclis" cevabını daha çok, erkekler daha az dile getiriyorlar.

Kürtler ve Aleviler meclise daha fazla önem veriyor. Kürtler arasında "başkan" ve "başbakan" cevapları orantılı olarak daha düşük, ancak Aleviler arasında "başbakan" cevabı oranı düşerken, "başkan" cevabının oranı sabit kalıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Parti tercihlerinde elbette fark görülüyor: Ak Parti'liler arasında "Yetki başbakanda ve hükümette olmalı" diyenlerin oranı yüzde 30. MHP'liler ise daha çok başbakan değil diğer iki kurumdan ve özellikle Meclis'ten yana. CHP'liler ve BDP'liler ise Meclis'i iyice vurguluyorlar: Sırasıyla yüzde 73 ve 80 oranlarında. İkinci seçenek ise CHP'liler için devlet başkanı, BDP'liler için başbakan ve hükümet.

Referandumda "evetçi" olanların en büyük yetkinin başbakanda olmasını, "hayırcı" olanların ise Meclis'te olmasını daha fazla tercih ediyor olmalarının siyasi tercihe göre çıkan tabloyu teyit eder nitelikte olduğu söylenebilir.

Grafik 66: Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı? (%)

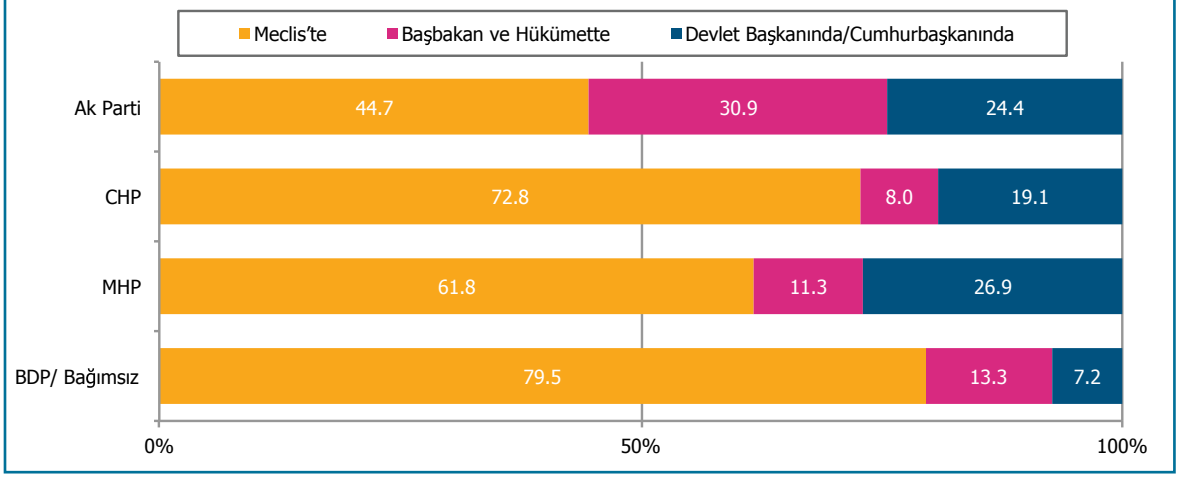

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Siyasi kimlik tercihlerine göre bakıldığında, sağdan sola doğru gidildikçe Meclis vurgusunun artması, sosyal demokrat ve demokratların Meclis'e, İslâmcı ve muhafazakârların başbakana ve ülkücülerin devlet başkanına ortalamalara kıyasla daha fazla vurgu yapıyor olmaları dikkat çekiyor.

Grafik 67: Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı? (%)

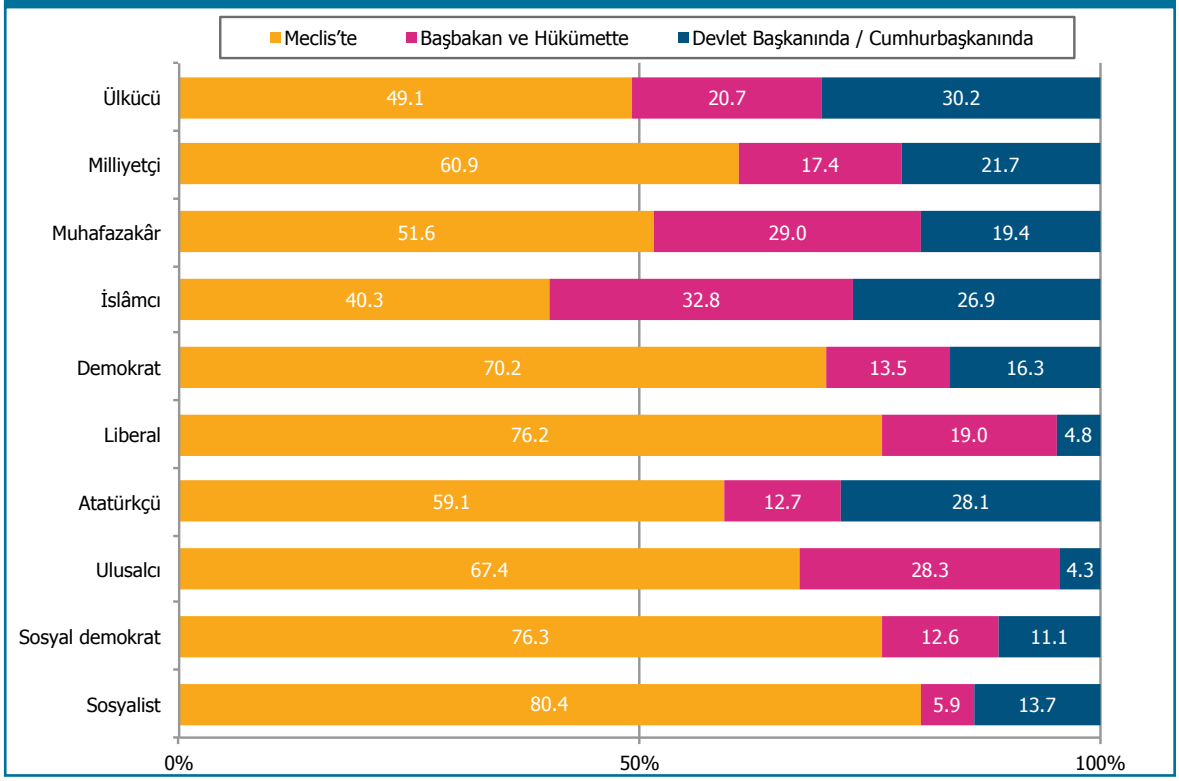

Yeni anayasanın tüm partilerin veya toplumun tüm kesimlerinin mutabakatı ile değil de iktidar tarafından yapılmasını yeterli bulanlar arasında en büyük yetkinin başbakanda hükümette olması gerektiğine inananlar iki katına çıkıyor. Benzer şekilde sürmekte olan anayasa hazırlık çalışmalarından memnun olan, çalışmaların kendi istediği şartlara uygun ilerlediğini düşünenler arasında da başbakan/hükümet cevabı ortalamanın iki katı.

Aşağıda (12.2) "devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son kararın hangi kurumda olması gerektiği"ne dair soruya verilen cevaplar da bu soruya verilen cevaplarla tutarlı görünüyor: Son kararın hükümette olması gerektiğine inananlar arasında en fazla yetkinin başbakanda/hükümette olması gerektiğine inananlar yüzde 20'den 2,5 katına, yani yüzde 50'ye çıkıyor. Son karar mercii olarak meclisi görenler arasında ise en büyük yetkinin mecliste olması gerektiğine inananlar yüzde 56'dan yüzde 76'ya çıkmış.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

12.2. SON KARAR YETKİSİ KİMDE OLMALI?

"Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar hangisine ait olmalıdır?" sorusuna yüzde 44 oranında "anayasa mahkemesi", yüzde 39 oranında "meclis" ve yüzde 17 oranında "hükümet" cevabı veriliyor.

Grafik 68: Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar hangisine ait olmalıdır? (%)

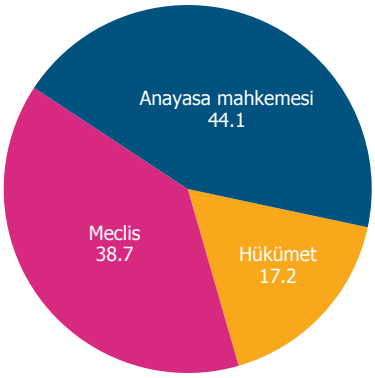

Demografik kümelere göre bakıldığında:

Lise altı hükümete, lise mezunları Meclis'e, üniversiteliler ise Anayasa Mahkemesi'ne son karar yetkisi verilmesi gerektiğini daha yüksek oranlarda düşünüyor.

Erkekler Meclis'i, kadınlar hükümeti daha fazla söylüyor.

Kürtler Meclis'i 16 puan, Aleviler Anayasa Mahkemesi'ni 10 puan daha fazla söylüyor.

Siyasi tercihlere göre bakıldığında:

Ak Parti'liler arasında "hükümet" 7 puan, CHP'liler ve MHP'liler arasında "anayasa mahkemesi" sırasıyla 8 ve 6 puan ve BDP'liler arasında "meclis" 38 puan daha fazla söylenmiş. BDP'liler son kararı meclisin vermesi gerektiği görüşünü Türkiye ortalamasının iki katından daha fazla dillendirmişler.

Halk oylamasında Hayırcı olanlar arasında "anayasa mahkemesi", boykot edenler arasında "meclis" cevaplarında oranların daha yüksek olması dikkat çekiyor.

İslâmcılar ve muhafazakarlar hükümete, demokratlar Meclis'e, Atatürkçüler de Anayasa Mahkemesi'ne daha fazla vurgu yapıyor. Sosyal demokratların yarısı Meclis, neredeyse o kadarı mahkeme ve sadece yüzde 7'si hükümet son karar mercii olmalıdır diyor.

Sağ-sol ekseninde cevap dağılımlarının profili kabaca aynı olsa da sağdan sola doğru hükümet cevabı artıp Anayasa Mahkemesi cevabı azalıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 69: Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar hangisine ait olmalıdır? (%)

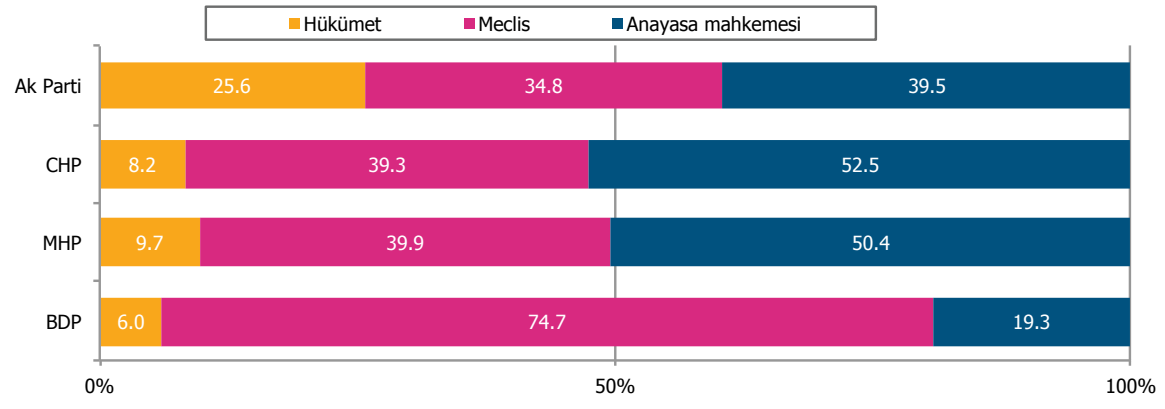

Kendi seçtikleri parti iktidarda olan Ak Parti'liler son karar mercii olarak hükümeti daha fazla tercih ederken, CHP ve MHP'lilerin, Alevilerin, üniversite mezunlarının, Hayırcıların, Atatürkçülerin Anayasa Mahkemesi'ni ön plana çıkarıyor olmaları, iktidar karşıtlığı ile şekillenen siyasi bir içgüdü ile değerlendirdiğine dair ipucu içeriyor. Nitekim, laiklik, Atatürk ilkelerine ve Askerî Mahkemeler'e dair üç soru ile beraber incelendiğinde, bu tespit daha da netleşiyor.

İlk olarak, laikliğin anayasada kalmasına dair inanç arttıkça Anayasa Mahkemesi'nin son kararı vermesi gerektiğine dair inanç artıyor. Aynı zamanda Anayasa Mahkemesi son karar mercii olsun diyenler arasında "Anayasa Atatürk ilke ve inkılâpları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir" cümlesine destek daha fazla ama "Askerî Mahkemeler kaldırılsın" önermesine de daha fazla itiraz ediliyor.

Değerlendirme

Bu bölümde oranların "satır aralarında" oldukça ilginç bulgular görülebiliyor. Herşeyden önce yıllardır Türkiye'de yapılan kamuoyu araştırmalarında Meclis'in itibarı/güvenilirliği oldukça düşük oranlarda (hatta medyadan hemen önce) son sıralarda seyrederken, bu araştırmada önemli bir prestij elde ettiği anlaşılıyor. Ve yine anlaşılan o ki, "devlet" kavramı, "Meclis" sözcüğü ile yumuşuyor ve kutsallık, erişilmezlik niteliklerinden sıyrılarak elle tutulur bir kavram ve aygıt haline geliyor. Bu vesileyle Meclis, çoğulluğun yansıdığı bir yer olarak görülüyor. Ancak gene "garantici" bir mantıkla, "çatışma olacaksa", görüşmecilerin önemli bir kesimi için, çoğulculuktan da vazgeçilebiliyor; bu yüzden "devleti" koruma fikri, yani "hakem" ya da Anayasa Mahkemesi bir tür garanti olarak devreye giriyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

13. Seçim ve Siyaset

13.1. SEÇİM BARAJI

Seçime katılan partilerin Meclis'e girebilmeleri için en az yüzde 10 oranında oy almalarını gerektiren seçim barajı ile ilgili olarak, görüşülen kişilere bu barajın yüzde 4 oranına düşürülmesi önerisi hakkında ne düşündükleri soruldu. Yüzde 37 bu öneriyi doğru bulurken, yüzde 42 yanlış buluyor.

Grafik 70: Seçim barajı en çok yüzde 4 olmalıdır. (%)

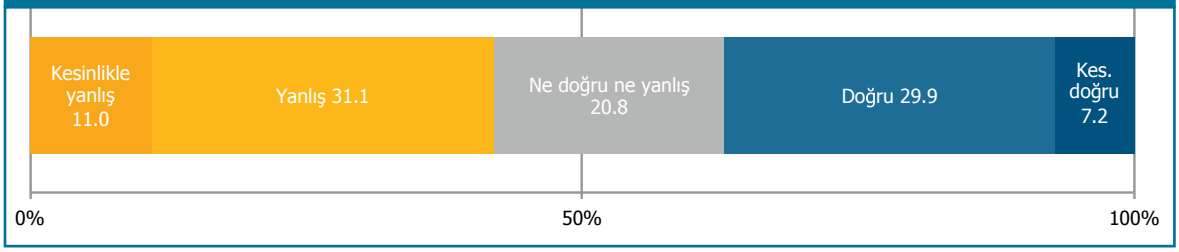

Yüzde 4 seçim barajı önerisini en çok destekleyenler Kürtler (yüzde 68 oranında) ve özellikle BDP seçmenleri (yüzde 88 oranında).

Öneriyi ortalamadan daha yüksek oranda destekleyen diğer kümeler arasında Aleviler (yüzde 54) ve CHP seçmenleri (yüzde 46) dikkat çekiyor. Sosyal demokratlar ve demokratlar arasında da destek oranları yüksek. Sağ-sol ekseninde sola doğru gidildikçe desteğin arttığı görülüyor.

Seçim barajının yüzde 4'e düşürülmesine karşı çıkan toplumsal gruplar da tahmin edilebileceği gibi şöyle: Kendini ülkücü olarak tanımlamayı tercih edenlerin yüzde 57'si, MHP seçmenlerinin yüzde 55'i öneriye katılmıyor. Milliyetçi ve muhafazakâr tanımları tercih edenlerin de yarısı katılmıyor. Ak Parti seçmeni ise yüzde 47 oranında karşı çıkan ve yüzde 29 oranında katılan ile barajın yüzde 4 olması taraftarı değil.

Gelir seviyesi arttıkça düşük baraja karşı olanların artması dışında, demografik özellikler bakımından çok önemli farklılıklar göze çarpmıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 71: Seçim barajı en çok yüzde 4 olmalıdır. (%)

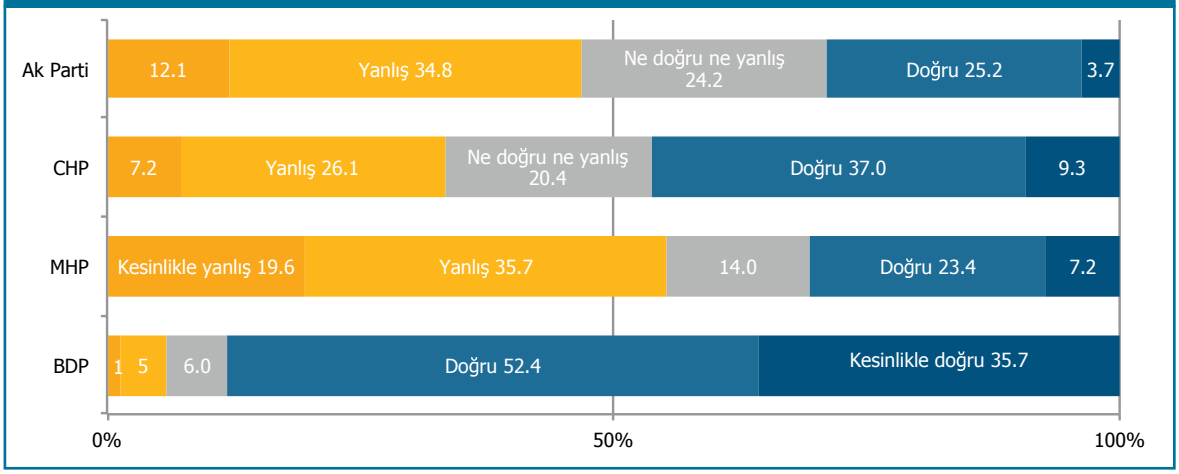

13.2. SEÇİLMİŞ KİŞİLERİN GÖREVDEN ALINMASI

"Milletvekili, belediye başkanı gibi siyasi görevlere seçilenler, seçimi beklemeden bölgelerindeki seçmenlerin belirli bir sayısının imzası ile görevlerinden alınabilmelidir" cümlesi görüşülen kişilerin üçte ikisinin katıldığı bir cümle oldu.

Grafik 72: Milletvekili, Beleldiye Başkanı gibi siyasi görevlere seçilenler, seçimi beklemeden bölgelerindeki seçmenlerin belirli bir sayısının imzası ile görevlerinden alınabilmelidir. (%)

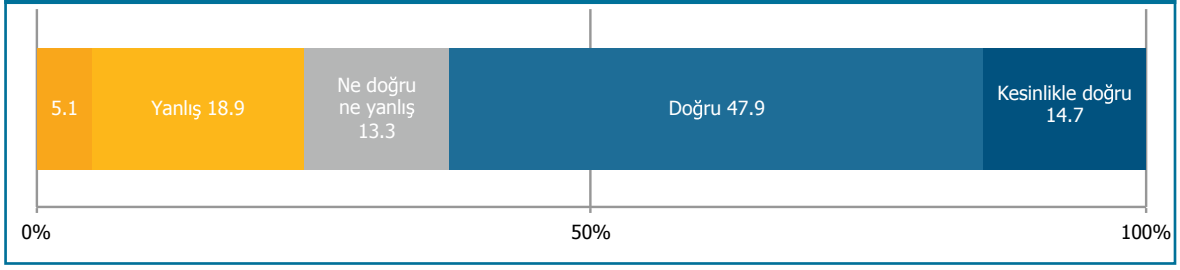

Genel eğilim farklı siyasi ve demografik kümelerde pek de değişmiyor, genel olarak herkes katılıyor. Destek oranı farklı olan şu kümeler dikkat çekiyor:

Fikri en çok destekleyenler yüzde 66 oranıyla CHP seçmenleri.

Kürtler ortalamaya kıyasla bu fikre biraz daha karşılar. Yarısından fazlası onaylıyor ama onaylamayan oranı yüzde 31 ile biraz yüksek. BDP seçmenlerinin ise yüzde 46'sı doğrudan karşı olduğunu belirtmiş.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

13.3. SİYASİ PARTİLERİN KAPATILMASI

Görüşülen kişilerin yüzde 61'i "siyasi partiler şiddetle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdır" cümlesini onaylıyor.

Grafik 73: Siyasi partiler şiddetle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdırlar. (%)

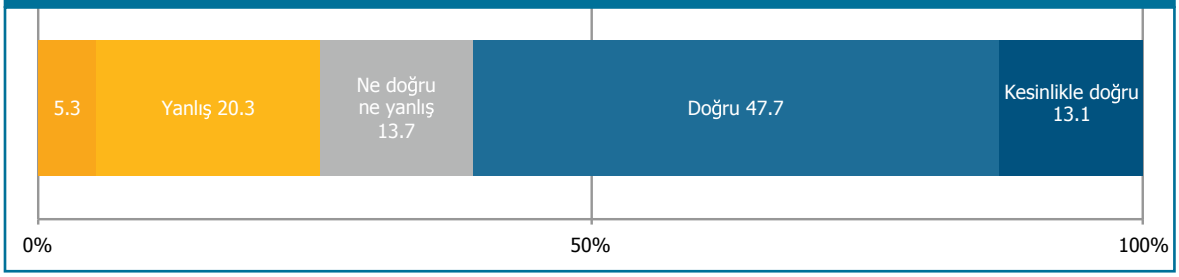

Parti kapatılmasına en karşı olan grupların geçmiş deneyimden dolayı hassas olan seçmenler olduğu söylenebilir:

- BDP'lilerin yüzde 88'i parti kapatılmasına karşı.
- Ak Parti'lilerin yüzde 64'ü parti kapatılmasına karşı.
- Kürtlerin yüzde 83'ü parti kapatılmasına karşı.

Siyasi kimlikler arasında parti kapatılmasına en karşı olanlar sırasıyla sosyal demokratlar, demokratlar ve Atatürkçüler.

Aleviler de yüzde 69 oranında parti kapatma fikrine karşı çıkıyor.

Partilerin gerekirse kapatılabileceğini Türkiye genelinden daha yüksek oranlarda düşünenler olarak MHP'liler ve ülkücüler dikkat çekiyor.

Ülkücülerin yarısından fazlası "partiler kapatılmamalıdır" şeklindeki fikre katılmıyor. Ancak her ne kadar MHP'liler yüzde 34 oranında bu fikre katılmasalar da, yüzde 51'i fikri desteklediğinden dolayı, seçmen grubu olarak parti kapatmanın karşısında durduklarını söylemek gerekiyor.

Demografik kümeler açısından, parti kapatılması fikrine karşı olanların oranı yaş arttıkça ve eğitim ve gelir düştükçe artıyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Grafik 74: Siyasi partiler şiddetle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdırlar. (%)

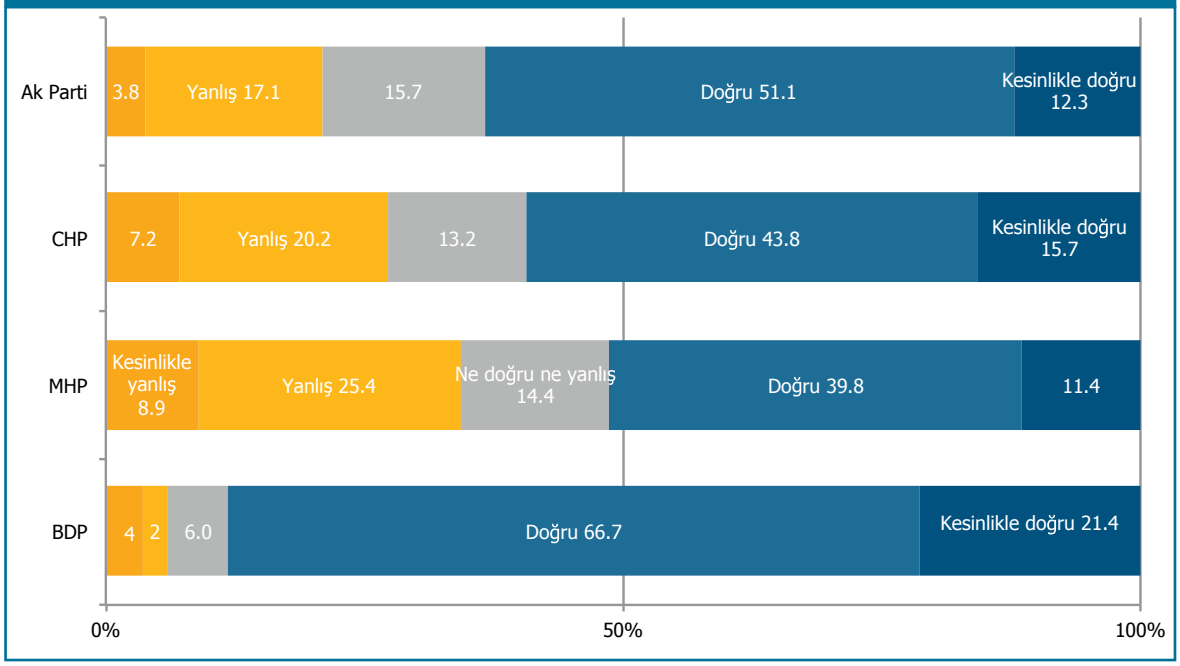

Grafik 75: Siyasi partiler şiddetle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdırlar. (%)

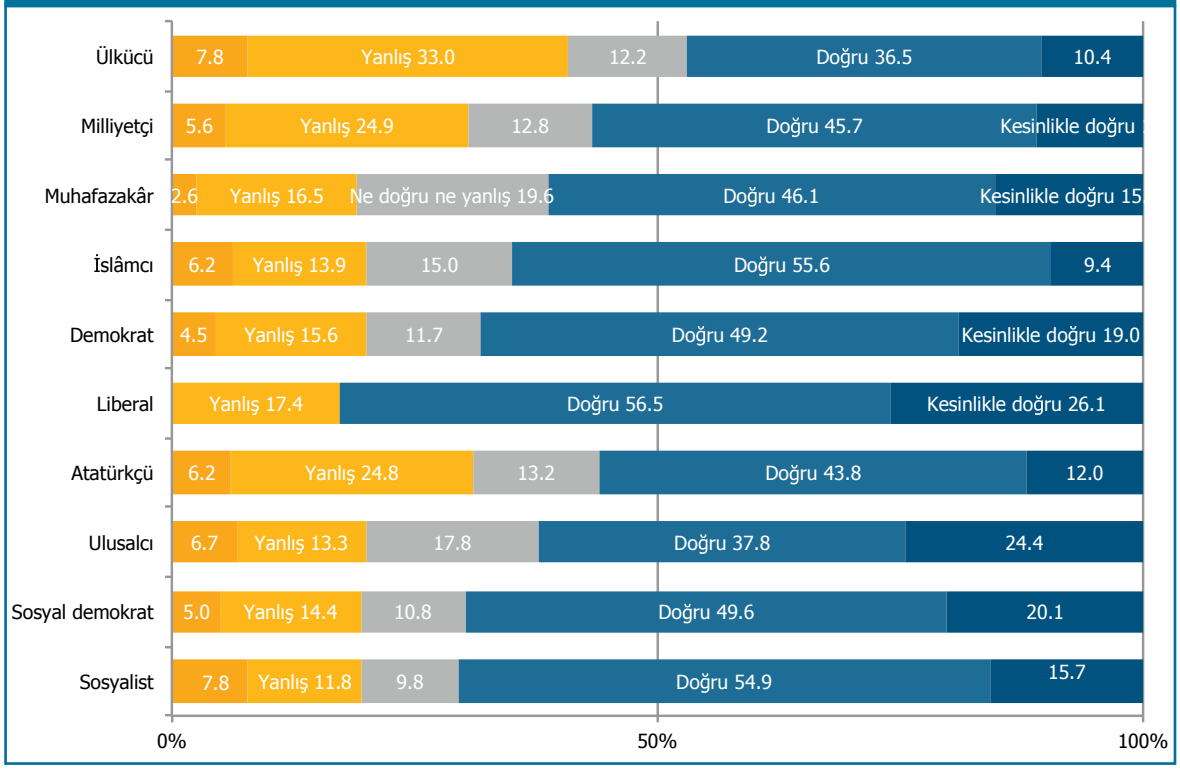

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

14. Anayasada Askerlik

Türkiye'de halen tüm erkeklere zorunlu olan askerlik hizmeti, toplumun büyük bir kısmı için (yüzde 70) yeni anayasada aynı şekilde kalmalı ve zorunlu olmaya devam etmelidir. Ancak her on kişinin üçü profesyonel orduya geçilmesi, zorunlu askerlik yerine sosyal hizmet, vicdani red hakkı gibi olasılıklara yeni anayasada yer verilmesini tercih ediyor.

Grafik 76: Askerlik konusunda bu görüşlerden hangisinin anayasada yer almasını istersiniz? (%)

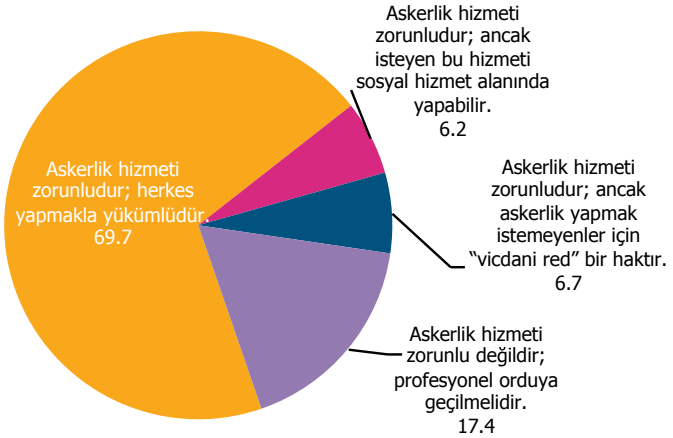

Kimlerin askerlikle ilgili görüşlerinin toplum genelinde farklı olduğuna veya hangi demografik unsurların bu konuya etki ettiğine baktığımızda ilk dikkati çeken, gelir ve eğitim seviyesi düşük kümelerde askerliğin zorunlu kalması talebi daha yüksek ve profesyonel orduya geçilmesi talebi genele nazaran daha düşük kalırken, daha yüksek gelir ve eğitim seviyesi gruplarında profesyonel ordu talebinin hızla artması. Aslında sosyal hizmet ve vicdani red talepleri de aynı şekilde artıyor ancak zorunlu hizmetten profesyonel orduya olan kayma oldukça çarpıcı.

Erkeklerin de profesyonel orduyu daha fazla tercih ettikleri görülüyor. Yaşın etkisi ise iki türlü görülüyor: Gençler sosyal hizmeti ve vicdanı reddi toplamda beş puan daha fazla, yaşça en büyük grup ise neredeyse beş puan daha az dillendirmiş.

Siyasi kimlikler açısından bakıldığında, farklı kimlikleri benimseyenlerin statükoyu korumak konusunda aslında birbirlerinden çok da ayrışmadığı, cevap oranlarında aynı sıralamanın korunduğu ve her kimlikten grupta hem vicdani reddi, hem sosyal hizmeti hem de de profesyonel orduya geçişi dile getirenler olduğu görülüyor.

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Demokratlar ve sosyal demokratlar zorunlu hizmeti yarıdan da az oranlarda desteklediğinden dolayı, diğer siyasi kimlikleri tercih edenlerden farklı bir bakış açısına sahipler. Sağ-sol ekseninde de açıklayıcı nitelikte değişimlere rastlanmıyor.

Siyasi tercih diğer bir çok konuda olduğu gibi, askerlik konusunda da oldukça belirleyici. Ak Parti ve MHP seçmenleri zorunlu askerlik hizmetini ortalamadan da yüksek oranlarda, sosyal hizmet ve vicdani reddi ise daha düşük oranlarda destekliyor. Aralarında profesyonel orduyu destekleyenlerin oranı ise Türkiye genelinden farklı değil.

CHP'lilerin ayrışan özelliği ise, zorunlu hizmeti ilk sıraya koysalar da, sosyal hizmet olasılığına ortalamadan daha fazla vurgu yapmaları. BDP'lilerin askerliğe bakışı ise çok farklı: Yarısı yeni anayasada vicdani reddin, dörtte biri ise profesyonel ordunun yer alması gerektiğini savunuyor.

Grafik 77: Askerlik konusunda aşağıdaki görüşlerden hangisinin anayasada yer almasını istersiniz? (%)

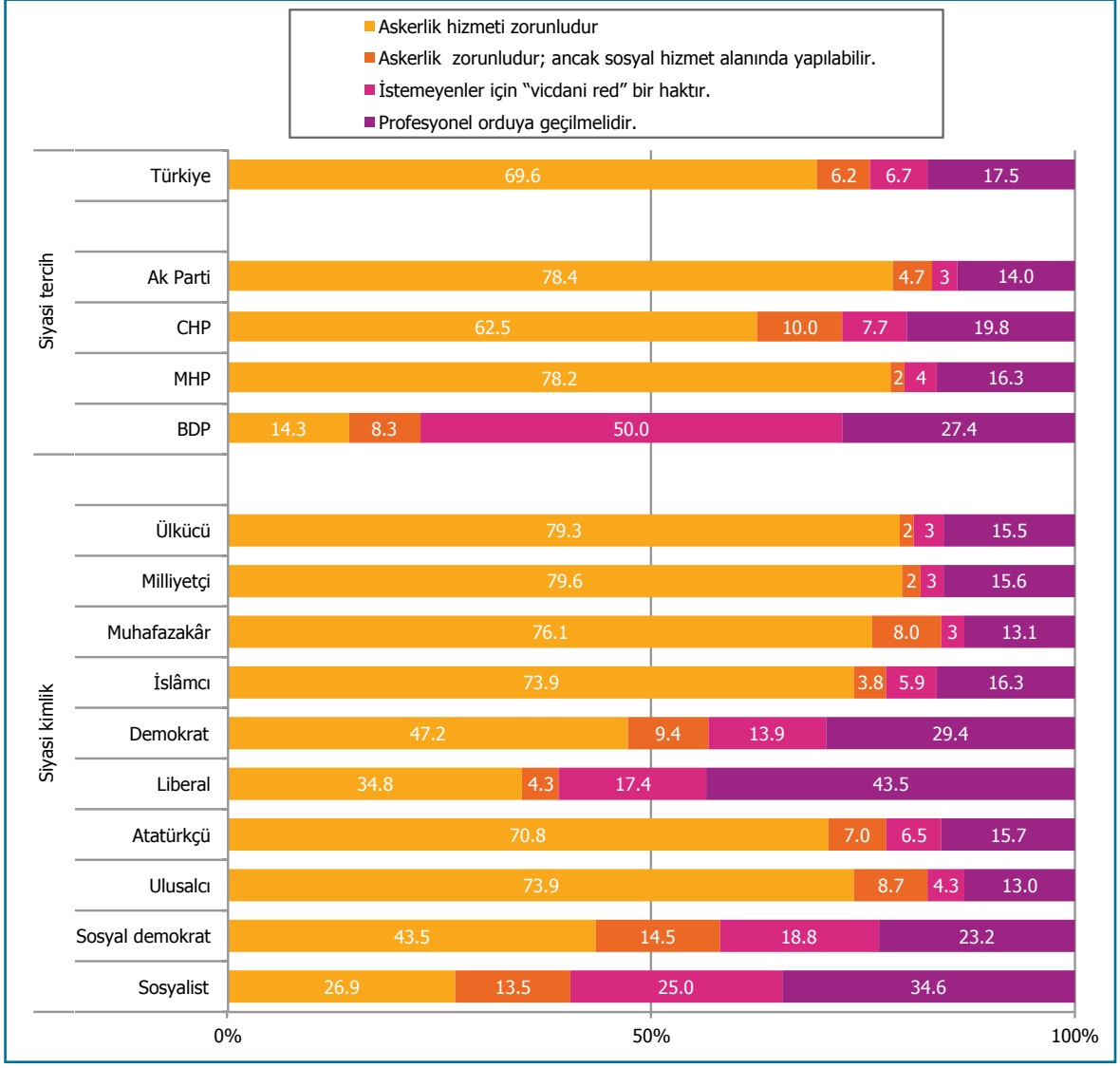

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

Askerliğin zorunlu olmayabileceği, bunun yeni anayasada bu şekilde tanımlanmayabileceğine dair görüşe destek toplumun farklı kesimlerinde yüzde 15'ten 85'e kadar, yani oldukça büyük bir skalada değişebiliyor.

Ancak bulgularda iki ana damar görülüyor: Birinci olarak, gelir ve eğitim seviyesi düşük olanlar profesyonel ordu kurulması olasılığında, orduya kendilerinin gitme olasılığının çok daha yüksek olduğunu anladıklarından karşı çıkıyor ve askerliğin tüm erkekler için zorunlu olmasını savunuyorlar. İkinci olarak ise, Kürtler arasında kimlik talebi daha yüksek olan kesimi temsil eden BDP'lilerin vicdani ret talepleri oldukça baskın.

Askerlik hizmetinin şu anki durumunun değiştirilmesine dair tartışmalarda sunulan olasılıkların bu iki damarın taleplerini dikkate alması, adil ve hakkaniyetli bir düzenleme önermesi gerekiyor.

Grafik 78: Askerlik konusunda aşağıdaki görüşlerden hangisinin anayasada yer almasını istersiniz? (%)

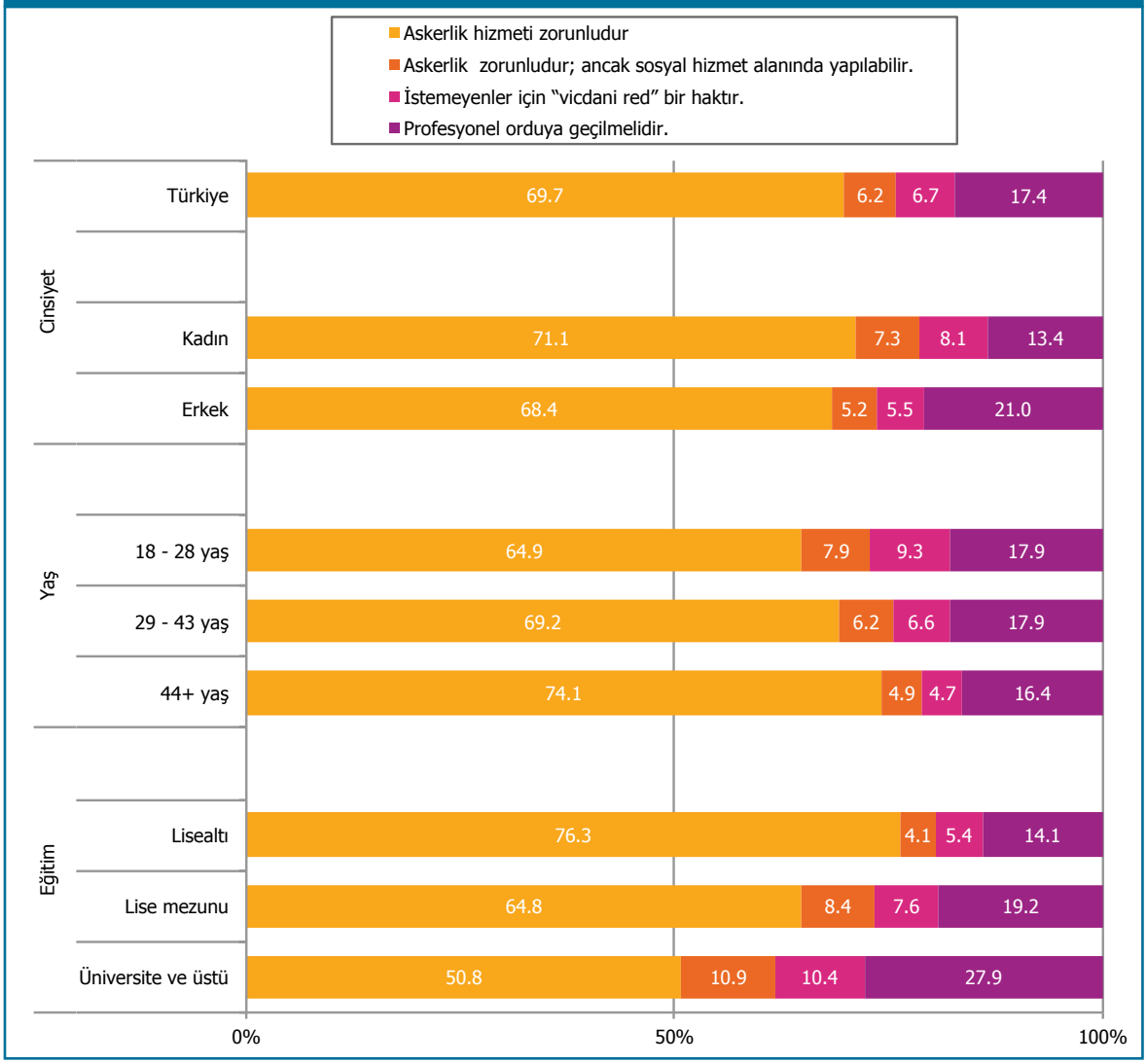

Saha çalışmasının sonuçlarına ilişkin detaylı grafik ve tablolara www.anayasaizleme.org/anket adresinden ulaşabilirsiniz.

15. Anayasaya Dair Beklenti ve Taleplerde Kümelenmeler

Anayasaya dair beklenti ve taleplerin ölçülmeye çalışıldığı tüm soruları bir arada değerlendirerek kümeleme analizi (*clustering analysis*) yapıldığında cevaplar üzerinden toplumda üç küme görülüyor.

Kümeleme analizinde kümelenmeleri en etkin ve güçlü biçimde belirleyen ilk beş soru, etki gücü sırasıyla sağdaki tabloda cevap seçenekleriyle beraber verilmiştir.

Tablo 12

Sorular	Cevap Seçenekleri
Ülkenin resmî dili ne olmalıdır?	· Yalnızca Türkçe olmalıdır. · Türkçenin yanısıra, bu topraklardaki diller resmî dil olabilir.
Temel eğitimde eğitim dili ne olmalıdır?	· Yalnızca Türkçe olmalıdır. · Türkçenin yanı sıra herkes ana babasından öğrendiği anadilinde, konuştuğu dilde eğitim alabilir.
Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir.	Kesinlikle yanlış / Yanlış / Ne yanlış ne doğru / Doğru / Kesinlikle doğru
Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalıdır?	· Meclis'te · Başbakan ve Hükümette · Devlet Başkanında-Cumhurbaşkanında
Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar hangisine ait olmalıdır?	· Hükümet · Meclis · Anayasa Mahkemesi

Görüldüğü gibi farklılaşmayı veya farklı pozisyon alışı en güçlü biçimde belirginleştiren ilk iki soru resmî dil ve eğitim dili meselesi. Üçüncü sırada Atatürk milliyetçiliği meselesi ve dördüncü, beşinci sırada da devletteki "denge ve denetleme" sistematiğine dair sorular geliyor.

Yine kamuoyundaki tartışmalardan da biliyoruz ki, yeni anayasa yapım sürecine dair en hararetli tartışmaların döndüğü sorular da yine bunlar.

Bu üç kümenin bu sorulara verdikleri cevaplara bakmadan önce demografik yapıları incelendiğinde şu noktalar dikkati çekiyor:

Tablo 13

Küme büyüklüğü	% 43.5	% 42.4	% 14.1
	1.Küme	2.Küme	3.Küme
Cinsiyet	Kadın erkek oranı eşit	Kadın erkek oranı eşit	Erkek ağırlıklı (% 60)
Eğitim	Üniversite eğitimliler % 18	Üniversite eğitimliler % 7	Üniversite eğitimliler % 20
Etnik köken	Kürtlerin büyük çoğunluğu bu kümededir		
Din - mezhep		Bu kümede Alevi yoktur	
Sol - sağ	· Solcular % 32'si · Sağcılar % 16'sı	· Solcular % 5'i · Sağcılar % 44'ü	· Solcular % 27'si · Sağcılar % 25'i
Siyasal kimlik	· İslâmcı % 26 · Atatürkçü % 27 · Demokrat % 22		
Siyasi tercih	· Ak Parti % 28 · CHP % 13 · MHP % 1 · BDP % 29	· Ak Parti % 64 · CHP % 7 · MHP % 8 · BDP yok	· Ak Parti % 27 · CHP % 37 · MHP % 16 · BDP % 2

Resmî dil

Birinci kümedekilerin beşte dördünden fazlası diğer dillerin de resmî dil olabileceğini düşünüyor.

Grafik 79: Ülkenin resmî dili ne olmalıdır? (%)

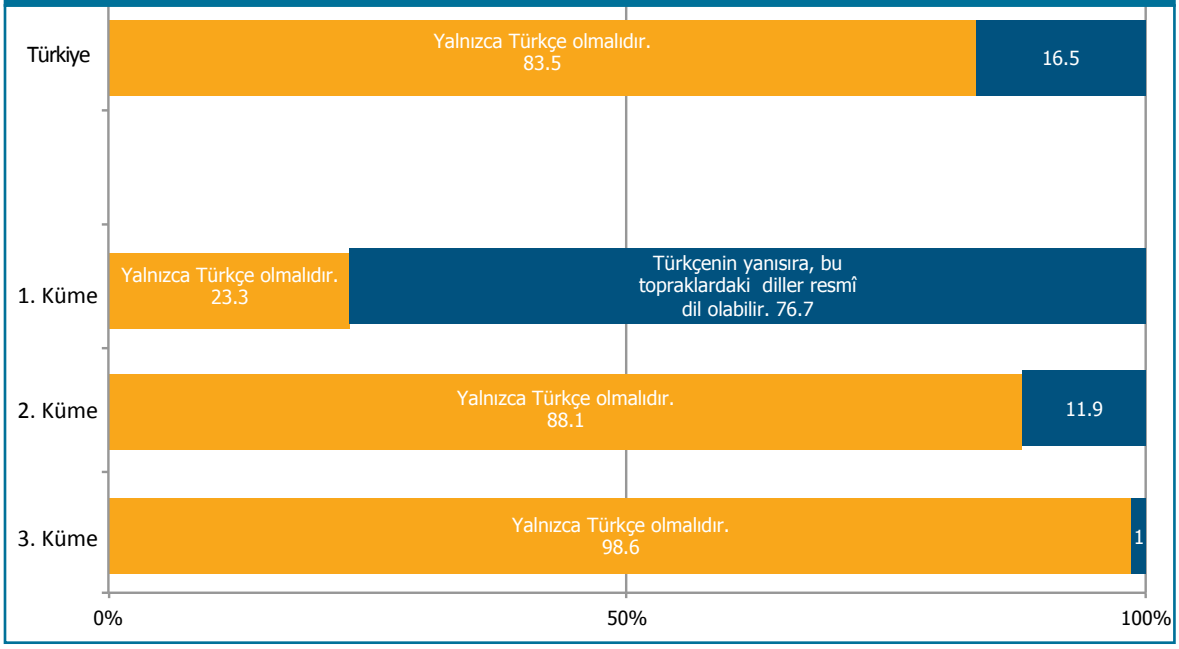

Eğitim dili

Birinci kümedekilerin yüzde 95'i eğitim dilinin anadilde olabileceğini kabul ediyor.

Grafik 80: Temel eğitimde eğitim dili ne olmalıdır? (%)

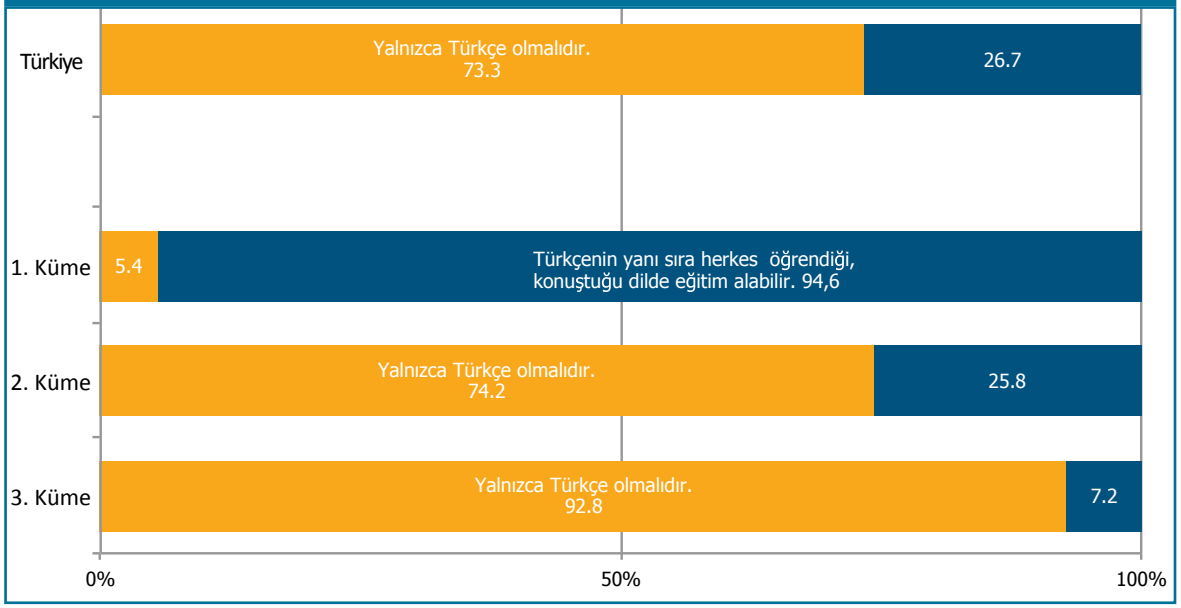

Atatürk İlke ve İnkılapları

Üçüncü kümenin yüzde 94,5'i anayasanın Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermesi gerektiği fikrini savunuyor.

Grafik 81: Anayasa Atatürk ilke ve inkılâpları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir. (%)

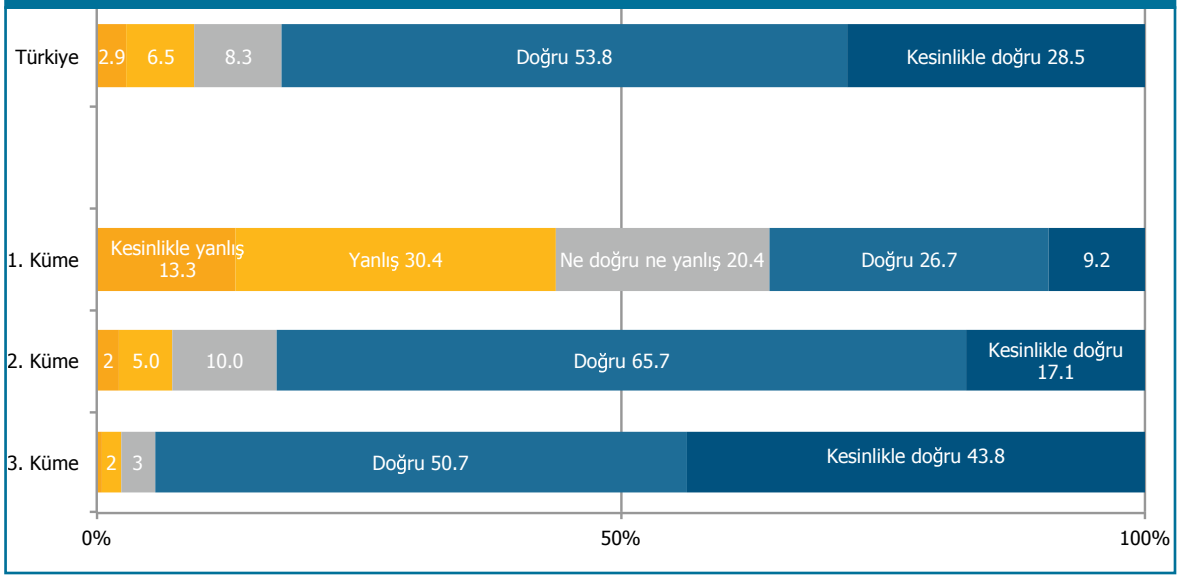

Ülke Yönetimi

İkinci kümedekiler ülke yönetiminde güç dağılımı konusunda tam üçe bölünmüş durumdayken, birinci ve üçüncü kümedekiler yetki ve gücün Meclis'te olmasından yanalar.

Grafik 82: Size göre ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı? (%)

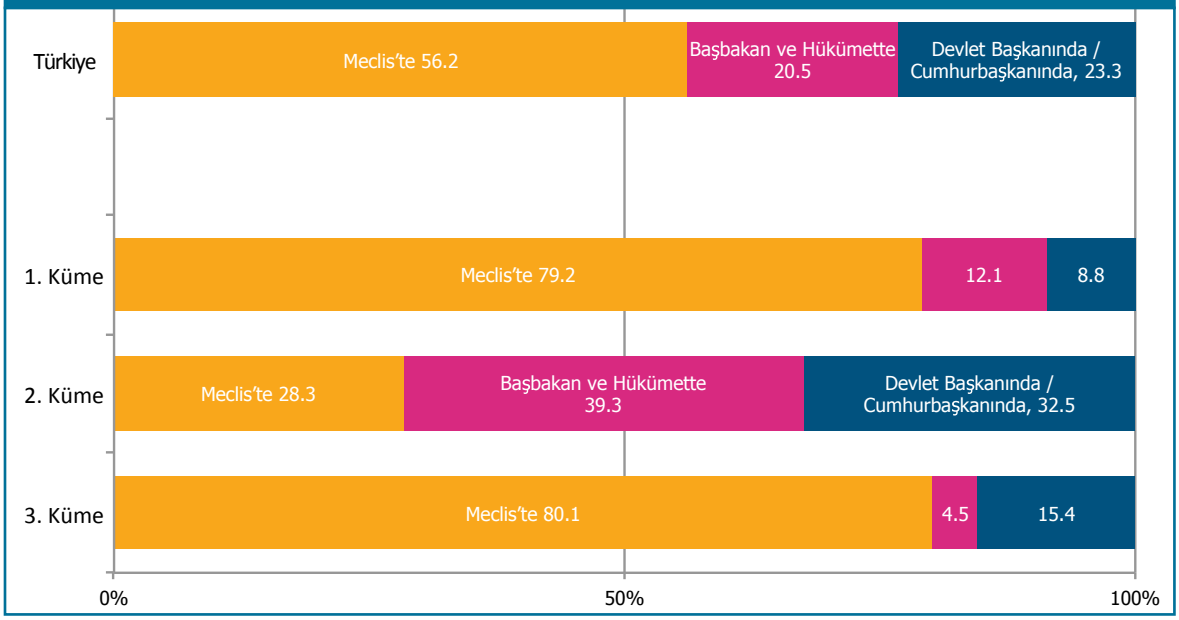

Son Karar Kimde

Birinci kümedekiler için Meclis, üçüncü kümedekiler için Anayasa Mahkemesi son karar mercii olarak ortaya çıkıyor.

Grafik 83: Devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda son karar hangisine ait olmalıdır? (%)

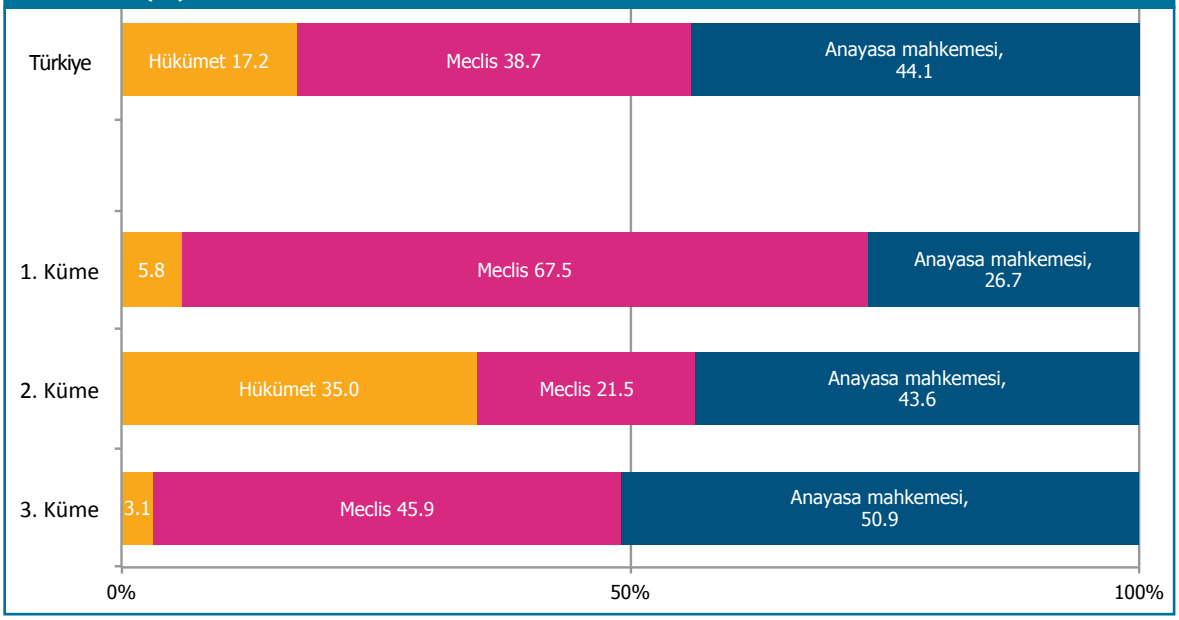

Bu üç küme için şunu söylemek mümkün: Birinci küme diğerlerine kıyasla daha demokratik yaklaşımlar içinde iken ikinci kümedekiler ortada, üçüncü kümedekiler ise daha tutucu.

Nitekim diğer bazı temel tercihler konusunda üç küme arasındaki farklılıkları şöyle not etmek mümkün:

- Birinci kümedekilerin yüzde 61'i temel tercih olarak "insancıl toplum" derken, ikinci kümedekilerin yüzde 48'i "güçlü devlet" ve yüzde 33'ü "insancıl toplum" diyor, buna karşılık üçüncü kümedekilerin yüzde 40'ı güçlü devlet" ve yüzde 26'sı "istikrarlı ekonomi" diyor.
- Birinci kümedekilerin yarısı sürmekte olan yeni anayasa çalışmalarından memnun değilken, ikinci kümede bu oran üçte bire düşüyor. Üçüncü kümedekilerin üçte ikisi sürmekte olan çalışmalardan memnun değil iken, genel karakterlerine bakarak bu memnuniyetsizliğin sürecin katılımcılığa açık olmamasından değil doğrudan anayasa değiştirme çabasından memnuniyetsizlik olarak okumak mümkün.
- Birinci kümedekilerin beşte biri laikliğin anayasada hiç yer almamasını, beşte üçü ise değişerek yer almasını istiyor. Buna karşılık üçüncü kümedekilerin beşte üçü laikliğin yeni anayasada da aynen kalmasını istemekte.
- Dersim, Uludere gibi olaylar için birinci kümedekilerin yüzde 98'i "özür/tazminat/ikisi de" yapılsın derken, üçüncü kümedekilerin yarısı hiçbir şey yapılmasın diyor.
- Anayasada kimlik meselesinde birinci kümedekilerin dörtte üçü diğer kimliklere de yer verilsin derken, üçüncü kümedekilerin beşte üçü yalnızca Türk kimliği yer alsın diyor.

Genel Değerlendirme

Anayasaya dair beklentileri yansıtan bu araştırma, Türkiye'de siyasetin -herşeye rağmen- normalleştiğine dair çok önemli ipuçları veriyor. 2000'li yıllarla birlikte genel gerilim ekseni, bir tür siyasetsizlik olarak devlet ve toplum arasında olmaktan çıkıp, toplum içindeki "siyaset"e dönüşmüş durumda. Bir kısmı daha güçlü veya iktidarda da olsa, artık "toplumsal güçler arasında" siyasal ilişkilerin varlığından bahsedilebilir. Bu siyaset alanı sorunsuz bir alan değildir ama her türlü değişikliğe gebe. Örneğin artık "bir yanda Ak Parti, diğer yanda ise başkaları" gibi bir sınıflandırma yok. Böylesine bir siyasi kutuplaşma sürekli yenilenen ittifaklarla bambaşka veçhelere bürünebiliyor. Örneğin Kürt sorunu konusunda "Ak Parti-CHP-MHP" aynı hatta buluşabilirken, genel olarak kültürel kimlikler ve özgürlükler konusunda "Ak Parti-BDP-Kürtler-İslâmcılar-demokratlar" gibi başka bir ittifak söz konusu olabiliyor. Başka bir deyişle, siyaset tam da budur ve bu siyaset "yeni anlamlar" üretiyor.

Dolayısıyla yapılacak anayasanın "eski anlamlara" değil, "yenilenmekte olan anlamlara"; keskin kategorilere değil, çoğul, iç içe ve belirgin kimliklerle tanımlanmamış hayatlara bakması ve bu alanlardaki özgürlük taleplerine özel bir hassasiyet göstermesi toplumun daha sağlıklı ve daha korkusuz nefes almasını sağlayabilir.

16. Araştırmanın Künyesi

16.1. ARAŞTIRMANIN GENEL TANIMI

Bu raporun dayanağı olan araştırma, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) için, KONDA Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti. tarafından gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın saha çalışması 22-23 Eylül 2012 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Bu rapor, Türkiye'deki 18 yaş üstü yetişkin nüfusun, saha çalışmasının yapıldığı günlerdeki bazı temel anayasa konularındaki kanaat ve eğilimlerinin yansıtmaktadır.

Araştırma, Türkiye'nin 18 yaş üstü yetişkin nüfusunu temsil edecek kişilerin yeni anayasadan beklentilerinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi; bazı temel anayasa konularındaki kanaat ve eğilimlerinin öğrenilmesi; bu kanaatleri, eğilimleri ve beklentileri etkileyen siyasal, sosyal, kültürel, ekonomik ve demografik unsurların neler olduğunun tespit edilmesi için tasarlanmış ve uygulanmıştır.

Araştırmanın bulgularının hata payı, yüzde 95 güven aralığında +/- 2, yüzde 99 güven aralığında yüzde +/- 2,6'dır.

16.2. ÖRNEKLEM

Örneklem, ADNKS (Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi) verilerine dayalı nüfus büyüklükleri, mahalle ve köy eğitim ortalamaları ile 29 Mart 2009 yerel seçimlerinin mahalle ve köy sonuçları katmanlandırılarak hazırlanmıştır.

Yerleşim yerleri önce kır/kent/metropol olarak ayrıştırılmış ve 12 bölge esas alınarak örneklem tespit edilmiştir. Araştırma kapsamında merkez dahil 29 ilin 101 ilçesine bağlı 150 mahalle ve köyünde 2699 kişiyle, **hanelerinde** yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Tablo 14	
Gidilen il	29
Gidilen ilçe	101
Gidilen mahalle/köy	150
Görüşülen kişi	2699

Her bir mahallede gerçekleştirilen 18 anket için yaş ve cinsiyet kotası uygulanmıştır.

Tablo 15

Yaş grubu	Kadın	Erkek
18-28 yaş	3 görüşülen kişi	3 görüşülen kişi
29-44 yaş	3 görüşülen kişi	3 görüşülen kişi
44 yaş ve üstü	3 görüşülen kişi	3 görüşülen kişi

	Düzey 1 (12 bölge)	Gidilen iller
1	İstanbul	İstanbul
2	Batı Marmara	Tekirdağ, Balıkesir
3	Ege	İzmir, Denizli, Kütahya
4	Doğu Marmara	Bursa, Eskişehir, Kocaeli
5	Batı Anadolu	Ankara, Konya
6	Akdeniz	Antalya, Adana, Mersin, Hatay
7	Orta Anadolu	Kayseri, Sivas
8	Batı Karadeniz	Samsun, Bartın
9	Doğu Karadeniz	Trabzon, Rize
10	Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum, Kars
11	Ortadoğu Anadolu	Malatya, Tunceli
12	Güneydoğu Anadolu	Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Mardin

Tablo 16

	Anketin yapıldığı bölge	Yerleşim türü			
		Kır	Kent	Metropol	Toplam
1	İstanbul			19.4	19.4
2	Batı Marmara	2.0	3.1		5.1
3	Ege	3.9	6.0	5.3	15.2
4	Doğu Marmara	1.3	2.7	5.3	9.3
5	Batı Anadolu	0.7		10.1	10.8
6	Akdeniz	3.3	2.7	6.1	12.0
7	Orta Anadolu	1.4	2.0	1.3	4.8
8	Batı Karadeniz	2.7	3.4		6.1
9	Doğu Karadeniz	1.3	1.9		3.3
10	Kuzeydoğu Anadolu	1.1			1.1
11	Ortadoğu Anadolu	1.3	2.1		3.4
12	Güneydoğu Anadolu	2.1	2.8	4.7	9.5
	Toplam	21.1	26.7	52.2	100.0

17. Sonuç Yerine

Etyen Mahçupyan, *TESEV Programlar Danışmanı*

Kaybedilmiş Geleceğin Peşinde

1- HAYALETLERİN GÖLGESİ

Saha çalışmalarında peşinde olunan şey toplumun genel eğilimlerini, neyi beğenip beğenmediğini, dolayısıyla neye destek verip vermeyeceğini öngörmeye çalışmaktır. Ne var ki, genel bir eğilime tekabül eden her çoğunluk aslında bir toplumsal koalisyondur ve özellikle Türkiye gibi ülkelerde bu koalisyon modern sosyoekonomik ölçütlerden ziyade kültürel kimlikler ve cemaatleşmeler üzerinden yaşanır. Öte yandan, söz konusu kimliklerin de sabit olmayıp, zaman içinde değişken ve sosyolojik anlamda geçişken olduğunu akılda tutmak gerekir. Ama 2012 yılının Eylül ayında yurt çapında kabaca 2.700 kişiyle gerçekleştirilen bir çalışma bize kültürel ve ideolojik ayrışma ile ilgili de işlevsel bir fikir verecektir. O nedenle değerlendirmeye bu noktadan başlamakta yarar var...

Yapılacak ilk tespit, Türkiye'de sol/sağ ayrışmasının klasik bire iki oranında (yüzde 17'ye yüzde 31) devam ettiği, ancak sol/sağ tanımlamasının bizatihi anlamsızlaşmakta olduğudur. Nitekim, "hiçbiri" cevabı en yüksek tercih olmuş (yüzde 37) ve toplumun yarısı kendisini bu tanımların dışında konumlandırmıştır. Bu durum alt siyasi kimlikleri daha da önemli kılar ve bunların kültürel farklılıklarla birlikte ele alınması, bugünün Türkiyesindeki zımni ve ucu açık kümeleşmelerin haritasını verebilir. Buna göre kişilerin kendilerini nasıl tanımladığına bakıldığında en yüksek oranın (yüzde 28,2) "Atatürkçü" olarak tanımlayanlarda olduğu görülmektedir ve bu durumun laik kesimdeki ideoloji boşluğuna karşılık geldiği söylenebilir. Bu rakama "sol" siyasi kimlikler de eklendiğinde "laik" cemaatleşmenin sınırının yüzde 36,5 olduğu ortaya çıkmaktadır. Buna karşılık milliyetçi/muhafazakar/İslâmcı birlikteliğinin oranı, MHP'ye oy verenler dışta bırakıldığında, yüzde 41,5'tir.

Bu tablo MHP seçmeninin ve her iki kategorinin de dışında duran "demokratların" (bu araştırmada yüzde 7,2) kritik önemini ortaya çıkarmakta. Çünkü salt çoğunluğa ulaşma bu iki gruptan birini (sayısal açıdan tercihen MHP'yi) yanına çekmeyi ve bunun ima ettiği siyasi mobilizasyonu becermeyi gerektiriyor. Söz konusu değerlendirmenin önemi, araştırmadaki bütün cevapların arka planında AKP iktidarının gölgesinin seziliyor olması. Öyle ki AKP veya Başbakan tarafından dile getirilen neredeyse bütün meselelerde olumlu veya olumsuz yaklaşımlar blok taraf olma şeklinde ortaya çıkabiliyor. O noktada ibrenin bir tarafa kayması ise büyük gruplaşmaların kendi içinde kırılıp kırılmamasına ve diğer iki küçük gruptan birinden destek alıp alamamasına bağlı. Söz konusu gerilim özellikle Kürt meselesine ilişkin konularda çok daha öne çıkıyor ve bu meselenin aslında yaşanan günü pençesine almış bir başka hayalet olduğunu gösteriyor. Herhangi bir hak veya özgürlüğün anonim, yani kimliksiz, salt vatandaşlık bağlamında algılandığı durumlarda epeyce özgürlükçü olabilen cevaplar, aynı konu Kürt kimliği bağlamında ortaya konduğunda tutucu bir noktaya çekilebiliyor. Dolayısıyla AKP veya Başbakan'ın siyaseten en etkili sözlerinin Kürt meselesinde olduğunu tahmin etmek zor değil. Bu ise söz konusu alanda iki hayaletin çarpışmasını ve apaçık kırılmalar üretmesini ifade ediyor.

Bu arka planı akılda tutarak baktığımızda, araştırmanın en önemli sonuçlarından biri "ideal anayasanın" esas olarak Kürt meselesini çözmesinin beklenmesi... Bu yanıt hem Kürtlerin hem de Türklerin en yüksek oy alan cevabı (yüzde 59,4 ve yüzde 53,1). Bu arada kendisini merkezde tanımlayanların yeni anayasadan esas beklentisinin ekonomik olduğunun ve anayasa ile ekonomik sorunlara çözüm bekleyenlerin en yüksek oranda CHP seçmeni olduğunun altını çizmekte yarar var. Bu da Kürt meselesi gibi hayati bir konuda hükümetin sadece siyasi değil, toplumsal temelde de yalnız kalabileceğini hatırlatıyor. Anayasanın genel niteliğine ilişkin bir diğer soru, en önemli ilkenin "haksızlığa karşı adalet" olduğunu (yüzde 65,1) ve ardından "Türk, Kürt, Sünni, Alevi gibi her türden farklılıklar arasında eşitlik" şıkkının geldiğini gösteriyor (yüzde 50,4). Burada ilginç olan özgürlüğün ancak üçüncü sırada olması (yüzde 35,6) ve bunu diğer cevaplardan da esinlenerek iki gerekçe ile açıklamak mümkün: Özgürlüğün esas olarak kültürel gruplar içinde yaşanması ve esas yakıcı sorunların gruplar üstü ve gruplar arası ilişkilerde yoğunlaşması. Aynı sorunun son şıkkı olan "her türlü bölünme ve yıkıcılığa karşı devletin bekası" ise ancak yüzde 33,6 oranında destek bulmuş durumda. Oysa ilerde görüleceği üzere devlet Türkiye toplumunun düzen, istikrar ve barış tahayyülü içinde hâlâ rakipsiz bir yere sahip. Ama artık "işlevsel", yani vatandaşın işine yarayacak olan bir devlet arzusu var. Bizatihi kendisi için var olacak bir devlet, kırılma noktalarında aranıyor ama giderek ideal düzlemde makbul olmaktan çıkıyor.

2- TOPLUM OLMA YOLUNDA

Araştırmanın geneli ele alındığında tüm toplumsal kesim ve kimlikleri kuşatan bazı özelliklerin altını çizmekte yarar var. Çünkü belki de bu tür ortak algı ve tercihler Türkiye'yi bir cemaatler yelpazesi olmaktan çıkararak toplum haline getirebilecek.

Bunlardan birincisi kısa vadeli geleceğe yoğunlaşılması ve buradaki engeller aşılmadan herhangi bir olumlu noktaya varılamayacağının idrak edilmesidir. Kürt meselesi bu açıdan bariz bir örnek teşkil ediyor. Türkiye halkının genelinin, geleceğe bakarken ideoloji içinden süzülmüş ve bu nedenle ayrımlaşmış, ama epeyce gerçekçi ve işlevsel cevap arayışları peşinde olduğunu söylemek mümkün.

İkinci olarak, yine her kesimde geçmişin ağırlığının hızla azaldığı tespitini yapabiliriz. Dersim, 6-7 Eylül, Sivas Madımak ve Uludere olaylarını bir araya getiren soruda en yüksek cevap hem özür dilenmesi hem de tazminat ödenmesi şıkkıydı (yüzde 45,2). Buna sadece tazminat veya özür isteğini de eklediğimizde oran yüzde 69'a çıkıyor. İlginç olan kendisine "Türk" veya "Sünni" diyenlerin de aynı desteği göstermeleri (yüzde 65 ve yüzde 67). Diğer bir deyişle, her alt kimlik grubunda çoğunluğun geçmişle ilgili zihinsel tortulardan kurtulmuş olduğu gözüküyor ki bu da Kürt ve Alevi meselelerinde daha hızlı yol alabilmenin psikolojik alt yapısının oluşturulabileceğini ortaya koyuyor.

Üçüncüsü, normları ve ideal durumları sorgulayan soruların gösterdiği üzere, her kesimde yoğun bir normalleşme ve "toplum" olma arzusu var. Bütün yanıtlar dışlamayı değil, bütünleşmeyi ima ediyor ama bu bütünleşmenin nasıl olabileceğine gelindiğinde net kırılmalar olduğu görülüyor. Bu kırılmaların apaçık olmasına rağmen, bütünleşme arzusunun yüksekliği yine de dikkate değer.

Nihayet dördüncü olarak, niteliksel saha çalışmalarında da karşımıza çıkan "çelişkinin taşınması" tutumu bu araştırmada da apaçık örneklerle gözüküyor. Birbiriyle çelişkili gibi duran cevaplar art arda iki soruda verilebiliyor ve bunlar çoğu zaman kimliğe dair bir ayrışmayı ifade etmiyor. Bu noktada Kürt meselesinin farklılığının altını bir kez daha çizmekte yarar var. Çünkü çelişkiler Kürt meselesinde kimliğe dair kırılmalarla çakışırken, diğer konularda her kültürel kimliğin kendi zihinsel tutarsızlığı gibi görünüyor ve anlaşılan bu durum söz konusu kişileri çok da rahatsız etmiyor. Bunun muhtemel nedeni her soruya verilen cevabın farklı bir kaygıyı ifade etmesi ki, bu da Türkiye'deki sıradan insanın zihninde birlikte çözülmesi zor kaygılar taşıdığının işareti.

Buradan çıkacak sonuç, bütün tedirginliklerine rağmen, cesur olmak isteyen ama cesaretin bedelinden de ürken, bu nedenle gerçekçi olmaya çalışan ama gerçekçilik yönünde her adımında kendisini çelişkili konumlarda bulan bir halk olduğumuz. Söz konusu ikilemler somut alana gelindiğinde kişileri toplum olmanın gerektirdiği açılımla toplum olamamanın getirdiği korkular arasında salınır halde bırakabiliyor.

3- ÖZLEMLERDEN ÇOĞULCULUĞA, ENDİŞELERDEN DEVLETE

Toplum olma isteği ve olamama korkusunun paralelliği elimizdeki araştırmada çok net olarak ortaya çıkmakta. Karşımızda iki eksen var: Birincisi özlemlerimizden hareket ederek normatif doğruların seslendirilmesine neden oluyor ve oradan da bu doğruların gerçekleşme zemini olarak çoğulculuğu öne çıkarıyor. İkinci eksen ise çatışma ve ayrışma endişelerinden hareket ederek sağlam ve gerçekçi bir tutumun aranmasına, bu ise nihayette çözümün devlet üzerinden savunulmasına neden oluyor.

Bu iki eksen ille de belirli kültürel kimliklerin tekelinde gözükmüyor. Doğal olarak kendisine milliyetçi ve sağ diyenlerin ikinci eksendeki, demokrat veya sol diyenlerin birinci eksendeki mantığı takip etmeleri beklenir ve sonuçlar da bunu doğruluyor. Ancak Kürt meselesi gibi kritik, kırılmaları ima eden, ancak toplum olma yolunda en hayati olan meseleye gelindiğinde iki eksenin kültürel kimlik çeşitliliğini aşan bir noktaya evrildiğine ve iki bariz tercih etrafında yoğunlaştığına tanık oluyoruz.

Öte yandan apaçık görülüyor ki, insanların algılamasıyla özlemlerimiz ve ideallerimiz bugünün Türkiyesinde pek de gerçekçi değil. Aslında belki de çoğulculuk ideal noktaya gidilemediği için varılan bir ara çözüm niteliğinde. Örneğin ideal bir dünyada Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kaldırılması ve bu alanda cemaatlerin özerk olması savunulabilir ve bunu muhtemelen her kesimden insan savunacaktır. Ancak Türkiye'nin somut durumu veri alındığında kırılma bu kurumun kaldırılıp kaldırılmamasında değil, ne derece çoğulcu hizmet vereceği noktasında çıkıyor. Başka bir ifadeyle, ideal normların gerçeklerle yüzleştiği noktada, özlemler çoğulculuk üzerinden giderek, ilkesel değil pragmatik çözümlerle karşılanıyor.

Bu eğilimin karşısında ise endişelerin yaşandığı bir gerçekçilik sınavı var. Çünkü endişeler nedeniyle alınan konumların ne denli gerçekçi olduğu da bir başka soru. İdealler ne denli gerçekçi değilse, endişelerin ima ettiği içe kapanmalar da o denli gerçekçi değil. Çünkü bizzat o içe kapanmaların endişelere neden olan durumları daha da ağırlaştırma ihtimali epeyce yüksek. Sorulara cevap veren kişilerin bu muhakemeleri rasyonel bir biçimde yapmış olduklarını öne süremeyiz. Ancak her çetrefilli noktada bir hakem devletin aranması ve bu hakemliğin siyasetin üstünde konumlandırılması, söz konusu ikilemi yansıtıyor olabilir. Görünen o ki Türkiye'nin geldiği sıkışma noktasında acil sorunlara uzun vadeli ve kalıcı çözüm bulunulabilmesinin devlet rehberliğinde kontrollü bir çoğulculukla sağlanabileceği fikri epeyce yaygın. Bu da toplumun nabzını tutmaya özen gösteren AKP iktidarının reformlar konusunda tedirgin ve sallantılı performansını açıklıyor olabilir.

4- İDEALLER VE NORMLAR

Özlemlerden hareket eden birinci eksende en çarpıcı husus, birçok soruda ortaya çıktığı üzere, toplumun genelinde küresel medeniyetin standartlarını yakalama isteğinin belirgin olması. Genelde hemen her konuda, "olması gereken" sorulduğunda özgürlükçü ve eşitlikçi, dolayısıyla adil bir gelecek tasavvuruyla karşılaşıyor ve bunun işlevselliğinin toplum olmayı becerme şeklinde algılandığını görüyoruz. Tersten bakıldığında, toplum olabilmenin önkoşulunun belirli "evrensel" normların sahiplenilmesini ima ettiğinin idrak edilmiş olduğunu öne sürebiliriz.

Ankete katılanların yüzde 69'unun "kalkınma için doğadan hiçbir şekilde fedakarlık yapılamaz" demesi hem öğrenilmiş bir doğrunun tekrarı, hem de bugünün dünyasında farklı bir yanıtın ima ettiği ayıbın farkında olmayı ifade edebilir. Ancak "anayasa Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmalı ve bu konuda hiçbir istisna olmamalıdır" gibi bir cümlenin yüzde 75 onaylanması önemli bir zihni eşiğin aşılmış olduğunu gösteriyor. Madalyonun öteki yüzünde "öğretmen, hâkim gibi tüm kamu çalışanları da içinde olmak üzere örtünmek isteyen örtünmelidir" önermesinin de yüzde oranında 76,3 destek bulması, söz konusu eşiğin toplumsal düzlemde de geçilmekte olduğunun işaretlerinden biri olarak yorumlanabilir.

Doğrudan yönetimsel meselelere gelindiğinde, tercih edilen normların birbiriyle tutarlı bir biçimde "ileri" bir demokrasiyi ifade ettiği açık: Toplumun dörtte üçü "kamu hizmetleri mümkün olduğunca halkın seçtiği yerel kurumlarca yürütülmelidir" fikrinde; üçte ikisi ise siyasi görevlere seçilenlerin seçimi beklemeden seçmenlerin belirli bir sayısının imzası ile görevden alınabilmesini destekliyor. Yüzde 61 "siyasi partiler şiddetle açıkça ilişkisi bulunması dışında hiçbir sebeple kapatılmamalıdır" görüşündeyken, yüzde 72'si de "vatandaşların ait oldukları grup, kültürel kimlik ya da cemaatler olarak yaşayabilme özgürlüğüne" sahip çıkmakta. Yargı konusunda "yargı devleti değil bireyi korumakla yükümlüdür ve bu anayasaya konmalıdır" cümlesi yüzde 77 onay buluyor. Ayrıca yüzde 84 "Cumhurbaşkanı, Hükümet, Ordu dahil hiçbir kurum yargı denetimi dışında bırakılmamalıdır" ifadesine katılıyor. Nihayet devletin vatandaşa karşı yükümlülüğü konusunda, toplumun yüzde 70'i devletin başörtüsü ve cinsel yönelim gibi her türlü kişisel tercih karşısında "bu tercihler ne olursa olsun" tarafsız kalmasını doğru bulurken; yüzde 92 oranında ezici bir çoğunluk da, "devlet vatandaşlarını onların tercihlerinden ötürü maruz kalabilecekleri ayrımcılığa ve saldırılara karşı korumakla yükümlüdür" cümlesini destekliyor...

Sahiplenilen normların salt bir heves olmadığını ima eden ilginç bir soru, ahlâktan ne anlaşıldığını deşiyor. Bu soru önemli çünkü toplumun yüzde 69'u hak ve özgürlüklerin genel ahlâka uygun olmadığı takdirde kısıtlanabileceği fikrinde. Bu yaklaşımın bir muhafazakârlık içerdiği ne denli doğruysa, neye dayandırıldığı da o denli önemli. Çünkü ahlâktan ne anlaşıldığına bakıldığında din-iman-namus üçlemesinin cevapların yüzde 25'ini oluşturduğu, oysa dürüstlük ve başkalarına saygılı olmak seçeneklerinin toplam yüzde 51 olduğu görülüyor. Buradaki önemli fark birinin dinden, diğerinin daha seküler sayılabilecek hayat pratiklerinden neşet ediyor oluşu değil. Din-iman-namus üçlemesi öznenin kendi inancından hareketle önerdiği bir ahlâk anlayışı... Oysa dürüstlük ve saygılı olma başkaları üzerindeki etkimizi, dolayısıyla algılanma biçimimizi merkeze alan bir ahlâk tanımına işaret etmekte. Öte yandan bunların dışında, genel toplumsal normları ve geleneği öne çıkaran, toplumsal değişim karşısında daha esnek olunabileceğini ima eden yanıtlar da toplam yüzde 44'ü aşıyor. Bu tablo ahlâk algısının giderek kategorik olmaktan uzaklaşarak birlikte yaşamanın doğal zemini olmaya yüz tuttuğunu akla getiriyor.

Belki de bu cevaplar "toplumun tüm kesimlerinin katıldığı ve uzlaştığı bir anayasa" isteğinin yüzde 78,5 oranında destek bulmasıyla birlikte düşünüldüğünde daha anlamlı. Çünkü böyle bir anayasadan birlikte yaşayabilen bir toplum olabilmenin çerçevesini oluşturması bekleniyor ve bu da "ötekinin" farkında olan bir ahlâki zeminin önkoşul olduğunu hatırlatıyor.

5- SINIRLANMIŞ ÇOĞULCULUK

Araştırmanın en dikkate değer yanlarından biri, ideal normların kişilerin zihninde nasıl somutlaşabildiğini gösteren sorulara da sahip olması. Çünkü mesele bu normların gerçekleşmesini hayal etmek veya istemekle bitmiyor. Bunun "nasıl" olabileceğine dair de bir fikrin olması gerek. Görünen o ki Türkiye toplumu bu sorunu ilkesel temeller üzerinden değil, pragmatik bir paylaşma mekanizması üzerinden çözümlemeye yatkın. Somut sorunlarla ilişkili kılındığında söz konusu ideallerin bir anda ortadan kalktığına tanık olunabiliyor ve o zaman geçici olma ihtimali de olsa, kısa vadede çözümün olabildiğince çatışmasız bir mecrada aranması söz konusu

oluyor. Gelinen pragmatik nokta, kırılma ihtimalinin olmadığı, dolayısıyla kurumsal bir hasarın öngörülmediği alanlarda çoğulculuğun öne çıkarılmasıdır. Bu sayede herkesin istediğini gerçekleştirmese de, herkese eşit ve adil fırsat verdiği düşünülen bir çözümleme önerilmiş olmakta.

Bunun basit göstergelerinden biri "ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı" sorusuna yüzde 56 ile "Meclis" cevabının alınmasıdır. Özellikle başkanlık tartışmasının yapıldığı ve rehber niteliğine sahip AKP Başkanı'nın isteğini açıkça beyan ettiği bu konuda genel eğilimin Meclis'ten yana olması, bir siyasi itiraz gibi de okunabilir. İlginç olan kültürel ve toplumsal meselelerde Başbakan'ın gölgesi altında hareket etme eğilimi güçlü olan İslâmi kesimin, salt siyasi bir konuda kendi farklılığını yansıtabilmesidir. Genel yanıtlar çerçevesinde ele alındığında bu soru, Türkiye toplumunun ilkesel açıdan tek adam takipçiliğini bıraktığının, ancak sorunlu alanlarda sorumluluğun belirli bir özne tarafından taşınmasını tercih ettiğinin bir işareti olarak da okunabilir. Ancak en azından ilkesel bazda çoğulcu bir meşruiyet zemininin tercih edildiğini söyleyebiliriz.

Daha somut konulara gelindiğinde bu çoğulculuk tercihi belirgin bir biçimde güç kazanmakta... Bu alanda iki çok net örnekle karşı karşıyayız. Bunlardan biri Diyanet İşleri Başkanlığı'nın nasıl yeniden yapılandırılması gerektiğine ilişkin soru. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yeni anayasada yer almasını destekleyen kişilerin oranı yüzde 84,3 iken, bu grubun sadece yüzde 15,6'sı hizmetin Sünnilere yönelik olmasını istemekte, geri kalan yüzde 84,4 "diğer mezhep ve dinlere de" hizmet verilmesini doğru bulmakta. Öte yandan söz konusu 83,5'lik grubun sadece yüzde 17'si diyanet işlerinin cemaatlere verilmesinden yana. Yüzde 78,1'lik çoğunluk anayasada yer almadığı takdirde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bağımsız bir kurum olarak varlığını sürdürmesini istiyor. Diğer bir deyişle çoğulculuk sınırları belli bir kurumsal yapı içinde savunuluyor ve ilkesel olarak "uca" götürülmeye müsait bir yaklaşımı ima etmiyor. Çoğulculuğun sınırı çatışma ve kargaşanın olmayacağının garantisinin bittiği yerden çiziliyor.

İkinci örnek din ve ahlâk dersleri ile ilgili... Toplumun din dersleri konusunda "zorunlu" ve "seçmeli" tercihleri arasında bölündüğü görülürken, soru derslerin içeriğine geldiğinde açık bir biçimde Sünni Müslümanlığın yanı sıra tüm din ve mezheplerin de öğretilmesi büyük destek alabiliyor (yüzde 77). Buradaki tavrın Sünniler açısından bakıldığında deneyimden kaynaklanan bir "rahatlığa" tekabül ettiği ileri sürülebilir. Geçmiş uygulamaların ışığında din dersinin içeriğinin çoğullaşmasının gerçek bir çoğulluk anlamına gelmediği açık. Ancak buradaki esas eğilimin "normun tehlike yaratmadığı durumlarda uygulanması" şeklinde formüle edilmesi daha uygun gözüküyor. Çünkü çoğulculuk aslında muhtemel bir çatışma ve kırılmanın önlenme aracı olarak da işlevsel. Diğer bir deyişle tüm mezhep ve dinlerin öğretilecek olması örneğin Aleviliği de o "tümün" içine sokarak bir anlamda "sulandırmış" oluyor. Eğer soru doğrudan "Sünnilik ve Aleviliğin öğretilmesi" olarak sorulsaydı, Sünnilerin rahatsız olma ve "sadece Sünnilik" alternatifini tercih etme ihtimalleri artabilecekti. Dolayısıyla çoğulculuğun ancak bir tür kontrol ve denetim altında yaşanabileceğine ilişkin zımni bir varsayımla karşı karşıya olduğumuzu söyleyebiliriz.

6- SAĞLAMCILIK VE SAVUNMACILIK

Özlemlerin normlara dönüşme gücüne bakıldığında, söz konusu ideallerin en azından bazı somut durumlarda daha belirgin tutumlara yol açması beklenebilirdi. Ama görünen o ki bunun sınırı çoğulculuktan öte gitmediği gibi, bizzat çoğulculuğun sınırını çizen de büyük bir endişe yumağı mevcut. Bu endişeler "tatsızlık olmasın" türü bir yaklaşımdan ayrışma, parçalanma ve kargaşa korkusuna kadar uzanan bir yelpaze sergiliyor. Görünen o ki, halledilmiş veya bir tür uzlaşmaya varılmış olduğu düşünülen alanlarda "sağlamcı" tutum alan çoğunluk, kırılma kaygısının duyulduğu kritik meselelerde "savunmacı" bir konuma kayıyor ve devleti yardıma çağırmaktan başka bir yol bulamıyor.

Sağlamcı yaklaşımın en bariz örneği ”yeni anayasanın yürürlüğe girmesi için hem Meclis hem de referandum onayını” gerekli görenlerin yüzde 74’ü bulması. Ancak bu pratik nedenlerle yapılan, pek ideolojik tarafı olmayan bir tercih. Ne var ki gayet ideolojik gözüken konularda da benzer tutumlar ortaya çıkabiliyor. Örneğin ”anayasada laiklik aynen kalmalıdır” diyenlerin oranı yüzde 50,6. Oysa ”anayasada laiklik yer almalıdır, ancak devlet tüm dinlere aynı mesafede olacak şekilde yeniden tanımlanmalıdır” diyen, yani ”çoğulculuğu” ima eden tercihin daha yüksek oy alması beklenebilirdi. Burada mesele devleti koruyan değil, değiştiren bir çoğulculuğun ima edilmesi gibi gözüküyor. Dolayısıyla devletin ”yeniden tanımlanmasının” bir risk olarak algılandığını öne sürmek mümkün. Öte yandan ”askerlik hizmeti zorunludur, herkes yapmakla yükümlüdür” beyanına yüzde 69,7 destek gelmesi hem bir sağlamcılığı, hem de askerin artık eski asker olmadığına dair bir kanaati yansıtıyor olabilir. Sağlamcı yaklaşımın izdüşümlerinden biri de ”devlet organları arasında bir mutabakat bulunmadığı durumlarda” son kararın Anayasa Mahkemesi’ne ait olması gerektiği kanaatinin en yüksek oyu alması (yüzde 44). Söz konusu tutum, devlette sürekliliği ve güvenilirliği esas alan, siyasetçinin heveslerinden ürken bir ruh halini ima ediyor. Nitekim aynı sorunun diğer şıklarında Meclis’in son kararı vermesi yüzde 39 destek bulurken, ”hükümet” cevabı yüzde 17’de kalıyor. Bu soru da laiklik sorusuna benzer bir biçimde çoğulculuğun sınırında kalındığına işaret etmekte. En yüksek destek çoğulculuğu temsil eden Meclis’e değil, tarafsızlığı ve hakemliği temsil etmesi beklenen, yani doğrudan ”devleti” taşıyan Anayasa Mahkemesi’ne gidiyor.

İlginç bir mukayese, “ait oldukları grup içinde baskıya maruz kalanların” durumu ile ”hak ve özgürlüklerin nefret amaçlı kullanılması” durumunda ne yapılacağını sorgulayan sorular arasında yapılabilir. İlk bakışta çok farklı alanlara hitap eder gözüken bu sorular, sağlamcılık/savunmacılık ikileminde yol gösterici bir özellik sergiliyor. İlk soruya gelen cevaplar devlet müdahalesini yüzde 85’lik bir oranla talep ediyor. İkincisinde ise yine yüksek bir oran (yüzde 82) hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması gerektiğini söylüyor. Her iki durumda da devletin aktif müdahalesi isteniyor, ama ilk soruda birey edilgenken ikincisinde etken. Devlet grup baskısı durumunda bireyi, oysa nefret söylemi örneğinde genel nizamı koruyor. Bu nedenle demokratik değerler açısından çelişkili gibi duran iki cevap, aslında farklı bir kaygı çerçevesinde ele alındığında gayet tutarlı: Toplumun çoğunluğu vatandaşın hak ve özgürlüklerini genişletmeye destek veriyor, ama bunu genel nizamın bozulmaması koşuluna bağlıyor. Böylece devlet hem hak genişlemesinin, hem de hak sınırlamasının öznesi olarak tahayyül edilebiliyor.

Savunmacı yaklaşımın en bariz olduğu alan ise Kürt meselesi... Ülkenin resmî dilinin Türkçe olması gerektiğini söyleyenlerin oranı yüzde 85. Buna paralel olarak “temel eğitimde eğitim dilinin” yalnızca Türkçe olması gerektiğini öne sürenlerin oranı yüzde 73. Bu yanıtlarda AKP’nin son dönem kullandığı söylemin etkili olduğunu düşünebiliriz. Ama oranların yüksekliği, Kürtlerin taleplerinin hak ve özgürlük kıstasına hiç girmeden, doğrudan “nizamın bozulmaması” endişesi çerçevesinde ele alındığını ortaya koyuyor. Bu da genel kitleyi siyaseten muhafazakâr ve savunmacı bir konuma çekiyor.

7- ÇELİŞKİLERİN TAŞINMASI

Araştırmada alınan cevaplar yan yana konduğunda birçok noktada toplumun bariz çelişkiler içinde olduğu yorumu yapılabilir. Aslında bu gözlemlerin birçoğu muhtemelen bizim her iki soruya aynı ve tek bir perspektifle bakmamızdan, ama toplumsal grupların o iki soruda çok farklı endişeler tasavvur ederek farklı yaklaşımlara savrulmasından kaynaklanıyor. Ne var ki hem özlemler hem de endişeler gerçek olduğu gibi, endişelerin de kendi içinde genel nizamın ne denli etkilendiğine bağlı olarak farklı kategorileri var.

Örneğin yukarda da ele alınan “ülke yönetiminde en büyük yetki ve güç kimde olmalı” sorusuyla “devlet organları arasında mutabakat olmadığı durumlarda son kararın kimde olması gerektiği” sorusunu birlikte

değerlendirdiğimizde, açıklaması zor bir durumla karşılaşıyoruz. En büyük yetki ve gücün Meclis'te olması öne sürülürken, bir mutabakatın olmadığı durumda aynı yetki Meclis'e değil, Anayasa Mahkemesi'ne tanınıyor. Gerçi ilk soruda Anayasa Mahkemesi şıkkı bulunmuyor, ama norm ve idealleri ele alan sorulardan giderek, böyle bir şık olsaydı bile yine Meclis alternatifinin en yüksek oyu alacağını, hatta Anayasa Mahkemesi seçeneğinin en altta yer alacağını öngörebiliriz. Burada çelişki gibi duran unsur, ilk soruda bir "normal" düzen ima edilirken, ikincisinde "çatışmanın" öne çıkarılmış olması. Bir kez daha görülüyor ki, toplumun çoğunluğu "normal" saydığı durumlarda özlemlerini ve ideallerini seslendirirken, çatışma ve kırılmalar karşısında tedbir almayı ve daha önce koyduğu normlardan uzaklaşmayı tercih ediyor. Bu gözlem Türkiye toplumu için çatışmanın nasıl "olmaması gereken" bir durum, akut bir endişe kaynağı haline geldiğini ve bu korkunun niçin toplumu devlete yanaştırdığını da açıklıyor.

Korkular yükseldiğinde devletten medet bulan anlayış, daha nötr durumlarda ise bir tür "hoşgörü" geliştirerek "tatsızlık çıkmasın" türünden bir tutum alabiliyor. "Anayasa'nın Türkiye'nin imzaladığı uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyum içinde olmasını ve bu konuda hiçbir istisnaya izin verilmemesini" öneren cümle yüzde 75 gibi net bir destek bulmakta. Öte yandan "Anayasa Atatürk ilke ve inkılapları ile Atatürk milliyetçiliğine yer vermelidir" diyenler yüzde 82,3'ü bulabiliyor. "Ankara başkent olmasa da olur" gibi "yumuşak" bir önerme bile yüzde 68,8 ile reddediliyor. Bir yorum toplumun Atatürk ilkeleri ve milliyetçiliğini uluslararası anlaşmalar ve evrensel ilkelerle uyumlu sanması olabilirdi. Ancak hem Türkiye'nin yaşadığı son on yıl, hem de Ankara ile ilgili soru, cevapların ardında farklı bir bakışın olduğunu ima etmekte. Görünen o ki birçok kişi beyanlar arasındaki çelişkinin farkında olmasına rağmen, ideal durumla gerçek arasında bir ayrım yapıyor ve çatışmadan kaçma uğruna idealden de ödün vermeyi yadırgamıyor.

Bu tespit, toplumun zihinsel arka planında endişeleri yansıtan bir gri alanın olduğunu ve cevapların o gri alanda yaratılan algılamalara bağlı olarak şekillendiğini vurguluyor. Burada amaç artık tutarlılık değil, endişeleri tetikleyen durumların engellenmesi. Normlar düzeyinde birbiriyle tutarlı cevapları doğal olarak seslendiren çoğunluk, gerçek durumların ve meselelerin baskısı altında apaçık çelişkili konumlara kaymakta sakınca görmüyor.

8- KIRILMALAR

Ancak birçok konu çelişkilerin taşınmasıyla geçiştirilecek gibi gözükmüyor ve bu alanlarda tam da korkulduğu üzere toplumun ikiye bölündüğünü ve birçok durumda bu bölünmenin kültürel kimliklere bir bütün olarak yaslandığını görüyoruz.

Kürt meselesi doğal olarak bu kırılmaların odağında yer almakta. Seçilmiş yerel yönetimlerin yalnızca kendi bölgelerinde geçerli olmak üzere ek vergi düzenlemeleri yapabilmesi, ya da yine seçilmiş yerel yönetimlerin anadilde veya yerelde konuşulan dillerde eğitim ve kamu hizmeti verebilmesi çok net kırılmalara neden olabiliyor. İlk soruda onaylayanların yüzde 33,5 olması umut verici ama karşı çıkanların yüzde 48,5 olması çetin bir sorunla karşı karşıya olduğumuzun habercisi. İş yerel dillerde eğitim ve kamu hizmetine geldiğinde ise onay verenler yüzde 40'ta kalırken, karşı çıkanlar 45'i buluyor. Daha siyasi nitelikte olan seçim barajı meselesinde de, çıta yüzde 4'lük bir baraja indiği anda destekleyenler onaylamayanların yine 5 puan altında kalıyor (yüzde 37'ye yüzde 42). İdeolojik bir alan olan anayasada etnik kimliklerin zikredilmesi meselesine gelindiğinde ise tablo çok daha net... Ama öncelikle, bu soruda hiçbir etnik kimliğe yer verilmemesini isteyenlerin oranının sadece yüzde 9 olduğunu bir kenara kaydetmek gerekiyor. Bu oran Türkiye toplumunun henüz demokratlığın ima ettiği zihinsel açılımı gerçekleştirmediğinin, kendi ataerkil dünyası içinde evrensel normları aramakta olduğunun ve bunu ancak pazarlıkçı zeminlerde gerçekleştirme şansına inandığının bir işareti olarak okunabilir. Geri kalan yanıtlara

baktığımızda anayasada sadece Türk kimliğine yer verilmesini isteyenlerin oranının, "tüm etnik kimliklere yer verilsin" diyenlerden 23 puan yukarıda olduğu görülüyor (yüzde 56'ya yüzde 33). Bu tabloyu bir bütün olarak değerlendirdiğimizde Kürt meselesinin pratik yönetimsel konulardan siyasete, oradan ideolojiye uzanan bir meseleler dizisi oluşturduğunu ve ideolojiye doğru yaklaştıkça savunmacı anlayışın arttığını söyleyebiliriz. Diğer taraftan çözüme destek veren özgürlükçü yaklaşımların aldığı oyun da küçümsenmemesi gerektiğinin ve muhtemelen yükselen bir trend oluşturduğunun altını çizmekte yarar var. Muhakkak ki bu trendin baskın hale gelmesinin önkoşullarından birisi iktidarın yürüteceği rehberlik. Ancak kırılma ve bölünme halinin kendi içinde kemikleşme eğilimi gösterme ihtimalini de yabana atmamak gerek.

Kırılmalara Kürt meselesinin dışına çıkıldığında da rastlamak mümkün... Din kültürü ve ahlâk derslerinin zorunlu veya seçmeli olması şıkları neredeyse eşit olarak kabul görüyor (sırasıyla yüzde 50,1 ve yüzde 46,3). Bir kez daha bu derslerin kaldırılmasını önerenlerin azlığına hayıflanmak (yüzde 3,6) veya Alevi toplumunun niceliksel olarak azlığına karşın, seçmeli din ve ahlâk dersini destekleyenlerin neredeyse yüzde elliye yaklaşmasına umut bağlamak mümkün.

Benzer bir kırılmayı devletin korunmasına yönelik kaygının öne çıktığı sorularda da görebiliyoruz. "Devletin itibarı ve çıkarı söz konusu olduğunda yargı bireyin karşısında devletin tarafını tutabilmelidir" önermesi yüzde 45 destek bulurken, yüzde 38 buna karşı çıkıyor. Kişi hak ve özgürlüklerinin çok yüksek oranlarla benimsendiğini gösteren sorularla birlikte ele alındığında, toplumun devleti rencide etmeyen bir vatandaşlık kalıbından fazla uzaklaşamadığı ortaya çıkıyor.

9- DEVLET VE ÖZGÜVEN

Araştırmanın bütününün ne anlama geldiğini sorguladığımızda şu tespitleri yapabiliriz:

Türkiye toplumu küresel adaptasyonun ve son yirmi yılda yaşanan zihinsel değişimin sonucunda normlar ve idealler açısından demokratik bir ülke, toplum ve devlet tahayyülüne sahip hale gelmiş gözüküyor.

Ancak bu norm ve ideallerin somut durum ve meselelere yansımasında ilkesel değil, pragmatik ölçütlerle hareket ederek, bir yeniden yapılanmadan ziyade var olan yapı içinde çoğulculuğun olabildiğince yerleşmesinden yana tavır alıyor.

Çoğulculuğun sınırı bir çatışma ihtimaline yol açıp açmayacağı ile çiziliyor ve eğer çoğulculuk böyle bir tehlikeyi ima ediyorsa sınırlanması ve bunun devlet tarafından yapılması yönünde ağırlık konuyor.

Norm ve ideallerin sınırlanmasında, öngörülen tehlikeye ilişkin endişenin kuvvetine göre sağlamcı ya da savunmacı bir tutum alınıyor ve endişe yükseldikçe savunma kaygısı daha da artıyor.

Bir yanda norm ve idealler ile bunun karşısında yer alan sınırlamalar ve devlete yaslanmalar arasındaki çelişkiler genelde rahatsız edici değil, gerçekçiliğin tezahürü olarak görülüyor.

Söz konusu gerçekçiliğin toplumsal taleplerle karşı karşıya geldiği durumlarda ise toplumun ortadan bölündüğünü ima eden kırılmalar yaşanıyor ve bu kırılmalar çoğunlukla belirli kültürel grupları bir bütün olarak tek bir safta topluyor.

Bu çıkarsamalar, çatışma korkusunun ve bunun karşısında yer alan düzen fikrinin, tüm soruların arka planında yer alan güçlü bir anlamlandırma çerçevesi sunduğunu ima etmekte. Tehditlerin olmadığı ve bireysel hak ve özgürlüklerin bir baskı altında kalmadan tanımlandığı durumlarda devletin olabildiğince sınırlanması veya

vatandaşa hizmet vermek üzere işlevselleşmesi öngörülüyor. Ancak tehditlerin varlığına inanıldığı ve bu tehditlerin genel denge ve nizama ilişkin olduğunun düşünüldüğü durumlarda, devlet bizatihi bir özne olarak öne çıkıyor ve korunması gereken bir kıymete dönüşüyor. Devletin bu denli önemsenmesi, birçok yanıtın ima ettiği üzere, bir hakem ihtiyacının varlığından kaynaklanıyor ve dolayısıyla çoğulculuğa doğru giden adımların devletin içinde veya denetimi altında gerçekleşmesi tercih ediliyor.

Bu tutumun daha geniş perspektiften ele alınması, devletin kucaklaması istenilen bu çoğulculuğun aslında bir özgüven arayışı olabileceğini ve nitekim devletin de söz konusu özgüven eksikliğini dolduran bir unsur olarak kıymet arz ettiğini akla getiriyor. Böyle bakıldığında Türkiye toplumunun hala bir Osmanlı hayalinin özlemi içinden geleceğe yöneldiğini, ama bu hayali evrensel normları taşıyacak, hakemlik yapacak ve çatışmaları çözecek bir devletle bütünleştirdiğini söylemek mümkün.

10- YA ANAYASA?

Bu saha araştırmasının verilerinden hareket edersek, yapılacak anayasanın en kritik konusunun Kürt meselesi olduğunu ve toplumun anayasa vesilesiyle bu alanda kalıcı bir çözümü arzuladığını öne sürebiliriz. Ayrıca böyle bir sonucun yaratılmasında iktidar partisinin çok büyük ağırlık taşıdığını da vurgulamak durumundayız, çünkü özellikle toplumsal kırılmaları belirli bir yöne döndürecek olan etki sadece bu partinin elinde bulunuyor.

Diğer taraftan Türkiye toplumunun, her ne kadar idealde kendisini "tam ve ileri" demokrasiye layık görse de, şu an için bu değişime hazır olmadığını ve ancak devletin dönüşümüne paralel olarak, yani onu koruyarak bu yola çıkabileceğini anlıyoruz. Dolayısıyla gerçekçi olarak bakıldığında yapılacak anayasanın geçmişe kıyasla çok daha demokratik olma ihtimalinin yüksek olacağını, bunun geniş toplumsal destek bulacağını, ancak herhangi bir gelişmiş batılı ülke standardına erişilmesinin kolay olmadığını söyleyebiliriz.

Ayrıca böyle bir beklentinin ne denli demokratik olduğu sorusu da karşımızda durmakta... Eğer demokratlık, var olan insanların talep ve tercihlerini açıkça konuşarak birbirlerini ikna etmelerini gerektiren bir süreci ifade ediyorsa, Türkiye'nin veri durumunda böyle bir sürecin hak ve özgürlükler veya devletin yapısı ve işleyişi alanında "tam ve ileri" bir demokrasi çerçevesi üretemeyeceği ihtimaline hazır olmak gerekiyor.

Anayasa ihtiyacının varlığı ve bununla ilgili beslenen tasavvur bile, Türkiye toplumunun farklı bir zihinsel evreye geçtiğinin işareti. Öte yandan özgüveni böylesine sarsılmış bir toplumda tek seferde, bir kopuş halinde yepyeni bir düzene doğru geçilmesi ne derece gerçekçi veya sağlıklı, ayrı bir soru...

Yeni Anayasa Sürecini İzleme Projesi Hakkında

Türkiye'nin güncel siyasi ve toplumsal sorunlarının büyük bir kısmı, 1982 Anayasası'nın otoriter ve devletçi yapısından kaynaklanmaktadır. Yeni bir anayasa, Türkiye'nin onlarca yıldır var olan problemlerinin çözümü, hukukun üstünlüğünün güçlendirilmesi ve insan hakları ve bireysel özgürlüklerin korunması için bir gerekliliktir. Türkiye'nin var olan sorunlarının çözümüne doğru bir adım olan yeni anayasa yapım süreci, 12 Haziran 2011 genel seçimlerinin ardından TBMM Başkanlığı çatısı altında başlatılmıştır. Mecliste temsil edilen her siyasi partiden (AK Parti, BDP, CHP ve MHP) üç üyenin katılımı ile oluşturulan Anayasa Uzlaşma Komisyonu, Türkiye toplumundan katkı alma sürecini tamamladıktan sonra, bugün itibariyle anayasa taslağı üzerinde çalışmaktadır. **Anayasa İzleme** çalışması; **TESEV Demokratikleşme Programı**'nın Türkiye'deki yeni anayasa yapım sürecini izleme, kayıt altına alma ve raporlama çalışmasıdır. Bu izleme faaliyeti çerçevesinde, meclis ve siyasi partiler, medya ve sivil toplum kuruluşlarının yeni anayasaya ilişkin tartışmalardaki pozisyonları, yaklaşımları ve ilgileri izlenmekte; sürecin mekanizmaları, tartışma ortamı ve çıktıları mercek altına alınmaktadır.

Çalışma kapsamında, yeni anayasa sürecini ve süreçte yer alan aktörleri değerlendiren izleme raporları düzenli olarak yayınlanmaktadır. Levent Köker, Ferhat Kentel ve Özge Genç tarafından kaleme alınan birinci "**Yeni Anayasa Sürecini İzleme Raporu"** , Ekim 2011-Ocak 2012 arasındaki süreci değerlendirmektedir. İkinci rapor ise Ferhat Kentel, Mehmet Uçum, Levent Köker ve Özge Genç tarafından kaleme alınmıştır. Bu raporda sivil toplum, siyasi aktörler ve medyanın Şubat-Haziran 2012 dönemindeki yeni anayasa sürecindeki pozisyonları değerlendirilirken, aynı zamanda sivil toplum kurumları ve oluşumlarının Anayasa Uzlaşma Komisyonu'na sunmuş oldukları görüş ve öneriler değerlendirilmiştir. Raporların tümüne www.tesev.org.tr sitesinden ulaşılabilir. Üçüncü rapor ise Levent Köker ve Abbas Kılıç tarafından kaleme alınmakta ve Türkiye'nin imzaladığı uluslararası sözleşmelerde yer alan çekince ve beyanların listesi ışığında, uluslararası hukukun tanıdığı haklar karşısında Türkiye'nin pozisyonuna dikkat çekecektir.

Anayasa İzleme projesi çerçevesinde hazırlanan **ANALİZ *(www.anayasaizleme.org)*** ve **Turkey Constitution Watch (*www.turkeyconstitutionwatch.org*)** adlı Türkçe ve İngilizce websitelerinde ise belirli aralıklarla kaleme alınan yeni anayasa yapım sürecine ilişkin kronolojik bilgi, kısa/uzun analizler ve yorumlar yer almaktadır. Websitelerinde STK'ların meclise sunmuş oldukları görüş ve önerilerin tamamına yakını mevcuttur. Elinizdeki kamuoyu anketi çalışması da,2012'nin sonuna yaklaşırken, anayasa yapım sürecinin en kritik dönemlerinden birinde toplumun anayasaya ilişkin beklentilerini ortaya çıkarmak ve özellikle uzlaşılması zor konulara ilişkin görüşlerini anlamak amacıyla gerçekleştirildi.

Raporu Hazırlayanlar Hakkında

KONDA ARAŞTIRMA EKİBİ

Aydın Erdem

1991'de İstanbul Saint Joseph Lisesi'nden, 1995 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun oldu. Kısa süreli inşaat sektöründe çalıştı. 1997'den 1999 yılına kadar Washington D.C.'de bulunan American Üniversitesi'nde sinema ve TV haberciliği üzerine mastır yaptı. ABD'de bir süre serbest programcılık yaptı. 2000 yılında Türkiye'ye dönüp NTV, Cnnturk, Kanal 1, ANS gibi medya kuruluşlarında yapımcılık, editörlük ve program müdürlüğü gibi farklı görevlerde bulundu. Şubat 2008'den beri KONDA ekibinde analist olarak görevini sürdürmektedir.

Eren Pultar

İstanbul'da Robert Lisesi'nden mezun oldu. ABD'de Swarthmore College'da ve Fransa'da Paris Üniversitesinde dilbilimi, felsefe ve edebiyat okudu. Önce bilişim alanında Sibername'de ve Parkyeri'nde proje yöneticisi olarak çalıştı. Tarih Vakfı'nda Proje Geliştirme Koordinatörlüğü yaptı. Toplum Gönüllüleri, Eğitim Reform Girişimi gibi sivil toplum kuruluşlarına ve kültür kurumlarına proje danışmanlığı yaptı. Kültür Araştırmaları Derneği kurucu üyesidir. Haziran 2006'dan beri KONDA ekibinde uzman analist görevini sürdürmektedir.

Yasemin Güney Ağırdır

1991 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünden mezun oldu. 1995- 2006 yılları arasında Tarih Vakfı'nda Projeler Sorumlusu, Üye İlişkileri/Tarih Dostları Koordinatörü ve Yurt Yayınları Satış Koordinatörü görevlerinde bulundu. Mart 2006'dan beri KONDA Saha Koordinatörlüğü görevini sürdürmektedir.

TESEV EKİBİ

Etyen Mahçupyan

Lisans eğitimini Boğaziçi Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü'nde, lisansüstü eğitimini ise Boğaziçi Üniversitesi İşletme ve Ankara Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümleri'nde tamamladı. Ocak 2007- Haziran 2010 arasında *Agos* Gazetesi'nin Genel Yayın Yönetmeni olan Mahçupyan, halen gazetenin Yayın Danışmanlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda, Zaman ve Today's Zaman'da köşe yazarlığı yapmaktadır. Mahçupyan TESEV'de Programlar Danışmanı olarak görev yapmaktadır.

Ferhat Kentel

ODTÜ'de işletmecilik lisans eğitimini tamamladıktan sonra 1983'te Ankara Üniversitesi SBF'den yüksek lisans ve 1989'da Paris, Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (EHESS)'den sosyoloji doktora derecesi aldı. Fransa'da EHESS'de ve Université de Paris'de çeşitli dönemlerde misafir öğretim üyesi ve araştırmacı olarak bulundu. Türkiye'de ve yurtdışında çeşitli kitap ve dergilerde modernite, yeni sosyal hareketler, din, İslâmi

hareketler, aydınlar, etnik cemaatler üzerine makaleleri yayımlandı. Kentel halen Şehir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi ve bölüm başkanıdır. Eylül 2011'den beri TESEV Demokratikleşme Programı'nda Yeni Anayasa Sürecini İzleme Projesi'nin danışmanıdır.

Özge Genç

Lisansını 2003 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde; yüksek lisansını Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Oriental and African Studies'de (SOAS) Uluslararası Siyaset ve Orta Doğu alanında tamamladı. Hâlihazırda İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi bölümünde doktora çalışmasını sürdürüyor. Ağustos 2009-2010 arasında Columbia Üniversitesi Orta Doğu Enstitüsü'nde misafir araştırmacı olarak görev aldı. TESEV Demokratikleşme Programı kadrosuna 2006 yılında katılan Genç, TESEV'de Program Direktörü olarak görev almakta; aynı zamanda Anayasa Reformu ve Din-Devlet-Toplum İlişkileri çalışma alanlarındaki araştırma ve savunuculuk faaliyetlerini yönetmektedir.

Pınar Çanga

Lisans derecesini 2009 yılında Boğaziçi Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden aldı. 2010-2011 yıllarında Essex Üniversitesi'nde Uluslararası İnsan Hakları Hukuku alanında yüksek lisans derecesini tamamladı. Eylül 2011'de TESEV Demokratikleşme Programı'na katılmış olup, Azınlık Hakları, Anayasa Reformu ve Din-Devlet-Toplum İlişkileri çalışma alanlarında proje asistanı olarak çalışmaktadır.

Notlar

TESEV

Bankalar Caddesi
Minerva Han, No:2, Kat: 3
34420 Karaköy İstanbul
T +90 212 292 89 03
F +90 212 292 90 46
www.tesev.org.tr

ISBN 978-605-5332-29-7